

ΙΚ. Σ. ΓΚΙΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΩΤΕΡΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Σ 69 ΠΔΒ
Γνωστική (19.Ε.)

002
ΚΛΣ
ΣΤ2Α
1158

ΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α. Ε.
Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΝΙΚ. Σ. ΓΚΙΝΟΠΟΥΛΟΥ δ. φ.
Καθηγητοῦ τοῦ Β' ἐν Ἀθήναις Γυμνασίου ἀρρένων.

Σ 69 ΠΔΒ
Γυμνασίον (Ν.)

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΩΤΕΡΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

ΣΤ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΕΚΔΟΣΙΣ Α'.
Ἀντίτυπα 10.000

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Αριθ. ἐγκριτ. ἀποφ. Υπουργείου Παιδείας
51231 - 20 - Αύγουστου
51232 - 1934

Κυβ. Παιδ. Συμβουλίου
ἀριθ. εἰσαγ. 4165 τοῦ ἔτους 1934

ΕΚΔΟΣΗΝ ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ
ΒΙΒΛΙΟΤΗΤΗΣ

10

ΒΙΒΛΙΟΤΗΤΗΣ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α. Ε. — ΑΘΗΝΑΙ
4 — ΟΔΟΣ ΑΛΘΑΙΑΣ — 4
1934

009
KAE
ETPA
1158

Πᾶν ἀντίτυπον φέρει τὴν ὑπογραφήν τοῦ συγγραφέως.

PRINTED IN GREECE 1934
ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α. Ε.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Η ΔΟΥΛΕΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ ΚΑΙ Η ΕΥΡΩΠΗ

Ιον.

ΑΓΩΝΕΣ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ ΜΕ ΤΟΥΣ ΟΥΓΓΡΟΥΣ ΚΑΙ ΑΥΣΤΡΙΑΚΟΥΣ

1. Κατακτήσεις τῶν Τούρκων. Οἱ Τούρκοι εἰς τὰς 29 Μαΐου τοῦ 1453, ἡμέραν Τρίτην—ἡμέραν μαύρην καὶ ἀποφράδα—ἐκυρίευσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Ἐπειτα ὀλίγον κατ'ὀλίγον κατέκτησαν καὶ τὰς ἄλλας Ἑλληνικὰς χώρας καὶ τέλος ὀλόκληρον τὴν Βαλκανικὴν. Τοιοῦτοτρόπως ἴδρυσαν μίαν μεγάλην καὶ ἀπέραντον αὐτοκρατορίαν, ἣ ὅποια περιελάμβανε ἔκτος τῆς Βαλκανικῆς ὀλόκληρον τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὴν Συρίαν, τὴν Μεσοποταμίαν, τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ τὴν Κρήτην. Ἐκτὸς τούτου ἦτο κυρία τῶν θαλασσῶν, τῆς Προποντίδος, τοῦ Εὐξείνου Πόντου, τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου. Διὰ τοῦτο τοὺς Τούρκους τότε τοὺς

ἐτρόμαξε ὅλη ἡ Εὐρώπη. Τὸν κίνδυνον τῶν Τούρκων κατενόησαν πρῶτον τὰ κράτη, τὰ ὁποῖα ἦσαν γειτονικά μὲ τὴν Τουρκίαν, ἡ Οὐγγαρία, ἡ Αὐστρία, ἡ Βενετία καὶ ἡ Ρωσσία.

2. Οὐγγαρία. Καὶ κατὰ πρῶτον οἱ Τοῦρκοι ἐνίκησαν τὸν βασιλέα τῶν Οὐγγρων καὶ ὑπέταξαν τὴν Οὐγγαρίαν. Ἡ Οὐγγαρία ἔμεινε εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων ἑκατὸν ἐξήκοντα χρόνια, ἕως ὅτου τὴν ἠλευθέρωσε ἡ Αὐστρία. Ἀπὸ τὸν καιρὸν δὲ ἐκεῖνον ἡ Οὐγγαρία ἔμεινε ἠνωμένη μὲ τὴν Αὐστρίαν ἕως τὸ τέλος τοῦ μεγάλου πολέμου.

3. Αὐστρία. Ἐπειτα οἱ Τοῦρκοι ἐξεστράτευσαν διὰ νὰ ὑποτάξουν τὴν Αὐστρίαν. Δύο φορές ἔφθασαν ἕως τὰ πρόθυρα τῆς Βιέννης καὶ τὴν περικύκλωσαν μὲ μέγαν στρατὸν, ἀλλὰ καὶ τὰς δύο φορές ἡ Αὐστρία διέφυγε τὸν κίνδυνον καὶ ἀπεδίωξε τοὺς Τούρκους. Τὴν δευτέραν μάλιστα φοράν ὄχι μόνον τοὺς ἐνίκησε, ἀλλὰ καὶ τοὺς κατεδίωξε ἕως τὸ Βελιγράδι. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Αὐστρία τότε ἔσωσε τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τὸν Τουρκικὸν κίνδυνον. Ἀπὸ τότε ἡ Αὐστρία ἔλαβε θάρρος, καὶ ἔκαμε πολλοὺς πολέμους μὲ τοὺς Τούρκους, τοὺς ἐνίκησε πολλὰς φορές καὶ τοὺς ἀφῆρεσε πολλὰς χώρας, ὅπως τὸ Βανᾶτον, τὴν Βοσνίαν καὶ τὴν Τρανσυλβανίαν καὶ ἔρριψε τὰ κατακτητικὰ τῆς βλέμματα εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, διὰ νὰ ἔχη διέξοδον εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Ἀλλὰ ὁ τελευταῖος παγκόσμιος πόλεμος τῆς ἔσβησε τὰ μεγάλα ὄνειρα, τὴν ἐταπείνωσε καὶ τὴν διέλυσε.

2ον.

ΒΕΝΕΤΙΑ ΚΑΙ ΡΩΣΙΑ

1. Βενετία. Ἡ Ἰταλία κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἦτο διηρημένη εἰς πολλὰ μικρὰ κράτη καὶ εἰς πολιτείας ἰσχυράς· μία ἀπὸ τὰς πολιτείας αὐτὰς ἦτο καὶ ἡ Βενετία, κειμένη εἰς τὸν μυχὸν τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους καὶ κτισμένη ἐπὶ πολλῶν νησίδων. Ἡ Βενετία τότε εἶχε σχηματίσει ἓν μέγα κράτος, τὸ ὁποῖον περιελάμβανε τὸ βορειανατολικὸν μέρος τῆς Ἰταλίας, πολλὰς πόλεις τῆς Πελοποννήσου, ὅλας τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ Ἰονίου πελάγους, τὴν Κρήτην καὶ τὴν Κύπρον. Καὶ μὲ τὸν ἰσχυρὸν στόλον, τὸν ὁποῖον εἶχεν, ἦτο κυρίαρχος εἰς ὅλην τὴν θάλασσαν. Δι' αὐτὸ οἱ Τοῦρκοι, οἱ ὁποῖοι ἤθελον νὰ καταλάβουν τὰ ἴδια μέρη, ἔκαμαν πολλοὺς καὶ μακροὺς πολέμους μὲ τὴν Βενετιαν - πολέμους οἱ ὁποῖοι διήρκεσαν 300 χρόνια! Εἰς ὅλους τοὺς πολέμους αὐτοὺς οἱ Ἕλληνες ἔλησμόνουν τὰ κακά, τὰ ὁποῖα τοὺς εἶχον κάμει οἱ Βενετοὶ καὶ ἐπολέμων μαζί των καὶ ἐναντίον τῶν Τούρκων, ἐλπίζοντες οὕτω νὰ ἀνακτήσουν τὴν ἐλευθερίαν των. Ἀλλὰ εἰς κάθε πόλεμον, ὅταν οἱ Βενετοὶ συνῆπτον εἰρήνην μὲ τοὺς Τούρκους, ἄφηνον εἰς τὴν τύχην καὶ εἰς τὴν ἀγριότητα τῶν Τούρκων τοὺς δυστυχημένους Ἕλληνας... Ἀλλὰ τέλος ὅλαι αἱ Ἑλληνικαὶ χῶραι, τὰς ὁποίας κατεῖχον οἱ Βενετοί, ἐκτὸς ἀπὸ τὰς νήσους τοῦ Ἰονίου πελάγους, ἔπεσαν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἡ Βενετία, ὅταν οἱ Τοῦρκοι ἐνίκηθησαν ἀπὸ τοὺς Αὐστριακοὺς, εὔρε τὴν εὐκαιρίαν καὶ μὲ τὸν

Μοροζίνην κατέλαβε τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐπροχώρησε ἕως τὰς Ἀθήνας. Τὰς ἐπολιόρησε καὶ τὰς ἐκυρίευσε. Ὄταν ὅμως ὁ Μοροζίνης ἐπολιόρησε τὴν Ἀκρόπολιν, μία ὄβρις ἔπεσε εἰς τὸν Παρθενῶνα, τὸν ὁποῖον εἶχον μεταβάλει οἱ Τοῦρκοι εἰς πυριτιδαποθήκην. Φεβερὰ ἔκρηξις ἔγινε τότε, ἡ ὁποία ἐκρήμνισε ἓν μέγα μέρος ἀπὸ τὸ καλλιτεχνικὸν ἐκεῖνο ἀριστούργημα, τὸ ὁποῖον μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τὸ εἶχε σεβασθῆ ὁ χρόνος καὶ ἐσώζετο ἀκέραιον καὶ ἀβλαβές. Τελευταῖον ἡ δημοκρατία τῆς Βενετίας κατελύθη ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος, ἀφοῦ εἶχεν ἐκπέσει ἀρκετά.

2. Ρωσία. Τὴν Ρωσίαν τὴν κατώκουν οἱ Σλαῦοι, οἱ ὁποῖοι ἐμίσουν κατ' ἀρχὰς τὸν Εὐρωπαϊκὸν πολιτισμόν. Ἐπειτα ὅμως ἐδέχθησαν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸν Χριστιανισμόν, χωρὶς αὐτὸ νὰ μεταβάλλῃ πολὺ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὰς συνηθείας των. Κατὰ τὸν 13ον αἰῶνα οἱ Ρῶσοι ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Μογγόλους καὶ μόλις ἔπειτα ἀπὸ 200 χρόνια ἀπετίναξαν τὸν ζυγὸν των. Ἀπὸ τότε ἡ Ρωσία ἤρχισε νὰ προοδεύῃ καὶ νὰ παρακολουθῆ τὰ Εὐρωπαϊκὰ πράγματα καὶ τὸν Εὐρωπαϊκὸν πολιτισμόν. Ἰδίως ἡ Ρωσία προώδευσε, ἀφ' ὅτου αὐτοκράτωρ ἔγινε ὁ Μεγάλος Πέτρος, ὁ ὁποῖος τὴν κατέστησε ἰσχυρὰν καὶ μεγάλην Δύναμιν. Ὁ Πέτρος τότε συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ καταλύσῃ τὸ Τουρκικὸν κράτος καὶ νὰ καταλάβῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τὰ σχέδια τοῦ Μεγάλου Πέτρου ἠθέλησε νὰ ἐκτελέσῃ βραδύτερον ἢ αὐτοκράτειρα Αἰκατερίνη—καὶ μάλιστα μὲ τὴν βοήθειαν τῶν Ἑλλήνων, ὅπως θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΤΑ ΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΔΟΥΛΕΙΑΣ

Iον.

ΤΑΠΕΙΝΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΞΕΥΤΕΛΙΣΜΟΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

1. Ἡ ζωὴ τῶν δούλων. Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἤρχισαν διὰ τοὺς δυστυχημένους Ἕλληνας ἡμέραι πικρᾶς δουλείας. Ἡ ζωὴ των ἦτο ἓν μαρτύριον, αἱ δὲ ταπεινώσεις καὶ ἐξευτελισμοί, τοὺς ὁποίους ὑπέφερον ἀπὸ τοὺς τυράννους, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τοὺς φαντασθῆ οὔτε νὰ τοὺς περιγράψῃ κανεὶς. Καὶ πρῶτον τοὺς ἤρπασαν τὰ καλύτερα κτήματα καὶ ἄλλα ἐμοίρασαν εἰς τοὺς ἐπισήμους Τούρκους, τοὺς μπέηδες καὶ τοὺς ἀγάδες, καὶ ἄλλα παρεχώρησαν εἰς τὰ Τουρκικὰ τζαμιά, τὰ βακούφια. Μόνον τὰ μικρὰ κτήματα καὶ ὅσα εὐρίσκοντο εἰς ἀπόκεντρα καὶ ὄρεινὰ μέρη, ἄφησαν εἰς τοὺς ραγιάδες, δηλαδὴ τὸ κοπάδι, ὅπως περιφρονητικῶς ὠνόμαζον τοὺς δούλους· τοὺς ἤρπασαν ἀκόμη τὰς καλύτερας ἐκκλησίας, τὰς ὁποίας μετέβαλον εἰς τζαμιά. Ἄν τοὺς ἄφηνον καμμίαν μικρὰν καὶ πτωχικὴν ἐκκλησίαν, ἀπηγόρευον νὰ ἔχη κώδωνας καὶ ἀπ' ἔξω σταυροὺς καὶ στολίσματα. Διὰ τὸ τίποτε οἱ σκληροὶ τύραννοι τοὺς ἔδερνον ἢ τοὺς ἐβασάνιζον, τοὺς ἐφυλάκιζαν ἢ τοὺς ὑπέβαλον εἰς ἀγγαρείας. Οἱ δυστυχημένοι ραγιάδες δὲν εἶχον δικαίωμα νὰ φοροῦν καλὰ φορέματα, οὔτε νὰ ἵππεύουν ἵππον, παρὰ μόνον ὄνον ἢ ἡμίονον.

Καὶ ἐὰν εἰς τὸν δρόμον ἀπήντων κανένα Τοῦρκον, ὠφειλον νὰ καταβαίνουν ἀπὸ τὸ ζῶόν των καὶ νὰ τὸν προσκυνοῦν ταπεινῶς λέγοντες: «πολλὰ τὰ ἔτη σου, ἀφέντη»... Τὸ δίκαιόν των ποτὲ δὲν τὸ εὔρισκον εἰς τὰ Τουρκικὰ δικαστήρια οἱ Ἕλληνες. Ὁ Τοῦρκος ἱεροδικαστῆς - ὁ κ α δ ἦ ς - ἐδίκαζε ὅπως ἤθελε· ἡ δὲ μαρτυρία Χριστιανοῦ ἐναντίον Τούρκου δὲν ἐλαμβάνετο ὑπ' ὄψιν. Μὲ λίγα λόγια ἡ ζωὴ, ἡ τιμὴ καὶ ἡ περιουσία τῶν πτωχῶν Ἑλλήνων ἔμενον ἀπροστάτευτος καὶ ἦτο εἰς τὴν διάθεσιν καὶ τοῦ τελευταίου Τούρκου!...

2. Φόροι. Οἱ Τοῦρκοι, ἂν καὶ ἄφησαν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὰ χειρότερα κτήματα, πάλιν τοὺς ὑπεχρέωνον νὰ πληρώνουν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον διὰ φόρον τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ εἰσοδήματός των. Ἄλλ' ἐκτὸς αὐτοῦ τοὺς ὑπεχρέωνον νὰ πληρώνουν κατ' ἔτος καὶ ἓνα ἀτιμωτικὸν φόρον - τὸ χαράτσι. Κάθε Ἕλλην δηλαδή ἀπὸ τὸ δέκατον ἔτος τῆς ἡλικίας του ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ πληρῶνῃ τὸ χαράτσι, διὰ τοῦ ὁποίου ἐξηγόραζε τὴν ζωὴν του. Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐπλήρωνε τὸν φόρον αὐτὸν, ἐλάμβανε ἀπὸ τὸν εἰσπράκτορα μίαν ἀπόδειξιν, ἡ ὁποία ἔλεγε: «Ὁ ποῖος ἔχει τὴν ἀπόδειξιν αὐτήν, ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ φέρῃ ἐν ἔτος τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῶν ὤμων του!»

2ον.

ΑΛΛΑΙ ΚΑΤΑΠΙΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΑΘΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

1. Παιδομάζωμα. Ἀλλὰ ὁ περισσότερο σκληρὸς καὶ φοβερὸς φόρος, τὸν ὁποῖον προσέφερον οἱ Ἕλληνες εἰς τοὺς Τούρκους ἦτο ὁ φόρος τοῦ αἵματος - τὸ παιδομάζωμα. Τοὺς ἤρπαζον δηλαδὴ κατ' ἔτος οἱ Τούρκοι τὰ υγιέστερα καὶ δυνατώτερα παιδιὰ τῶν, ἀπὸ 7 ἕως 15 ἐτῶν, καὶ τὰ ἠνάγκαζον νὰ γίνουν μωαμεθανοί. Τὰ ἐγύμναζον διαρκῶς, τὰ συνήθιζον εἰς κάθε σκληραγωγίαν καὶ ὅταν ἤρχοντο εἰς ἡλικίαν, τὰ κατέτασσον εἰς τὰ φοβερὰ καὶ ἄγρια τάγματα τῶν Γενιτσάρων, δηλαδὴ τοῦ καινούργιου στρατοῦ. Ἐζῶν πάντοτε εἰς τοὺς στρατῶνας, δὲν ὑπανδρεύοντο καὶ δὲν ἐγνώριζον ἄλλον πατέρα ἀπὸ τὸν Σουλτᾶνον. Τοιοῦτοτρόπως ἐλησμόνου τὴν καταγωγὴν καὶ τὴν θρησκείαν τῶν καὶ ἐγίνοντο οἱ ἀγριώτεροι καὶ φοβερώτεροι διῶκται τῆς Πίστεως καὶ τῆς Πατρίδος...

2. Ἐξισλαμισμός. Ὅταν διὰ πρώτην φοράν ἐγκατεστάθησαν οἱ Τούρκοι πλησίον τῆς Προύσης, ἦσαν 400 οἰκογένειαι μόνον. Καὶ ὁμως ἀπετέλεσαν ἓν μέγα καὶ ἰσχυρὸν κράτος μὲ πολλῶν ἑκατομμυρίων πληθυσμόν. Πῶς δὲ ἐγίνε αὐτό; Διότι οἱ Τούρκοι τοὺς περισσοτέρους κατοίκους τῶν χωρῶν, τὰς ὁποίας ὑπέτασσον ἐφρόντιζον νὰ τοὺς ἐξισλαμίσουν. Καὶ ἄλλοι μὲν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας ἐξισλαμίζοντο μὲ τὴν βίαν,

διὰ νὰ ἀποφεύγουν τοὺς βαρεῖς φόρους ἢ τὰς καταδιώξεις τῶν Τούρκων, ἄλλοι δὲ ἐξισλαμίζοντο θεληματικῶς, διὰ νὰ λαμβάνουν πλοῦτη, τιμὰς καὶ ἀξιώματα. Καὶ τὸ χειρότερον ἀκόμη ἦτο, ὅτι ὅλοι αὐτοὶ ἐγίνοντο ἔπειτα ὅπως οἱ Γενίτσαροι, δηλαδή οἱ ἀγριώτεροι καὶ περισσότερον φανατικοὶ Ὅθωμανοὶ - καὶ αὐτὸ διὰ νὰ δείξουν τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀφοσίωσίν των εἰς τὴν νέαν θρησκείαν καὶ τὸ νέον κράτος...

3. Ἐκπατρισμός τῶν Ἑλλήνων. Δι' αὐτὰ λοιπὸν τὰ παθήματα καὶ τοὺς ἐξευτελισμοὺς πολλοὶ Ἕλληνες ἠναγκάσθησαν νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν πατρίδα των καὶ νὰ ὑπάγουν εἰς ξένα μέρη. Ἐφυγον πρὸ τῆς Τουρκικῆς θυέλλης, διὰ νὰ σώσουν τὴν ζωὴν των ἢ διὰ νὰ ζήσουν ἡσυχοὶ καὶ ἐλεύθεροὶ εἰς χώρας πολιτισμένας.

Μεταξὺ δὲ αὐτῶν ἦσαν πολλοὶ εὐγενεῖς καὶ πλούσιοι καὶ ἐξυπνοὶ καὶ πρὸ πάντων καλλιτέχναι καὶ λόγιοι, οἱ ὅποιοι ἐδίδασκαν εἰς τὴν Ἱταλίαν τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας καὶ ἐπέφερον εἰς τὴν Εὐρώπην τὴν ἀναγέννησιν τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν. Τοιοῦτοτρόπως καὶ μὲ τὴν πτώσιν της ἡ Ἑλλάς ἐφώτισε τὴν ἀνθρωπότητα καὶ τὴν ὠδήγησε εἰς τὴν ἀληθινὴν πρόοδον καὶ τὸν ἀληθινὸν πολιτισμὸν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΥΠΟΔΟΥΛΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Iov.

ΔΙΑΣΩΣΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ
ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

Καὶ ὅμως μὲ ὅλα τὰ παθήματα καὶ τὰ βάσανα οἱ περισσότεροὶ Ἕλληνες, οἱ πτωχότεροὶ βέβαια καὶ οἱ ἀγράμματοι, ἔμειναν εἰς τὴν πατρίδα των, τὴν πτωχὴν καὶ τὴν σκλαβωμένην Ἑλλάδα. Καὶ αὐτοὶ εἶναι ἄξιοι τῆς μεγαλυτέρας ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης, διότι ἦσαν οἱ ὑπομονητικοὶ φρουροὶ τῆς πατρικῆς γῆς, οἱ ἀγρυπνοὶ φύλακες τῆς θρησκείας καὶ τῆς γλώσσης, καὶ τῶν ἑλληνικῶν συνηθειῶν καὶ τῶν ἐθνικῶν πόθων οἱ εὐγενεῖς μυσταγωγοὶ. Οἱ Τοῦρκοι οἱ ὅποιοι κατέλαβον τὰς Ἑλληνικὰς χώρας, ἦσαν κυρίως πολεμισταί· δι' αὐτὸ εἶχον ἀνάγκην ἀπὸ ὑπηκόους, οἱ ὅποιοι νὰ ἐργάζωνται δι' αὐτούς. Δηλαδή ἐχρειάζοντο γεωργοὺς καὶ ἐμπόρους, τεχνίτας καὶ ναύτας. Διὰ τὴν αἰτίαν αὐτήν, ἐνῶ ἐπέβαλον εἰς τοὺς Ἕλληνας τόσας καταπιέσεις καὶ ἐξευτελισμούς, τοὺς ἄφηνον ὅμως νὰ ζοῦν καὶ τοὺς ἔδωκαν καὶ μερικὰ προνόμια - χωρὶς νὰ φαντάζονται, ὅτι αὐτὰ δὲν θὰ ἄφηνον τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος νὰ χαθῆ.

1. Θ ρ η σ κ ε υ τ ι κ ἄ π ρ ο ν ὀ μ ι α . Καὶ πρῶτον ὁ Μωάμεθ ἔδωκε τὸ δικαίωμα εἰς τοὺς Ἕλληνας νὰ ἐκτελοῦν ἐλευθέρως τὰ θρησκευτικὰ των καθήκοντα.

Ἐπειτα δὲ διὰ τὰ μὴ ἔλθουν εἰς καμμίαν συνεννόησιν οἱ Ὀρθόδοξοι μὲ τοὺς Δυτικούς καὶ λάβουν ἀπ' αὐτοὺς καμμίαν βοήθειαν, ἐφρόντισε τὰ διατηρηθῆ ὁ χωρισμὸς τῶν δύο ἐκκλησιῶν - τῆς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Δυτικῆς. Δι' αὐτὸ ὄχι μόνον ἀνεγνώρισε τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ἀλλὰ καὶ διέταξε τοὺς Ἕλληνας νὰ ἐκλέξουν καὶ Πατριάρχην τὸν Γεώργιον Σχολάριον, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀρχηγὸς τῶν ἀνθενωτικῶν. Καὶ πράγματι οἱ ὀλίγοι ἐπίσκοποι καὶ πρόκριτοι, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἀπομείνει, συνηθροίσθησαν εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων καὶ ἐκεῖ τὸν ἐξέλεξαν Πατριάρχην μὲ τὸ ὄνομα Γεννάδιος. Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ἐκλογὴν ὁ Σουλτᾶνος τὸν ἐκάλεσε εἰς δεῖπνον εἰς τὸ παλάτι του καὶ τὸν ἐδέχθη μὲ μεγάλας τιμὰς. Τὸν ἐνεθάρρυνε καὶ τοῦ ἔδωκε μεγάλας ὑποσχέσεις καὶ ὅταν ἦλθε ἡ ὥρα διὰ τὰ φύγη, τὸν προέπεμψε ἕως τὴν αὐλὴν καὶ τοῦ ἐχάρισε χρυσοῦν πατερίτσαν, ὅπως ἕκαμνον οἱ αὐτοκράτορες τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὴν ἐκλογὴν κάθε νέου Πατριάρχου. Τέλος ὁ Μωάμεθ ἀνεγνώρισε τὸν Πατριάρχην, ὄχι μόνον θρησκευτικὸν ἀρχηγὸν τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ἄλλων Χριστιανικῶν λαῶν, ἀλλὰ καὶ πολιτικὸν τοῦ ἔθνους κυβερνήτην. Δι' αὐτὸ ὁ Πατριάρχης ἐλέγετο καὶ Ἐθνάρχης. Τοιοῦτοτρόπως τὸ πολιτικὸν κράτος τοῦ Βυζαντίου, τὸ ὁποῖον κατέπεσε μὲ τὴν Τουρκικὴν κατακτῆσιν, ἀνέζησεν εἰς τὸ κράτος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας· καὶ τὸν πολιτικὸν ἀρχηγὸν του, δηλαδὴ τὸν αὐτοκράτορα, τὸν ἀντικατέστησε ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας, ὁ ὁποῖος ἦτο Πατρι-

άρχης και Ἐθνάρχης. Οὕτω ἡ Ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὰ μαῦρα τῆς δουλείας χρόνια ἦτο ὄχι μόνον θρησκευτικόν, ἀλλὰ καὶ ἔθνικόν κέντρον, τὸ ὁποῖον ἦν ὡνε ὅλους τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὅποιοι ἦσαν χωρισμένοι ἀπὸ τὰς διαφόρους κατακτήσεις εἰς μικρὰ βενετικά καὶ ἑλληνικά κρατίδια. Ὅλα αὐτὰ ἡ Ἐκκλησία τὰ ἦνωσε καὶ τὰ συνέδεσε μὲ τοὺς δεσμούς τῆς γλώσσης καὶ τῆς θρησκείας καὶ τοιουτοτρόπως αὐτὴ ἔγινε ἡ σπουδαιότερα αἰτία πρὸς ἀφύπνισιν τῆς ἔθνικῆς συνειδήσεως καὶ ἡ κυριώτερα ἔστια, ἡ ὁποία διεφύλαξε ἄσβεστον τῆς Μεγάλης Ἰδέας τὴν φλόγα.

2. Φαναριῶται. Ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 16ου αἰῶνος τὸ Πατριαρχεῖον εἶχε τὴν ἔδραν του εἰς τὸ Φανάρι, μίαν συνοικίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ ὁποία κεῖται εἰς τὸ νότιον μέρος τοῦ Κερατίου κόλπου. Ἀφότου μάλιστα τὸ Πατριαρχεῖον ἔγινε τὸ θρησκευτικόν καὶ πολιτικόν κέντρον τοῦ Ἑλληνισμοῦ, περίξ αὐτοῦ συνηθροίσθησαν ὅλοι οἱ ἐξέχοντες καὶ οἱ μορφωμένοι Ἕλληνες. Ὅλοι αὐτοὶ μὲ τὸν καιρὸν ἀπετέλεσαν μίαν νέαν τάξιν εὐγενῶν - τοὺς Φαναριώτας, οἱ ὅποιοι κατελάμβανον διαφόρους θέσεις εἰς τὰ Πατριαρχεῖα. Ἐκεῖ οἱ Φαναριῶται, μαζὶ μὲ τοὺς κληρικούς, διηύθυνον τὰς ὑποθέσεις τοῦ ὑποδούλου Ἔθνους, τὸ ὁποῖον ὀλόκληρον ἐκεῖ τώρα εἶχε στρέψει τὰς ἐλπίδας του.

Πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἦσαν πολὺ μορφωμένοι, εἶχον μάθει ξένας γλώσσας καὶ ἐγνώριζον πολὺ καλὰ τὰ Εὐρωπαϊκὰ πράγματα - καλύτερον ἀπὸ τοὺς ἀμορφώτους Τούρκους. Δι' αὐτὸ ὁ Σουλτᾶνος τοὺς μετεχειρίζετο

εἰς δημοσίας ὑπηρεσίας τοῦ κράτους, εἰς ἀπλᾶς ὑπηρεσίας κατ' ἀρχάς - διὰ γραμματικούς, διὰ νὰ κάμνουν τοὺς λογαριασμοὺς τοῦ κράτους κλπ. Ἀργότερα ὁμως οἱ Τοῦρκοι τοὺς μετεχειρίζοντο εἰς ἀνωτέρας ὑπηρεσίας, τοὺς ἀνέθετον νὰ κρατοῦν τὴν ἐξωτερικὴν ἀλληλογραφίαν καὶ νὰ μεταφράζουν τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα· δι' αὐτὸ ὠνομάζοντο **μεγάλοι διερμηνεῖς**. Μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ὡς ἐκ τῆς θέσεώς των ἐγνώριζον καὶ τὰ ἀπόρρητα, δηλαδὴ τὰ μυστικά τοῦ Τουρκικοῦ κράτους, δι' αὐτὸ ὠνομάζοντο «**ἐξ ἀπορρητῶν ἡ σύμβουλοι τοῦ κράτους**». Ἄλλους πάλιν ἀπὸ αὐτοὺς ὁ Σουλτᾶνος τοὺς ἔστελλε ὡς ἡγεμόνας εἰς τὴν Βλαχίαν, Μολδαυίαν, τὰς ὁποίας οὗτοι μὲ τὸν καιρὸν μετέβαλον εἰς κέντρα Ἑλληνικά.

3. **Πολιτικά προνόμια**. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ θρησκευτικὰ προνόμια ὁ Μωάμεθ παρεχώρησε εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ μερικὰ πολιτικὰ προνόμια· ἀνεγνώρισε δηλαδὴ καὶ διετήρησε τὰς **κοινότητάς των**, ὅπως τὰς εἶχον διατηρήσει οἱ Ρωμαῖοι καὶ οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου κατόπιν. Κάθε χωρίον καὶ κάθε πόλις ἐξέλεγε τοὺς ἄρχοντάς της, τοὺς **προεστῶτας ἡ δημογέροντας**, δηλαδὴ τοὺς **κοτζαμπάσσηδες**, ὅπως τοὺς ἔλεγον οἱ Τοῦρκοι. Οἱ ἄρχοντες αὐτοὶ ἔλυον μὲ πατρικὸν τρόπον τὰς διαφορὰς τῶν Χριστιανῶν καὶ διεχειρίζοντο τὰ εἰσοδήματα τῆς κοινότητος. Ἐφρόντιζον διὰ τὴν εἰσπραξίν τῶν φόρων· ἐπροστάτευον τοὺς συγχωρίους των ἀπὸ τὰς καταχρήσεις ἢ τὰς καταπιέσεις τῶν Τούρκων ὑπαλλήλων καὶ ἐλάμβανον μέρος εἰς τὰ συμβούλια, τὰ ὁποῖα ἔκα-

μνον οί Τουρκοί διοικηταί τῆς ἐπαρχίας διὰ τὰς διαφοροὺς ὑποθέσεις. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθη ἓν εἶδος αὐτοδιοικήσεως τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὴν Τουρκικὴν κυριαρχίαν - αὐτοδιοικήσεως ἢ ὅποια ὄχι ὀλίγον ἐβοήθησε εἰς τὴν διάσωσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνισμοῦ.

2ον.

ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΩΝ ΠΕΖΙΚΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ἄλλ' ἂν τὰ διάφορα προνόμια καὶ τὴν αὐτοδιοίκησιν, τὰ ὅποια διέσωσαν τὴν θρησκείαν καὶ τὸν Ἐθνισμόν, τὰ παρεχώρησαν οἱ Τουρκοί, τὰς πεζικὰς ὁμως καὶ ναυτικὰς δυνάμεις τῶν οἱ Ἕλληνας τὰς ὠργάνωσαν μόνοι τῶν - δυνάμεις μὲ τὰς ὁποίας ὄχι μόνον διετήρησαν τὸ στρατιωτικὸν φρόνημα καὶ τὸν πόθον τῆς ἐλευθερίας, ἀλλ' ἀπετέλεσαν καὶ τὸν πρῶτον στρατόν, ὁ ὅποιος ἠγωνίσθη μὲ τοὺς Τούρκους κατὰ τὴν Μεγάλην Ἐπανάστασιν.

1. Κ λ έ φ τ α ι. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὅποιοι ἔμειναν εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τὴν ὑποδούλωσιν, δὲν ἠδύναντο νὰ ὑποφέρουν τὴν ἀγριότητα καὶ τὴν τυραννίαν τῶν Τούρκων. Δι' αὐτὸ ἐλάμβανον τὰ ἄρματα τῶν καὶ ἀνέβαινον εἰς ὑψηλὰ βουνὰ καὶ εἰς σπήλαια, εἰς τὰ ὅποια δὲν ἠδύνατο νὰ πλησιάσῃ κανεὶς, διὰ νὰ ζοῦν ἐλεύθεροι. Ἀπὸ ἐκεῖ πολλὰς φορὰς κατέβαινον εἰς τὰς πεδιάδας καὶ ἐπολέμουν τοὺς Τούρκους διὰ τὰς καταπιέσεις, τὰς ὁποίας ἔκαμνον εἰς τοὺς συγ-

χωρίους των ἢ τοὺς ἥρπαζον τὰ πράγματά των ἢ τὰ κοπάδια των. Αὐτοὶ ὠνομάσθησαν κλέφται-
 ὄνομα, τὸ ὁποῖον τὰ ἡρωϊκὰ ἐκεῖνα τέκνα τοῦ βουνοῦ
 τὸ ἐξηυγένισαν μὲ τὴν ἀνδρείαν των καὶ τοὺς ἀγῶνας
 των διὰ τὴν Πατρίδα. Τὰ μέρη, εἰς τὰ ὁποῖα διέμενον
 ἐλέγοντο λημέρια· ἐκεῖ ἀπετέλουν σώματα, ἕ-
 καστον ἐκ τῶν ὁποίων εἶχε τὸν ἀρχηγόν του. Οἱ κλέ-
 φται εἶχον ἀδελφικὴν ἀγάπην ἀναμεταξύ των καὶ ἔζων
 μὲ ἀπλότητα μεγάλην. Ὑπέφερον τὴν πείναν, τὴν δί-
 ψαν καὶ τὰς στερήσεις.

Τί ἐπόθει ὁ κλέφτης φαίνεται ἀπὸ τὸ τραγούδι:

Θὰ φύγω, μάνα, καὶ μὴν κλαῖς,
 μόν' δός μου τὴν εὐχή σου·
 εὐχήσου με, μανούλα μου,
 Τούρκους πολλοὺς νὰ σφάξω....

Οἱ διασημότεροι κλέφται ἦσαν ὁ Ζαχαριάς, οἱ Κολο-
 κοτρωναῖοι, ὁ Ἀνδροῦτσος, ὁ Σκαλτσοδῆμος, ὁ Δι-
 ᾶκος κλπ.

2. Ἀρματολοί. Ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις, ἀφοῦ
 μὲ ὄλας τὰς προσπάθειάς της δὲν ἠδυνήθη οὔτε νὰ ἐξο-
 λοθρεύσῃ τοὺς κλέφτες, οὔτε νὰ τοὺς ὑποτάξῃ, ἀπεφά-
 σισε νὰ προσλάβῃ μερικοὺς ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν
 της. Ἀνέθετε δηλαδὴ εἰς αὐτοὺς νὰ ἐμποδίζουσιν τὰς ἀρ-
 παγὰς καὶ τὰς ληστείας τῶν ἄλλων, νὰ φυλάττουν
 τὰ στενὰ περάσματα τῶν βουνῶν καὶ νὰ κρατοῦν
 ἡσυχίαν εἰς τὸ διαμέρισμά των. Αὐτοὶ ὠνομάζονταν
 ἄρματολοί καὶ οἱ τόποι, τοὺς ὁποίους ἐφύλαττον
 ἄρματολίκια. Ἐκαστον σῶμα εἶχε τὸν ἀρ-

χηγόν του, ὁ ὁποῖος ἐλέγετο καπετάνιος, ὁ ὑπασπιστής του ἐλέγετο πρωτοπαλικάρον καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι παλικάρια. Ἄλλὰ μὲ ὄλ' αὐτὰ οἱ ἄρματολοι δὲν ἦσαν ἐχθροὶ μὲ τοὺς κλέφτας. Τοὺς συνέδεε μυστικὰ ἢ κοινὴ διὰ τὴν Πατρίδα ἀγάπη, ἢ κοινὴ θρησκεία καὶ τὸ κοινὸν ἐναντίον τῶν Τούρκων μῖσος. Δι' αὐτὸ οἱ ἄρματολοι, ὅσας φορές ἐβλεπον τοὺς Τούρκους νὰ βασανίζουν τοὺς ὁμοθρήσκους των, συνεκρούοντο μὲ αὐτοὺς καὶ ἀφήνοντες τ' ἄρματολίκια των, ἐγίνοντο πάλιν κλέφται. Δι' αὐτὸ τὰ ὀνόματα κλέφτης καὶ ἄρματολὸς δὲν εἶχον καμίαν διαφορὰν.

Τὰ ἀνδραγαθήματα καὶ τὴν ζωὴν τῶν κλεφτῶν ἐξύμνουν τὰ κλέφτικα τραγούδια - οἱ πολυτιμότεροι ἀδάμαντες τῆς νεοελληνικῆς ποιήσεως, τὰ ὁποῖα θαυμάζονται διὰ τὴν φυσικὴν των χάριν, τὴν μελαγχολικὴν γλυκύτητα καὶ τὴν εὐγένειαν τῶν αἰσθημάτων, τὰ ὁποῖα ἐκφράζουν καὶ διερμηνεύουν.

Δι' ἡμᾶς δὲ τὰ κάμνει πολυτιμότερα ἢ σκέψις, ὅτι τὰ τραγούδια αὐτὰ ἐξύψωναν τὸ φρόνημα τῆς ἠρωϊκῆς ἐκείνης γενεᾶς, διετήρουν πάντα ἄσβεστον τὸν πόθον τῆς ἐλευθερίας καὶ ἔψαλλον τοὺς πόθους της καὶ τὰ ὄνειρά της ἢ τὰς συμφορὰς της καὶ τὰς βασάνους της.

4. Μανιάται, Σφακιανοὶ καὶ Σουλιῶται. Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ἄρματολους καὶ κλέφτας, συνετήρουν ἀρκετὰς πεζικὰς δυνάμεις οἱ Μανιάται, οἱ Σφακιανοὶ καὶ οἱ Σουλιῶται, οἱ ὁποῖοι ἦσαν σχεδὸν ἐλεύθεροι καὶ μόνον μικροὺς φόρους ἐπλήρωνον εἰς τοὺς Τούρκους - τὸ μόνον σημεῖον ὅτι ἀνεγνώριζον τὴν Τουρ-

κικήν κυριαρχίαν. Οί τόποι των ἐχρησίμευον ὡς καταφύγια διὰ κάθε καταδιωκόμενον ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἢ ἦσαν ὀρμητήρια διὰ κάθε ἐξέγερσιν ἢ κάθε ἐπανάστασιν.

3ον.

ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΩΝ ΝΑΥΤΙΚΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ

1. Αἱ νῆσοι. Οἱ κάτοικοι τῶν παραλίων τῆς Ἑλλάδος ἀφ' ἑτέρου, καὶ ἰδίως αἱ Ἑλληνικαὶ νῆσοι εἶναι ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα προητοίμασαν καὶ διωργάνωσαν τὰς ναυτικὰς δυνάμεις τοῦ ἔθνους κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας. Διότι εἶχον ναύτας καλοὺς, τῶν ὁποίων ἡ ἀντοχή, ἡ τόλμη καὶ ἡ λιτότης των, τοὺς καθίστα ἀκαταγωνίστους εἰς πολλὰ εἶδη ἐπιχειρήσεων. Μὲ τὰ καράβια των ἐνήργουν καθ' ὅλην τὴν Τουρκίαν τὸ μικροεμπόριον, ἔτρεχον εἰς ὅλα τὰ ἐμπορικὰ κέντρα τῆς Εὐρώπης καὶ συνέλεγον πλοῦτη, τὰ ὁποῖα ἐχρησιμοποιοῦν ἢ διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς κοινότητός των ἢ διὰ νὰ κατασκευάζουν μεγαλύτερα πλοῖα. Ἡ κίνησις αὕτη καὶ τὰ ταξίδια ὠφέλησαν πολὺ τὸ ἔθνος. Διότι οἱ Ἕλληνες ἐγνώρισαν ἀνώτερον κόσμον, εἶδον πῶς ἔζων οἱ ἄλλοι λαοὶ καὶ ἀντελήφθησαν, ὅτι ἡ Τουρκία δὲν ἦτο δὲ καὶ τόσον φοβερὸν κράτος, ὅπως ἐνόμιζον, ὅταν ἔκυπτον ὑπὸ τὴν πτέρναν τῆς.

2. Ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ. Ἡ Ἑλλάς ἔχει πολλὰ παράλια καὶ ἡ θάλασσα τὴν ἀγκαλιάζει ἀπὸ παντοῦ. Ὀλόγυρά της εἶναι ἐσπαρμέναι πολλαὶ νῆσοι - τόσαι φωλεαὶ χαρᾶς

καὶ ζωῆς. Δι' αὐτὸ οἱ Ἕλληνες ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῆς χώρας των καὶ διότι ἔχουν φυσικὰ ἐμπορικὸν καὶ ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα, ἦσαν ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν λαὸς ἐμπορικὸς καὶ ναυτικός. Καὶ εἰς αὐτὰ ἀκόμη τὰ χρόνια τῆς δουλείας. Οἱ Ἕλληνες εἶχον πάρει εἰς τὰς χεῖράς των ὅλον τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτιλίαν τῆς Μαύρης θαλάσσης καὶ διέσχίζον μὲ τόλμην ὅλην τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Μὲ τὰ καράβια των μετέφερον σῖτον ἀπὸ τὴν Ρωσίαν ἢ τὰ ἐγχώρια προϊόντα των εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἀπὸ ἐκεῖ πάλιν ἐλάμβανον ἀποικιακά, ὑαλικά, ὑφάσματα καὶ ἄλλα βιομηχανικὰ εἶδη. Πρὸ πάντων ἀπὸ τὸ 1774 τὸ Ἑλληνικὸν ἐμπόριον καὶ ἡ ναυτιλία ἔλαβον μεγάλην πρόοδον καὶ ἀνάπτυξιν. Διότι τότε, κατόπιν ἐνὸς μεγάλου πολέμου μεταξὺ τῆς Ρωσίας καὶ Τουρκίας, ἔγινε μία ἐμπορικὴ συνθήκη, μὲ τὴν ὁποίαν ἡ αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσίας Αἰκατερίνη ἐπέτυχε καὶ ἐν προνόμιον χάριν τῶν Ἑλλήνων - νὰ ἐπιτρέπεται δηλαδὴ εἰς τὰ πλοῖα των νὰ πλέουν μὲ τὴν Ρωσικὴν σημαίαν. Ἀπὸ τότε τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα τῶν Σπετσῶν τῆς Ὑδρας, τῶν Ψαρῶν, τῆς Μυκόνου καὶ ἄλλων νήσων, ἤρχισαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ρωσικῆς σημαίας νὰ διασχίζουν ἐλεύθερα τὰς θαλάσσας καὶ νὰ μεταφέρουν εἰς τοὺς λιμένας τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης κάθε προϊόν καὶ κάθε ἐμπόρευμα. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ἑλληνικὴ ναυτιλία προώδευσε πολὺ. Ἀλλὰ τὴν μεγαλυτέραν πρόοδον καὶ ἀνάπτυξιν ἔλαβε τὸ ναυτικὸν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ἀργότερον κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ἀποκλεισμοῦ, τὸν ὁποῖον ὁ μέγας Ναπολέων ἐπέ-

βαλε κατά τοῦ Ἀγγλικοῦ ἐμπορίου. Τότε ὀλόκληρον τὸ ἐμπόριον τῆς Ἀνατολῆς μὲ τὴν Δύσιν ἔπεσε εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἕλληνες τότε ἐπλούτησαν πολὺ καὶ κατεσκεύασαν πολλὰ νέα μεγάλα πλοῖα, εἰς δὲ τοὺς ἐμπορικωτέρους λιμένας τῶν εὐρωπαϊκῶν πόλεων ἴδρυσαν ἐμπορικὰ καταστήματα καὶ ἐσύστησαν κοινότητας, ὅπως εἰς τὴν Μασσαλίαν, τὴν Τεργέστην, τὸ Λονδῖνον, τὴν Ὀδησσὸν καὶ εἰς ἄλλα μέρη—κοινότητας, τῶν ὁποίων πολλοὶ ἀκμάζουν μέχρι σήμερον.

3. Ἀνάπτυξις τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ. Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἐμάστιζον τὴν Μεσόγειον θάλασσαν πειραταὶ φοβεροὶ - Μωαμεθανοὶ ἀπὸ τὸ Ἀλγέριον καὶ τὴν Τύνιδα, οἱ ὁποῖοι ἐλήστευον τὰ πλοῖα. Δι' αὐτὸ οἱ Ἕλληνες ἠναγκάζοντο νὰ κατασκευάζουν καράβια μεγάλα καὶ δυνατὰ καὶ νὰ τὰ ὀπλίζουν μὲ ὅπλα καὶ κανόνια, ὡς νὰ ἦσαν πολεμικά. Ἐλάμβανον ἀκόμη καὶ πολλοὺς ναύτας ἐντὸς αὐτῶν, διὰ νὰ ἀντεπεξέρχωνται καὶ νὰ πολεμοῦν μὲ τοὺς πειρατάς. Καὶ τοιοῦτοτρόπως αἱ συχναὶ συμπλοκαὶ καὶ συγκρούσεις μὲ τοὺς πειρατάς ἐξήσκουν τοὺς ναύτας μας εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ὀπλων καὶ εἰς τοὺς θαλασσινοὺς ἀγῶνας. Κατ'αὐτὸν τὸν τρόπον τὰ ἐμπορικὰ καράβια μετεβλήθησαν σιγὰ-σιγὰ εἰς πολεμικά καὶ ἀπετέλεσαν τὸ πολεμικὸν ναυτικὸν τῶν Ἑλλήνων - τὸ ναυτικόν, τὸ ὁποῖον τόσον συνετέλεσε εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς σκλαβωμένης πατρίδος μας καὶ τὸ ὁποῖον ἀνενέωσε τὰ τρόπαια τῆς Μυκάλης καὶ τῆς Σαλαμίνας.

4ον.

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ ΤΗΣ ΔΟΥΛΕΙΑΣ

Οί περισσότεροι, καθώς είπομεν, μορφωμένοι Ἕλληνας - καὶ πρότερον καὶ ἰδίως ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κατέφυγον εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ εἰς τὰς ἄλλας χώρας τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, ὅπου ἐδίδαξαν τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ἑλλάς ἔμεινε χωρὶς γραμματισμένους καὶ χωρὶς διδασκάλους. Ἀλλὰ καὶ οἱ Τοῦρκοι, ὅταν ὑπέταξαν τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν, ἔκλεισαν τὰ σχολεῖα καὶ ἐξεδίωξαν τοὺς διδασκάλους. Οὕτω ἐπὶ διακόσια σχεδὸν χρόνια ἐβασίλευε εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ σκότος καὶ ἡ ἀμάθεια.

1. Κρυφὰ Σχολεῖα. Οἱ Τοῦρκοι ἐξεδίωξαν τοὺς διδασκάλους καὶ ἔκλεισαν τὰ σχολεῖα, διὰ νὰ μείνουν οἱ πατέρες μας ἀγράμματοι καὶ τοιοῦτοτρόπως λησμονήσουν τὴν καταγωγὴν των, τὴν ἐθνικότητά των καὶ τὴν ἱστορίαν των. Οἱ δυστυχισμένοι ὅμως δοῦλοι, οἱ ὅποιοι ἐγνώριζον τὴν ἀξίαν τῶν γραμμάτων, ἔστελλον τὰ παιδιὰ των εἰς μερικοὺς γραμματισμένους ἢ εἰς ἱερεῖς ἢ εἰς τὰ μοναστήρια, ὅπου οἱ καλόγηροι τοὺς ἐδίδασκον τὰ πρῶτα γράμματα. Ἀλλὰ τὰ ἔστελλον κρυφίως διὰ νὰ μὴ τὸ ἐννοοῦν οἱ Τοῦρκοι, καὶ πρὸ πάντων τὴν νύκτα, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ δημοτικὸ τραγούδι:

Φεγγαράκι μου λαμπρό, φέγγε μου νὰ περπατῶ,
 Νὰ πηγαίνω στὸ σχολειό, νὰ μαθαίνω γράμματα
 Γράμματα σπουδάματα, τοῦ Θεοῦ τὰ πράματα....

2. Τὰ πρῶτα σχολεῖα. Ἀργότερον ὁμως ἰδίως ἀπὸ τὸ 17ον αἰῶνα, οἱ Τοῦρκοι ἤρχισαν νὰ φέρονται μαλακώτερα εἰς τοὺς ὑποδούλους των. Ἀπὸ τότε οἱ Ἕλληνες κατώρθωνον μὲ διάφορα μέσα νὰ λαμβάνουν ἀδείας καὶ νὰ συνιστοῦν εἰς πολλὰ μέρη διάφορα σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐμορφώνοντο οἱ Ἑλληνόπαιδες καὶ ἐφωτίζετο ἡ Ἐθνικὴ συνείδησις· ἀπ' αὐτὰ ἐξῆλθον καὶ πολλοὶ διδάσκαλοι. Ἀπὸ τὰ πρῶτα σχολεῖα, τὰ ὁποῖα ἰδρύθησαν τότε, ἦτο ἡ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή, ἡ ὁποία ἰδρύθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἄλλο σπουδαῖον σχολεῖον ἰδρύθη εἰς τὰ Ἰωάννινα, μὲ τὰς συνδρομὰς πλουσίων Ἑλλήνων. Ἄλλα σχολεῖα ὀνομαστά ἦσαν τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ Ἁγίου Ὀρους, τῆς Σμύρνης, τῶν Κυδωνιῶν, τῆς Χίου, τῆς Δημητσάνης καὶ ἄλλων μερῶν.

3. Διδάσκαλοι τοῦ Γένους. Εἰς τὰ σχολεῖα αὐτὰ ἐδίδαξαν λαμπροὶ διδάσκαλοι καὶ πρὸ πάντων ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι ἠγάπων πολὺ τὴν Πατρίδα—ἀληθινοὶ διδάσκαλοι τοῦ Γένους. Αὐτοὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας· αὐτοὶ ἐμόρφωνον τὸ πνεῦμα τῶν παιδῶν, τοὺς ἐξύψωνον τὸ ἔθνικόν φρόνημα καὶ τοὺς ἤναπτον τὴν φλόγα τοῦ ἐνθουσιασμοῦ διὰ τὸ ἔθνος καὶ διὰ τὴν ἐλευθερίαν.

Οἱ διδάσκαλοι αὐτοὶ ἦσαν πολλοὶ - ἥρωες ἄγνωστοι καὶ ἀφανεῖς οἱ περισσότεροι· οἱ περισσότερον ὁμως

γνωστοὶ καὶ ὀνομαστοὶ ἦσαν ὁ Παλαμᾶς, ὁ Βούλγαρις, ὁ Δούκας, ὁ Γαζῆς, ὁ Οἰκονόμος, ὁ Βάμβας, ὁ Κούμας, ὁ Νικηφόρος Θετόκης καὶ ἄλλοι. Ὁ ἀνώτερος ὅμως ἀπὸ ὅλους - ἂν καὶ δὲν ἐχρημάτισε διδάσκαλος - ἦτο ὁ Κοραῆς, διὰ τὸν ὁποῖον θὰ ὀμιλήσωμεν κατωτέρω - ἀνώτερος διὰ τὴν σοφίαν καὶ τὴν πολυμάθειάν του καὶ διὰ τὴν φλογερὰν ἀγάπην του πρὸς τὴν Πατρίδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑΙ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΝ

Ιον.

ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

1. Τοπικαὶ ἐπαναστάσεις. Ἡ σκληρότης καὶ ἀπανθρωπία τῶν Τούρκων καὶ οἱ ἀτελείωτοι ἀγῶνες τῶν κλεφτῶν καὶ ἀρματολῶν μὲ αὐτούς, ἐκράτουν ὄχι μόνον ζῶηρον τὸ φρόνημα, ἀλλὰ καὶ διετήρουν τὸν πόθον διὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν των ἀκμαῖον καὶ ἄσβεστον.

Δι' αὐτὸ πολλὰκις οἱ προπάτορές μας ἔλαβον τὰ ὄπλα εἰς τὰς χεῖρας καὶ προσεπάθησαν νὰ ἀποκτήσουν τὴν ἐλευθερίαν των. Ἀλλὰ δὲν ἐπανεστάτουν ὅλοι μαζί, παρὰ ἄλλοτε ἐπανεστάτει μία Ἑλληνικὴ χώρα ἢ ἐπαρχία καὶ ἄλλοτε ἐπανεστάτει ἄλλη. Δι' αὐτὸ εὐκόλως κατεβάλλοντο ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἐπνίγοντο αἱ ἐπαναστάσεις αὗται εἰς τὸ αἶμά των!

2. Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1770. Τὸ ἀνυπότακτον καὶ φιλελεύθερον πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων τὸ ἐξεμεταλεύθησαν πολλάκις διὰ τὰ συμφέροντά των οἱ Βενετοί, οἱ Φράγκοι καὶ πρὸ πάντων ἡ ὁμόδοξος Ρωσία. Οἱ

Αἰκατερίνη Μεγάλη

Ρῶσοι δηλαδή ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Πέτρου τοῦ Μεγάλου, συνέλαβον τὴν ἰδέαν νὰ κατακτήσουν τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ γίνουσι κύριοι τῶν στενῶν τοῦ Βοσπόρου καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου, διὰ νὰ δύνανται τὰ Ρωσικὰ πλοῖα νὰ πλέουν ἐλευθέρως εἰς τὸν Εὐξείνιον Πόντον καὶ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Δι' αὐτὸ ἐπεριποιοῦντο μὲ κάθε τρόπον τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς ὑπεκίνουν εἰς ἐπαναστάσεις, μὲ τὸν σκοπὸν ν' ἀδυνατίσουν τὴν Τουρκίαν καὶ οὕτω δυνηθοῦν νὰ τὴν καταβάλουν εὐκολώτερον. Ὄταν λοιπὸν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῆς Ρωσίας ἡ μεγάλη Αἰκατερίνη, ἔστειλεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν Γεώργιον Παπάζολην, Ἕλληνα, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀξιωματικὸς εἰς τὸν Ρωσικὸν στρατόν, μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ παρακινήσῃ τοὺς Ἕλληνας εἰς ἐπαναστάσιν. Ὁ Παπάζολης ἔτρεξε πανταχοῦ καὶ ἔλεγεν, ὅτι ἡ ὀρθόδοξος Ρωσία θέλει νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς Ἕλληνας καὶ νὰ ἰδρύσῃ πάλιν τὸ χριστιανικὸν Βυζαντινὸν κράτος. Συνεννοήθη λοιπὸν μὲ πολλοὺς προύχοντας, ἄρματολούς, ἐπισκόπους καὶ πρὸ πάντων μὲ τὸν μπέην τῆς Μάνης Μαυρομιχάλην καὶ τὸν δυνατὸν προύχοντα τῶν Καλαμῶν Μπενά-

κ η ν. "Όλοι οί "Ελληνες, διψῶντες ἐλευθερίαν, με συγκίνησιν τὸν ἤκουον καὶ με ἐνθουσιασμόν ἐδέχοντο τὰς προτάσεις του.

Καὶ πράγματι ἤρχισε μετ' ὀλίγον πόλεμος μεταξύ Ρωσίας καὶ τῆς Τουρκίας· βραδύτερον δὲ ὁ Ρωσικὸς στόλος με τοὺς ἀδελφούς 'Ορλώφ ἦλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Τότε οἱ "Ελληνες ἐπανεστάτησαν. Ἄλλὰ δυστυχῶς τὸ κίνημα αὐτὸ δὲν ἐπέτυχε, διότι δὲν τὸ εἶχον ὀργανώσει καλῶς οἱ Ρῶσοι ἀρχηγοί. Ὁ δὲ Σουλτᾶνος μόλις ἔμαθε τὸ κίνημα ἀμέσως ἔστειλε 15.000 Ἄλβανούς, οἱ ὅποιοι τὸ ἐπνιξαν εἰς τὸ αἷμα. Οἱ Ρῶσοι ἔφυγον καὶ τοιουτοτρόπως ἄφησαν εἰς τὴν τύχην των τοὺς δυστυχισμένους "Ελληνας. Εἰς ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς χώρας ἔγιναν μεγάλαι σφαγαὶ τότε. Τὴν μεγαλύτεραν ὅμως καταστροφὴν ἔπαθεν ἡ Πελοπόννησος. Ἡ χώρα αὕτη ὀλόκληρος ἠρημώθη. Ἀπὸ δὲ τοὺς κατοίκους της ἄλλοι ἐσφάγησαν καὶ ἄλλοι ἐπωλήθησαν σκλάβοι. Μόνον ὀλίγοι διεσώθησαν, οἱ ὅποιοι κατέφυγον εἰς τὴν Ἑπτάνησον ἢ ἐπῆραν τὰ βουνά...

3. Δευτέρα ἐπαναστάσις τῶν Ἑλλήνων. Ἄλλὰ τὸ πρῶτον αὐτὸ πάθημα δὲν ἔγινε μάθημα εἰς τοὺς "Ελληνας· τόσον ἦτο ζωηρὸς ὁ πόθος των διὰ τὴν ἐλευθερίαν. Καὶ ὅταν, ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγα ἔτη (1788), οἱ Ρῶσοι ἤρχισαν νέον πόλεμον με τοὺς Τούρκους, ἡ Αἰκατερίνη πάλιν παρεκίνησε τοὺς "Ελληνας νὰ ἐπαναστατήσουν. Τότε ὁ Ἑλλην Λάμπρος Κατσόνης, ὁ ὅποιος ἦτο λοχαγὸς εἰς τὸν Ρωσικὸν στρατόν, μετέβη εἰς τὴν Τεργέστην καὶ με τὴν βοήθειαν τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων ἐμπόρων, ἠγόρασε 3 κα-

ράβια. Τὰ ἐξώπλισε, παρέλαβε ναύτας γεννσίους καὶ μὲ αὐτὰ ἤρχισε τὰς ἐπιθέσεις του ἐναντίον τῶν Τούρκων. Τρέχων δὲ εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος συνέλαβε 12 Τουρκικὰ καράβια, μὲ τὰ ὁποῖα ηὔξησε τὸν στόλον του. Μ' αὐτὰ ἐκυρίευσε τὸ Καστελόρριζον, ἐνίκησε δύο φορές τὸν Τουρκικὸν στόλον καὶ ἔγινεν ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος τῶν Τούρκων... Ἐπειτα, ἀφοῦ ἔλαβε μαζί του καὶ τὸν περίφημον ἄρματολὸν Ἀνδρίτσον μὲ 500 παλικάρια, ἐνίκησε τὸν Τουρκικὸν στόλον εἰς τὸ μεταξὺ Εὐβοίας καὶ Ἀνδρου στενόν· ἀλλὰ τὴν ἄλλην ἡμέραν, ὅταν ἔφθασε ὁ Ἀλγερινὸς στόλος καὶ ἠνώθη μὲ τὸν Τουρκικόν, ὁ Κατσόνης ἐνικήθη καὶ μόλις κατώρθωσε νὰ σωθῆ. Τότε ἔγινε τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι:

Σὰν σοῦ ξαναρέση Λάμπρο,
Ξαναπέρν' ἀπὸ τὴν Ἀντρο....

Μὲ ὅλα αὐτὰ ὁ ἥρωας δὲν ἔχασε τὸ θάρρος του. Ἡτοίμασε νέον στόλον καὶ ἦτο ἔτοιμος ν' ἀρχίσῃ πάλιν τοὺς ἐνδόξους ἀγῶνάς του, ὅταν ἔξαφνα λαμβάνει διαταγὴν ἀπὸ τὴν Αἰκατερίνην νὰ παύσῃ τὸν πόλεμον, διότι αὐτὴ ἔκαμε εἰρήνην μὲ τοὺς Τούρκους. Ὁ Κατσόνης ὅμως, διότι ἡ αὐτοκράτειρα δὲν ἐφρόντισε καὶ πάλιν διὰ τὴν δυστυχημένην Ἑλλάδα, τόσον ἐθύμωσε, ὥστε εἶπε: «Ἄν ἡ Αἰκατερίνη ἔκαμε τὴν εἰρήνην της, ὁ Λάμπρος ἀκόμη δὲν ὑπέγραψε τὴν ἰδικὴν του». Καὶ ἀφοῦ παρέλαβε τὸν φίλον του Ἀνδρίτσον, κατέλαβε τὸ Ταίναρον καὶ ἐπροσκάλεσε τοὺς Λάκωνας νὰ ἐπαναστατήσουν. Ἄλλ' ἐκεῖνοι δὲν ἐκινήθησαν, ἐνθυμούμενοι τὴν ἀποτυχίαν τῆς προηγουμένης ἐπαναστάσεως. Τότε,

ὅταν οἱ δύο φίλοι εἶδον ὅτι χωρὶς ξένην βοήθειαν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐξακολουθήσουν τὸν ἀγῶνα, ἀπεφάσισαν νὰ χωρισθοῦν. Καὶ ὁ μὲν Κατσόνης ἐγύρισε εἰς τὴν Ρωσίαν, ὅπου ἀπέθανε πλήρης δόξης καὶ τιμῶν· ὁ δὲ Ἄνδριττος, ἀφοῦ ἐπέρασε μὲ τὰ παλικάρια του τὴν Πελοπόννησον, ἔφθασε εἰς τὴν Ρούμελην καὶ ἔπειτα εἰς τὴν Ἐπτάνησον. Εἰς τὴν Κέρκυραν ὅμως τὸν συνέλαβον οἱ Βενετοί, οἱ ὅποιοι ἀφοῦ τὸν ἐφυλάκισαν, κατόπιν τὸν παρέδωσαν εἰς τοὺς Τούρκους. Αὐτοὶ δὲ τὸν ἔφερον δεμένον εἰς τὴν Πόλιν, ὅπου τοῦ ἐπρότειναν νὰ τὸν κάμουν πρῶτον καπετάνιον, ἐὰν ἤθελε νὰ γίνῃ Μωαμεθανός. Ἄλλὰ ὁ γενναῖος ἀνὴρ, πιστὸς εἰς τὴν θρησκείαν του καὶ τὴν Πατρίδα του, δὲν ἐδέχθη τὰς προτάσεις των. Δι' αὐτὸ τὸν ἔρριψαν εἰς τὴν φυλακὴν καὶ ἐκεῖ ἀπέθανε, ἔπειτα ἀπὸ σκληρὰ βασανιστήρια...

2ον.

ΟΙ ΠΡΟΔΡΟΜΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

1. Γαλλικὴ Ἐπανάστασις. Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας εἶχε μεγάλην δύναμιν καὶ ἔκαμνε ὅ,τι ἤθελε. Οἱ εὐγενεῖς καὶ ὁ κληρὸς, διὰ νὰ κρατήσουν τὰς μεγάλας τῶν περιουσίας καὶ τὰ προνόμιά των, ἐπλησίασαν πολὺ τὸν βασιλέα καὶ ἔγιναν πιστοὶ ὑπηρέται του. Τοιοῦτοτρόπως ὅλα τὰ κτήματα τὰ εἶχον οἱ εὐγενεῖς καὶ οἱ κληρικοί. Ὅλοι δὲ οἱ φόροι καὶ ὅλα τὰ βάρη ἦσαν ἐπάνω εἰς τὸν λαόν, ὁ ὅποιος ἦτο βυθισμένος εἰς τὴν δυστυχίαν καὶ τὴν

ἀμάθειαν. Δι' αὐτὸ κατὰ τὸ 1789 ὁ λαὸς ἐπανεστάτησε (ἄλωσις τῆς Βαστίλλης!) καὶ κατήργησε τὰ προνόμια τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου· κατέλαβε τὰ κτήματα, τὰ ὅποια εἶχαν ἕως τότε οἱ εὐγενεῖς καὶ αὐτοὶ τὰ εἰργάζοντο ὡς δοῦλοι· κοί ἀκόμη ἐκήρυξε τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἰσότητα ὅλων τῶν πολιτῶν· εἰς τὸ τέλος δὲ κατήργησε καὶ τὴν βασιλείαν καὶ κατεδίκασεν εἰς θάνατον τὸν βασιλέα, διότι ἀπεδείχθη, ὅτι εἶχεν ἔλθει εἰς κρυφὴν συνεννόησιν μὲ τοὺς ἐχθροὺς τῆς Γαλλίας. Ὁ θάνατος ὅμως τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας ἐτάραξε ὅλους τοὺς βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης, δι' αὐτὸ ἐκήρυξαν

Ὁ Μέγας Ναπολέων.

ὅλοι τὸν πόλεμον ἐναντίον τῆς Γαλλίας. Ἀλλὰ τὴν Γαλλίαν εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν ἔσωσεν ὁ Μέγας Ναπολέων, τὸν ὅποιον ἔπειτα ὁ λαὸς τὸν ἀνηγόρευσε αὐτοκράτορα. Ἀπὸ τὴν Γαλλίαν τότε μετεδόθησαν καὶ εἰς τὴν ἄλλην Εὐρώπην αἱ ἀρχαὶ τῆς ἰσότητος καὶ τῆς ἐλευθερίας. Συνεκίνησαν ἀκόμη καὶ τοὺς

Ἕλληνας, οἱ ὅποιοι πάντοτε ἐδίψων διὰ τὴν ἐλευθερίαν. Ὁ Κολοκοτρώνης ἔλεγε, ὅτι ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις τοῦ ἤνοιξε τὰ μάτια καὶ ὅτι ἐσήμαινε «σὰν σάλπιγγα τῆς δευτέρας παρουσίας, πού διαλαλοῦσε πῶς πλησιάζει ἡ ἡμέρα τῆς ἐλευθερίας». Ἀλλὰ ἰδιαιτέρως συνεκίνησε ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις τὴν ψυχὴν τοῦ Ρήγα Φεραίου καὶ τοῦ Κοραῆ.

2. Ρήγας Φεραῖος. Ὁ Ρήγας ἐγεννήθη εἰς
 ἓν χωρίον τῆς Θεσσαλίας τὸ Βελεστῖνον, δι'

αὐτὸ ἐλέγετο Βελεστῖνλῆς. Ἄλλὰ διότι εἰς
 τὸ Βελεστῖνον ἐνόμιζον, ὅτι τὴν παλαιὰν ἐποχὴν ἦτο

ἡ πόλις Φεραί, τὸν ὠνόμαζον καὶ Φεραῖον. Ὁ Ρήγας, ἀφοῦ ἤκουσε τὰ πρῶτα μαθήματα εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Ζαγοράς, ἔγινε ἔπειτα διδάσκαλος εἰς τὸν Κισσόν, ἐν ἄλλο χωρίον τοῦ Πηλίου. Ἄλλ' ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο νὰ βλέπῃ τὰ βάσανα, τὰ ὁποῖα ὑπέφερον οἱ συγγενεῖς καὶ οἱ συγχώριοί του ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἔφυγε καὶ ἐπῆγε εἰς τὸ Βουκουρέστιον, ὅπου συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του καὶ ἔμαθε ξένας γλώσσας. Τότε ὁ ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας Μαυρογένης προσέλαβε τὸν Ρήγαν ὡς γραμματέα του. Μετ' ὀλίγον δὲ ἤρχισεν ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις, ἡ ὁποία τόσῃ ἐντύπωσιν ἔκαμε εἰς τὴν πατριωτικὴν ψυχὴν τοῦ Ρήγα, ὥστε ἀπὸ τότε τοῦ ἦλθεν ἡ ἰδέα νὰ κινήσῃ τοὺς Ἕλληνας, ἀκόμη καὶ ἄλλους χριστιανικοὺς λαοὺς, εἰς ἐπανάστασιν κατὰ τοῦ Σουλτάνου. Δι' αὐτὸ ἐσύστησε μίαν μυστικὴν Ἐταιρείαν, ἡ ὁποία περιέλαβε προεστῶτας, ἀρματολούς, ἐπισκόπους, πλουσίους ἐμπόρους καὶ καπεταναίους. Κατὰ δὲ τὸ 1796 ὁ Ρήγας μετέβη εἰς τὴν Βιέννην, ὅπου ἠκμαζε πλουσία Ἑλληνικὴ κοινότης καὶ ἐκεῖ ἤρχισε νὰ ἐργάζεται διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σχεδίου του. Ἐτύπωσε πολλὰ ὠφέλιμα βιβλία καὶ ἐξέδωκε τὸν χάρτην τῆς Ἑλλάδος - τῆς μεγάλης Ἑλλάδος μὲ πρωτεύουσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν... Καὶ διὰ νὰ ἐξεγείρῃ ἀκόμη περισσότερον τὸ ἔθνικόν φρόνημα τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀνάψῃ τὸν ἐνθουσιασμόν των διὰ τὴν ἐλευθερίαν, ἔγραψε διάφορα πατριωτικὰ ποιήματα, τὰ ὁποῖα διεδόθησαν εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ τὰ ἐτραγουδοῦσαν παντοῦ. Τὰ τραγούδια αὐτὰ συνεκίνουν τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων καὶ τοὺς ἔκαμνον

νά περιμένουν με παλμούς τήν ἐπανάστασιν. "Ἐν' ἀπό τὰ φλογερὰ ἐκείνα τραγούδια, εἶναι ὁ θ ο ύ ρ ι ο ς, τοῦ Ρήγα, δηλ. ὁ πολεμικὸς ὕμνος, τὸν ὁποῖον οἱ "Ἑλληες τὸν ἐτραγουδοῦσαν με δάκρυα εἰς τὰ μάτια:

Ὡς πότε παλικάρια θὰ ζοῦμε στὰ στενὰ
Μονάχοι σὰν λιοντάρια στὶς ράχες, στὰ βουνά,
Σπηλιές νὰ κατοικοῦμε, νὰ βλέπουμε κλαδιά
Νὰ φεύγωμ' ἀπ' τὸν κόσμον γιὰ τὴν πικρὴ σκλαβιά;

Ἐπειτα μετέβη εἰς τὴν Τεργέστην, ἡ ὁποία τότε ἀνῆκε εἰς τὴν Αὐστρίαν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ εἶχε σκοπὸν νὰ καταβῆ εἰς τὴν Πελοπόννησον, διὰ ν' ἀρχίσῃ τὴν ἐπανάστασιν. Ἀλλὰ ἡ Αὐστριακὴ ἀστυνομία τὸν συνέλαβε με τοὺς ὁ συντρόφους του καὶ μαζί τοὺς ἔστειλε δεμένους εἰς τὸν Τοῦρκον Πασᾶν τοῦ Βελιγραδίου. Αὐτὸς δὲ τοὺς ἐφόνευσε, ἀφοῦ πρῶτον τοὺς ἐβασάνισε, καὶ τὰ πτώματά των τὰ ἔρριψε εἰς τὸν Δούναβιν ποταμόν! Λέγουν ὅτι ὁ Ρήγας τὴν ὥραν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀπέθνησκε, εἶπε: «Ἐγὼ ἀρκετὸν σπóρον ἔσπειρα, ὁ ὁποῖος θὰ βλαστήσῃ καὶ τὸ ἔθνος θὰ θερίσῃ τὸν γλυκύν του καρπόν». Καὶ ἀληθῶς ἡ προφητεία τοῦ Ρήγα ἐξεπληρώθη· ὁ σπóρος ἐβλάστησε καὶ ἐκαρποφόρησε καὶ ἡμεῖς σήμερον γευόμεθα τοὺς γλυκεῖς καρπούς τῆς Ἐλευθερίας!... Δι' αὐτὸ ἡ ἑλευθέρᾳ Πατρίς, διὰ νὰ δείξῃ τὴν εὐγνωμοσύνην της εἰς τὸν πρωτομάρτυρα τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, τοῦ ἔστησε βραδύτερον τὸ ἀγαλμὰ του ἔμπροσθεν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.

3. Κοραῆς. Ὁ Κοραῆς ἐγεννήθη τὸ 1748 εἰς τὴν Σμύρνην ἀπὸ πατέρα Χιον. Εἰς τὴν Σμύρνην ἤκου-

σε τὰ πρῶτα μαθήματα· ἔπειτα μετέβη εἰς τὸ Ἄμστελλόδαμον τῆς Ὀλλανδίας δι' ἐργασίας ἐμπορικὰς καὶ τέλος εἰς τὴν Γαλλίαν, ὅπου ἐσπούδασεν ἰατρὸς Ἄλλὰ δὲν ἠγάπα τὸ ἐπάγγελμα αὐτό· δι' αὐτὸ τὸ παρήτησε καὶ ἐπεδόθη εἰς τὴν μελέτην τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων. Τέλος ἐγκατεστάθη εἰς τὸ Παρίσι καὶ ἐκεῖ ἔμεινε ὅλην τὴν ζωὴν. Ὅταν ἤρχισε ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις, τόσῃ ἐντύπωσιν ἔκαμε εἰς τὴν πατριωτικὴν ψυχὴν τοῦ Κοραῆ, ὥστε ἀπὸ τὴν στιγμὴν ἐκείνην τὸ μόνον ὄνειρον τῆς ζωῆς του ἦτο ἡ πνευματικὴ ἀναγέννησις τοῦ Ἔθνους καὶ ἡ ἀπελευθέρωσις του ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ἦρχισε λοιπὸν νὰ γράφῃ σοφὰ βιβλία, διὰ νὰ ἐξυπνήσῃ καὶ μορφώσῃ τὸ πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων· ἤρχισε νὰ ἐκδίδῃ ὅσους ἀρχαίους Ἑλληνας συγγραφεῖς ἐθεώρει καταλλήλους διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ τὸν φωτισμὸν τοῦ Γένους καὶ προσεπάθει ν' ἀνάψῃ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Ἑλλήνων τὸν πόθον τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως τοῦ Ἔθνους καὶ τὴν ἀγάπην εἰς τὴν ἐλευθερίαν. Καὶ ἀληθῶς ὁ Κοραῆς τὸ κατώρθωσε!

Ὁ Κοραῆς ἀπέθανε εἰς τὸ Παρίσι, ἀφοῦ ηὐτύχησε νὰ ἴδῃ τὴν Ἑλλάδα ἐλευθέραν. Ἡ πατρίς βραδύτερον, διὰ νὰ δείξῃ τὴν εὐγνωμοσύνην της εἰς τὸν πνευματικὸν ἥρωα καὶ πρωτεργάτην τῆς Ἐθνικῆς ἐλευθερίας, ἔστησε καὶ αὐτοῦ τὸ ἄγαλμα ἔμπροσθεν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.

3ον.

ΟΙ ΣΟΥΛΙΩΤΑΙ ΚΑΙ Ο ΑΛΗ - ΠΑΣΑΣ

1. Σο υ λ ι ὠ τ α ι. Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς μερικοί βοσκοὶ Ἠπειρώται, διὰ νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὰς καταπιέσεις καὶ τὰς καταδιώσεις τῶν Τούρκων, ἀπεσύρθησαν εἰς τὰ ἄγρια καὶ ἀπόκρημνα Κασσιοπαῖα βουνὰ - τὰ βουνὰ τῆς Τσαμουριᾶς - καὶ ἐκεῖ ἔκτισαν μερικά χωρία, ὅπου ἔζων ἐλεύθεροι καὶ σχεδὸν ἀνεξάρτητοι. Τὰ χωρία ἦσαν ἐπτὰ, ἀλλὰ τὰ σπουδαιότερα ἦσαν ἡ Κ ι ἄ φ α καὶ τὸ Σ ο ὕ λ ι. Δι' αὐτὸ οἱ κάτοικοι ὄλων τῶν χωρίων ἐλέγοντο Σ ο υ λ ι ὠ τ α ι. Οἱ Σουλιῶται κατεγίνοντο εἰς τὴν κτηνοτροφίαν καὶ ἔζων ὅπως οἱ ἀρχαῖοι Σπαρτιᾶται. Δηλαδή ἀπὸ τὴν παιδικὴν των ἡλικίαν ἐγυμνάζοντο εἰς τὰ ὄπλα, μὲ αὐτὰ ἔτρωγον, μὲ αὐτὰ ἐκοιμῶντο καὶ μὲ αὐτὰ προσηύχοντο. Καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκές των ἐγνώριζον νὰ μεταχειρίζονται τὰ ὄπλα. Δι' αὐτὸ πολλάκις ἄφηνον τὸ σπίτι καὶ τὴ ρόκα των καὶ ἤρπαζον τὸ καριοφίλι· ἔτρεχον πλησίον τῶν ἀνδρῶν των καὶ ἐπολέμουν εἰς τὸ πλευρόν των! ('Ηρωϊσμός τῆς Δέσπως - πύργος Δημουλά!)

Οἱ Τοῦρκοι πολλάκις ἐδοκίμασαν νὰ τοὺς ὑποτάξουν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν. Διὰ τοῦτο τοὺς ἄφηνον ἡσύχους καὶ ἦτο ἀρκετὸν δι' αὐτοὺς νὰ εἰσπράττουν ἓνα μικρὸν φόρον - τὸ μόνον σημεῖον τῆς ὑποταγῆς...

2. Ἀ λ ἦ - π α σ ᾶ ς καὶ ὁ π ρ ῶ τ ο ς τ ο υ π ὅ λ ε μ ο ς μ ἔ τ ο ὺ ς Σ ο υ λ ι ὠ τ α ς. Ἀλλὰ δὲν παρήλθε πολὺς καιρὸς καὶ ἐφανερώθη εἰς φοβερὸς ἐχθρὸς

διὰ τὸ Σοῦλι, ὁ τρομερὸς Ἄλῃ - πασᾶς. Αὐτός, ὅταν ἔγινε πασᾶς εἰς τὰ Ἰωάννινα, ἀπεφάσισε νὰ κυριεύσῃ ἢ νὰ καταστρέψῃ τὸ περίφημον Σοῦλι, διότι μόνον αὐτὸ τὸ ἀπ' ὅλας τὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι ἦσαν γύρω ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα, ἦτο ἐλεύθερον καὶ ἀνεξάρτητον. Ὁ Ἄλῃς ἦτο εἰς ἄγριος καὶ ἀπάνθρωπος Τουρκαλβανός, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη εἰς τὸ Τεπελένι τῆς σημερινῆς Ἀλβανίας. Ἄφοῦ πρότερον ἔκαμε διαφόρους ληστείας, δολοφονίας καὶ ἄλλα κακουργήματα, κατῶρθωσε τέλος νὰ καταλάβῃ τὰ Ἰωάννινα καὶ νὰ ἀναγνωρισθῇ πασᾶς ἀπὸ τὸν Σουλτᾶνον. Τότε ἠπλωσε ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὸ κράτος του εἰς ὅλην τὴν Ἠπειρον, εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Ὑπὸ τὰς διαταγὰς του 12.000 στρατιῶται ὑπήκουον καὶ 2.000.000 Ἕλληνες, Ἀλβανοὶ καὶ Τοῦρκοι ἐστέναζον ὑπὸ τὸν τυραννικὸν ζυγὸν του. Εἶχε πλοῦτη πολλά, τὰ ὁποῖα κάθε ἡμέραν ἠῤῥξανε μὲ φόνους καὶ ἀρπαγὰς. Ὁ Ἄλῃς δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνεχθῇ τὸ Σοῦλι νὰ εἶναι ἐλεύθερον, ἀφοῦ ὅλη ἡ χώρα καὶ τὰ χωρία γύρω ἦσαν εἰς τὴν ἐξουσίαν του. Δι' αὐτὸ ἀπεφάσισε νὰ θέσῃ τὸν πόδα του εἰς αὐτὸ ἢ νὰ τὸ καταστρέψῃ. Παρέλαβε λοιπὸν κατὰ τὸ 1791 τρεῖς χιλιάδας Ἀλβανούς καὶ ἐξεκίνησε διὰ τὸ Σοῦλι. Ἀλλὰ οἱ Σουλιῶται ὄχι μόνον τοὺς ἐνίκησαν, ἀλλὰ καὶ τοὺς 1000 οἱ ὁποῖοι ἐσώθησαν ἀπὸ τὸν στρατὸν του, τοὺς κατεδίωξαν ἕως τὰ Ἰωάννινα!

4ου.

ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ ΑΛΗ - ΠΑΣΑ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΣΟΥΛΙΩΤΩΝ

1. Ἡ δολιότης τοῦ Ἀλή. Ἐπειτα ἀπὸ τὴν πρώτην του ἀποτυχίαν ὁ Ἀλῆς ἀπεφάσισε νὰ καταστρέψῃ τὸ Σοῦλι, ὄχι πλέον μὲ ἀνδρείαν, ἀλλὰ μὲ τὸν δόλον. Τὸν ἄλλον χρόνον δηλαδὴ ἐξεκίνησε διὰ τὸ Σοῦλι μὲ 12.000 ἐκλεκτοὺς Ἀλβανούς. Ἀλλὰ διέδιδε ὅτι μετέβαινε νὰ πολεμήσῃ ἐναντίον τοῦ Ἀργυροκάστρου, μὲ τοὺς κατοικοὺς τοῦ ὁποίου οἱ Σουλιῶται ἦσαν ἐχθροί. Καὶ διὰ νὰ μὴ ὑποπτευθοῦν τίποτε οἱ Σουλιῶται, ἔστειλε καὶ ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν των. Οἱ Σουλιῶται ὅμως, οἱ ὅποιοι ἐγνώριζον τὴν δολιότητα καὶ τὴν ἀπιστίαν του, τοῦ ἔστειλαν 70 μόνον ἄνδρας μὲ τὸν Λάμπρον Τζαβέλλα. Ὁ Λάμπρος ἔλαβε μαζί του καὶ τὸν υἱόν του Φῶτον. Ἀλλὰ ὁ Ἀλῆς τοὺς συνέλαβε καθ' ὁδὸν μὲ δόλον, καὶ ἀφοῦ τοὺς ἔδεσε, τοὺς ἔστειλε εἰς τὰ Ἰωάννινα δεμένους! Μόνον εἰς Σουλιώτης κατῶρθωσε νὰ διαφύγῃ - καὶ αὐτὸς διὰ νὰ φέρῃ εἰς τὸ Σοῦλι τὴν λυπηρὰν εἶδησιν. Οἱ Σουλιῶται τότε ἠτοιμάσθησαν, καὶ ὅταν ἔφθασε ὁ Ἀλῆς εἰς τὸ Σοῦλι, ἔπασαν ἐπάνω του μὲ τόσῃν ἀνδρείαν καὶ ὀρμῇ, ὥστε ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ φύγῃ καὶ πάλιν ἐντροπιασμένος.
2. Ἡ φιλοπατρία τοῦ Λάμπρου Τζαβέλλα. Ὅταν εἶδε ὁ Ἀλῆς, ὅτι δὲν ἐπέτυχε τὸ σχέδιόν του, διέταξε καὶ ἔφεραν ἐνώπιόν του τὸν Λάμπρον Τζαβέλλα, εἰς τὸν ὁποῖον εἶπε: «Τζαβέλλα, ἡ ζωὴ σου

καί ἡ ζωὴ τοῦ παιδιοῦ σου εἶναι στὰ χέρια μου· ἂν μοῦ παραδώσης τὸ Σοῦλι, θὰ σοῦ δώσω πλοῦτη καὶ δόξαν καὶ τιμὰς· ἂν δὲν μοῦ τὸ παραδώσης θὰ σᾶς ψήσω ζωντανούς καὶ θὰ κάμω τὸ Σοῦλι χορτάρι νὰ μὴ φυτρῶση!» Τότε ὁ Τζαβέλλας ὑπεσχέθη νὰ τοῦ παραδώσει τὸ Σοῦλι, ἂν τὸν ἄφηνε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς αὐτό, διὰ νὰ συνεννοηθῇ μὲ τοὺς ἄλλους ἀρχηγούς. Ὁ Ἄλῆς ἐπίστευσε εἰς τὰς ὑποσχέσεις τοῦ Τζαβέλλα καὶ τὸν ἄφησε νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ Σοῦλι· ἀλλὰ ἐκράτησεν ὡς ἐνέχυρον τὸν υἱὸν τοῦ Φῶτον. Μόλις ὅμως ὁ Τζαβέλλας ἔφθασε εἰς τὸ Σοῦλι, παρεκίνησε τοὺς Σουλιώτας ὅχι νὰ παραδοθοῦν, ἀλλὰ ν' ἀντισταθοῦν μὲ ὅλας τῶν τὰς δυνάμεις. Ὅταν μάλιστα οἱ Σουλιῶται ἠτοιμάσθησαν, ἔγραψε πρὸς τὸν Ἄλῆν ἓνα γράμμα, εἰς τὸν ὁποῖον τοῦ ἔλεγε: «Χαίρω ὅπου ἐγέλασα ἓνα δόλιον καὶ ἄπιστον ἄνθρωπον, ὡσὰν ἐσένα. Εἶμαι ἐδῶ γιὰ νὰ ὑπερασπίσω τὴν πατρίδα μου· ξέρω ὅτι θὰ σκοτώσῃς τὸ παιδί μου· μὰ ἐγὼ θὰ ἐκδικηθῶ τὸ θάνατό του». Καὶ ὁ Φῶτος, ὅταν ἔπειτα ὁ υἱὸς τοῦ Ἄλῆ, Βελῆς, τὸν φοβέρισε ὅτι θὰ τὸν ψήσῃ ζωντανόν, διότι τοὺς ἐγέλασε ὁ πατέρας του, ἀπήντησε: «Δὲν φοβοῦμαι, γιατί γιὰ τὴν πατρίδα ἐγεννήθηκα καὶ γιὰ τὴν πατρίδα θὰ πεθάνω. Ἄν μὲ ψήσῃς, ὁ πατέρας μου θὰ ἐκδικηθῇ τὸ θάνατό μου».

Ἐξεκίνησε λοιπὸν ὁ Ἄλῆς ἐναντίον τοῦ Σουλίου μὲ 8.000 Ἀλβανούς. Οἱ Σουλιῶται 10 ὥρας ἐπολέμων ὡς λέοντες· καὶ ὅταν οἱ ἄνδρες ἤρχισαν νὰ κουράζωνται, τρέχουν πλησίον τῶν καὶ τοὺς βοηθοῦν 400 Σουλιώ-

τισσαι, αί όποϊαι είχον επί κεφαλῆς τήν γυναίκα του
Τζαβέλλα, τήν περίφημον Μόσχω.

Οί 'Αλβανοί μετ' όλίγον ένικήθησαν και έτράπησαν
εις φυγήν· δια νά σωθοῦν δέ τρέχουν άκράτητοι και
πετοῦν τά όπλα των εις τά πόδια τῶν Σουλιωτῶν....
Και ό ίδιος ό Πασᾶς έφυγε τρέχων μέ τόν ίππον του, δια
νά σωθῆ εις τά 'Ιωάννινα... Τότε ήναγκάσθη νά κάμη
είρήνην μέ όρους βαρείς και έξευτελιστικούς. Υπεχρεώθη
δηλαδή νά έλευθερώση τόν Φῶτον και τούς άλλους
Σουλιώτας και νά πληρώση δια κάθε αίχμάλωτον
'Αλβανόν 1000 γρόσια. Κατά κακήν όμως τύχην εις τήν
μάχην αύτήν έπληγώθη ό άλησμόνητος δια τήν άν-
δρείαν του και τήν φιλοπατρίαν του Λάμπρος και από
τήν πληγήν του απέθανε μετ' όλίγας ήμέρας... 'Αλλ'
άφησε άντάξιον διάδοχόν του, τόν υίόν του Φῶτον..

5ον

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΣΟΥΛΙΟΥ

1. Τρίτος πόλεμος του 'Αλή μέ τό
Σοῦλι. 'Οκτώ έτη παρήλθον από τόν τελευταίον
πόλεμον και όμως ό άγριος 'Αλής δέν έλησμόνησε τό
Σοῦλι· δι' αύτό κατά τό 1800 έπῆλθε κατ' αύτοῦ μέ
10.000 'Αλβανούς και τό απέκλεισε από όλα τά μέρη.
Εις τήν άρχήν οι Σουλιῶται άνθίσταντο μέ γενναίο-
τητα, έχοντες άρχηγόν τόν γενναίον Φῶτον. 'Αλλά
μετ' όλίγον αί τροφαί έξέλιπον· πείνα και δίψα ήρχισε
νά τούς βασανίζη. Και όμως έμειναν άλύγιστοι και

ἐξηκολούθουν νὰ πολεμοῦν ἡρωϊκῶς. Θὰ ἐνόμιζε κα-
νεὶς, ὅτι ἢ πείνα καὶ ἢ δίψα καὶ αἱ ἄλλαι στερήσεις
τοὺς ἔδιδον μίαν δύναμιν ὑπεράνθρωπον καὶ ἓνα φρό-
νημα ἀκατανίκητον. Δι' αὐτὸ ἐπρωτίμων νὰ ἀποθά-
νουν καλύτερα, παρὰ νὰ ὑποταχθοῦν...

2. Προδοσία τοῦ Σουλίου. Δυστυχῶς
ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον δὲν κατώρθωσεν ἡ ἀνδρεία καὶ τὰ ὀ-
πλα τοῦ Ἀλῆ, τὸ κατώρθωσε τὸ χρῆμά του. Εὐρέθη
δηλαδή μεταξύ τῶν πολιορκουμένων εἰς προδότης -
τὸν ὁποῖον θὰ βαρύνῃ τὸ αἰώνιον ἀνάθεμα τῆς Πατρί-
δος - ὁ Πήλιος Γούσης, ὁ ὁποῖος ἔζη περιφρο-
νημένος, σύμφωνα μὲ τὰς συνηθείας τῶν Σουλιωτῶν,
διότι εἰς μίαν μάχην ἐφάνη δειλός. Αὐτὸς λοιπὸν ἐδωρο-
δοκῆθη ἀπὸ τὸν Ἀλῆν καὶ ὠδήγησε μίαν νύκτα εἰς τὸ
Σοῦλι 100 Ἀλβανούς. Καὶ τοιοῦτοτρόπως τὸ πρῶτὸ οἱ
Σουλιῶται, ὅταν εὐρέθησαν μεταξύ δύο πυρῶν, ἠνα-
γκάσθησαν νὰ καταφύγουν εἰς τὸ Κοῦγκι, ἓνα ὑψηλὸν
βράχον, ὅπου ἦτο ἡ ἐκκλησία τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς.
Ἐκεῖ ὠχυρώθησαν εἰς τὸ φρούριον, τὸ ὁποῖον εἶχε
κτίσει ὁ καλόγηρος Σαμουήλ, καὶ ἐξηκολούθησαν τὸν
ἀπελπισμένον των ἀγῶνα, ἂν καὶ ἡ πείνα, ἡ δίψα καὶ
αἱ κακουχίαι τοὺς εἶχον μεταβάλει εἰς φαντάσματα
κινούμενα. Τότε καὶ αὐτὸ τὸ θηρίον ὁ Ἀλῆς ἐθαύμασε
τὸν ἡρωϊσμόν των καὶ τοὺς ἐπρότεινε νὰ φύγουν μὲ τὰ
ὄπλα των καὶ τὰ πράγματά των καὶ νὰ ὑπάγουν, ὅ-
που θέλουν. Οἱ Σουλιῶται ἐδέχθησαν τὴν πρότασιν
τοῦ Ἀλῆ, καὶ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1803 βαρέως λυ-
πημένοι καὶ μὲ δάκρυα γεμάτους τοὺς ὀφθαλμούς ἄ-
φηνον τὴν ἀγαπημένην των πατρίδα... Καὶ ἔφευγον

χωρισμένοι εις τρία σώματα. Ἀπὸ αὐτὰ τὸ πρῶτον μετὸν Φῶτον Τζαβέλλα, διηυθύνθη εἰς τὴν Πάργαν, τὸ δεύτερον μετὸν Κουτσονίκαν διηυθύνθη εἰς τὸ Ζάλογκον, κείμενον εἰς ἓνα ὑψηλὸν καὶ ἀπόκρημνον βράχον, κάτωθεν τοῦ ὁποίου ἔρρεεν ὁ ποταμὸς Ἀχέρων· τὸ τρίτον μετὸν Κίτσον Μπότσαρη, διηυθύνθη εἰς τὴν Ραυιάσαν. Μόνος ὁ καλόγηρος Σαμουήλ ἔμεινεν εἰς τὸ Κοῦγκι μετὰ 5 Σουλιώτας, διὰ τὴν παραδῶσιν τὸν τόπον καὶ πληρωθῆναι διὰ τὰ πολεμεφόνδια, τὰ ὅποια ἔμειναν ἐκεῖ πέρα. Ὁ γραμματεὺς τοῦ Ἀλῆ, ὅταν ἐπλήρωσε τὴν ἀξίαν των, εἶπεν εἰς τὸν Σαμουήλ: «καὶ τώρα, ποιά τιμωρία νομίζεις, ὅτι θὰ σοῦ ἐπιβάλλῃ ὁ Πασᾶς, βρὲ καλόγερε, ἀφοῦ εἶχες τὴν ἀνοησίαν νὰ παραδοθῆς εἰς τὰ χέρια του;» «Καμίαν», ἀπαντᾷ ὁ ἀτρόμητος Σαμουήλ. Καὶ χωρὶς νὰ χάσῃ καιρὸν ἀδειάζει τὸ πιστόλι του εἰς ἓνα βαρέλιον πυρίτιδος, τὸ ὅποion ἦτο ἐκεῖ. Φοβερὰ ἔκρηξις ἐπηκολούθησε τότε καὶ τὸ φρούριον ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα!... Τοιοῦτοτρόπως ὁ Σαμουήλ μετὰ τοὺς 5 συντρόφους του καὶ μετὰ 500 ἐχθρούς, ἐτάφη ἐνδόξως κάτω ἀπὸ τὰ ἔρειπια...

Τὴν πτώσιν τοῦ Σουλίου ἐθρήνησεν ἡ λαϊκὴ μοῦσα μετὰ τὸ ἐξῆς δημοτικὸν τραγούδι:

Ἐνα πουλάκι ξέβγαينه 'πὸ μέσ' ἀπὸ τὸ Σοῦλι,
 Εἶχε θολὰ τὰ μάτια του καὶ μαῦρα τὰ φτερά του.
 Παργιώτες τὸ ρωτήσανε, Παργιώτες τὸ ρωτᾶνε:
 —«Πουλάκι, ποῦθεν ἔρχεσαι; πουλάκι, ποῦ πηγαίνεις;»
 —«Ἀπὸ τὸ Σοῦλι ἔρχομαι καὶ στὴ Φραγκιά πηγαίνω».

—«Πουλάκι πές μας τίποτα, πές μας καλὰ μαντάτα».
 —«'Αχ! τί μαντάτα νὰ σᾶς πῶς, τί νὰ τᾶς μολογήσω;
 Πῆραν τὴν Κιάφα τὴν κακὴ, πήρανε καὶ τὸ Κοῦγκι
 Κι ἔκαψαν τὸν καλόγερο μὲ τέσσερους νομάτους...

3. Χορὸς τοῦ Ζαλόγκου. Τὴν πράξιν αὐτὴν ὁ Ἄλῆς τὴν ἐθεώρησε ὡς παράβασιν τῶν συνθηκῶν καὶ διέταξε νὰ καταδιώξουν τοὺς Σουλιώτας. Ἄλλὰ τὸ πρῶτον σῶμα εἶχε φθάσει εἰς τὴν Πάργαν. τὸ δεύτερον ὅμως οἱ Ἄλβανοὶ τὸ ἐπρόφθασαν καὶ τὸ περιεκύκλωσαν εἰς τὸ Ζάλογκον. Ἐπὶ δύο ἡμέρας οἱ Σουλιῶται ἀπέκρουον τὰς ἀγρίας ἐπιθέσεις τῶν ἐχθρῶν· εἰς τὸ τέλος δέ, ὅταν ἔσωσαν τὰς τροφὰς καὶ τὰ ὀλίγα πολεμεφόδιά των, ἐνόησαν ὅτι κάθε ἀντίστασις θὰ ἦτο ματαίᾳ. Τότε 60 Σουλιώτισσαι, διὰ νὰ ἀποφύγουν τὴν δουλείαν καὶ τὴν ἀτίμωσιν, ἀνέβησαν εἰς τὸν ὑψηλότερον βράχον τοῦ Ζαλόγκου, κάτωθεν τοῦ ὁποίου ἔρρεε ὁ Ἀχέρων καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἐκρημνισαν πρῶτον τὰ παιδιὰ των, ἀφοῦ τὰ ἐφίλησαν διὰ τελευταίαν φοράν· ἔπειτα ἐπιάσθησαν ἀπὸ τὰς χεῖρας καὶ ἤρχισαν ἓνα χορὸν - τὸν τραγικὸν χορὸν τοῦ Ζαλόγκου... Καὶ εἰς κάθε στροφὴν τοῦ χοροῦ, ἐκείνη ἢ ὁποία ἔσυρε πρώτη τὸν χορὸν ἐκρημνίζετο εἰς τὸ φοβερὸν βάραθρον, ἕως ὅτου ἐκρημνίσθησαν ὅλαι - διὰ ν' ἀφήσουν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ἓνα μοναδικὸν παράδειγμα γυναικείου ἠρωϊσμοῦ καὶ ἀφθάστου φιλοπατρίας! Οἱ ἄνδρες ἔπειτα ἔκαμαν νυκτερινὴν ἔξοδον καὶ μὲ τὰ ξίφη εἰς τὰς χεῖρας διέσπασαν τὰς τάξεις τῶν ἐχθρῶν· ἀλλὰ ἀπὸ τοὺς 800 μόνον 150 ἐσώθησαν καὶ κατέφυγον εἰς τὴν

Πάργαν... Τὸ τρίτον σῶμα ἀπεσύρθη εἰς τὸ μοναστήρι τοῦ Σέλτσου, τὸ ὁποῖον ἦτο ἐπάνω ἀπὸ τὸν Ἀχελῶν ποταμόν· καὶ ἐκεῖ, ἔπειτα ἀπὸ τεσσάρων μηνῶν ἀγῶνα, ἐπανελήφθη ἡ τρομερὰ καταστροφή τοῦ Ζαλόγκου. Διότι ὅπὸ τοὺς 1000 Σουλιώτας, μόνον 45 ἐσώθησαν καὶ κατέφυγον καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν Πάργαν. Τοιοῦτον τέλος ἔλαβον οἱ ἀγῶνες τῶν γενναίων Σουλιωτῶν, τῶν ὁποίων ἡ φιλοπατρία καὶ ὁ ἡρωϊσμός ἐκίνησε καὶ κινεῖ τὸν θαυμασμὸν ὅλου τοῦ κόσμου...

4. Θάνατος τοῦ Ἀλῆ - πασᾶ. Ἀλλὰ καὶ ὁ θηριώδης Ἀλῆς δὲν ἐβράδυνε νὰ πληρώσῃ τὰ κακουργήματά του. Ἀφοῦ δηλαδὴ κατέστρεψε τὸ ἡρωϊκὸν Σοῦλι, τόσον ἐσκοτίσθη ἀπὸ τὴν φιλοδοξίαν, ὥστε ἐνόμισε κατάλληλον τὴν περίστασιν νὰ ἀποστατήσῃ ἀπὸ τὸν Σουλτᾶνον καὶ νὰ γίνῃ ἄρχων τελείως ἀνεξάρτητος. Ἀλλὰ ὁ Σουλτᾶνος ἀμέσως ἔστειλε ἐναντίον του πολὺν στρατόν. Ὁ στρατὸς αὐτός, ἔπειτα ἀπὸ δύο ἐτῶν ἀγῶνας, κατώρθωσε νὰ τὸν νικήσῃ καὶ νὰ τὸν φονεύσῃ καὶ τοιουτοτρόπως ἀπαλλάξῃ τὴν ἀνθρωπότητα ἀπὸ ἓνα τέρας ἀνθρωπόμορφον!

Κατὰ τὸν πόλεμον δὲ αὐτὸν οἱ Σουλιῶται εὔρον τὴν εὐκαιρίαν νὰ κυριεύσουν τὸ Σοῦλι καὶ νὰ ἐπιστρέψουν πάλιν εἰς τὴν ἀγαπημένην των πατρίδα...

II.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΠΡΩΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ (1821)

I. ΕΝΑΡΞΙΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Iov.

ΤΟ ΚΙΝΗΜΑ ΤΟΥ ΥΨΗΛΑΝΤΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΟΛ-
ΔΟΒΛΑΧΙΑΝ

1. Φιλική Ἐταιρεία. Ἡ ἀγριότης τῶν Τούρκων, οἱ ἀγῶνες τῶν κλεφτῶν καὶ τῶν Σουλιωτῶν, τὰ ποιήματα τοῦ Ρήγα καὶ αἱ προτροπαὶ τοῦ Κοραΐ, εἶχον τόσον ἐξάψει τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων, ὥστε δὲν ἐχρειάζετο, παρὰ οἱ κατάλληλοι ἄνδρες, διὰ νὰ προετοιμάσουν τὸ Ἔθνος εἰς μίαν γενικὴν ἐξέγερσιν ἐναντίον τῶν Τούρκων. Οἱ Ἕλληνες εἶχον ἐννοήσει πλέον ὅτι ὅλα τὰ κινήματά των εἶχον ἀποτύχει, διότι ἦσαν τοπικὰ καὶ ὄχι γενικὰ. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ εὔρεθῆ ἓν μέσον, μὲ τὸ ὁποῖον νὰ ἐτοιμασθοῦν ὅλοι οἱ Ἕλληνες εἰς μίαν γενικὴν ἐπανάστασιν κατὰ τῶν Τούρκων. Καὶ τὸ καλῦτερον μέσον ἀπεδείχθη, ὅτι ἦτο ἡ ἴδρυσις τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, τὴν ὁποίαν ἴδρυσαν τρεῖς φιλοπάτριδες ἄνδρες, ὁ Σκουφᾶς, ὁ Τσακάλωφ καὶ ὁ Ζάνθος. Ἡ Ἐταιρεία αὕτη ἰδρύθη κατὰ τὸ 1814 εἰς τὴν Ὀδησσὸν τῆς Ρωσσίας, ὅπου ἤκμαζεν Ἑλληνικὴ παροικία· καὶ σκοπὸς τῆς ἦτο

νά προετοιμάση μίαν γενικήν ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων. Κατ' ἀρχάς τὰ μέλη τῆς Ἑταιρείας ἦσαν ὀλίγα· ἀλλ' ἐπειδὴ αὐτὴ εἰργάζετο μὲ μεγάλην δραστηριότητα καὶ μυστικότητα κατώρθωσε νὰ ἐξαπλωθῇ καὶ νὰ κάμῃ μέλη της ὅλας τὰς ἐξεχούσας τάξεις τοῦ ἔθνους, δηλαδή ἱερεῖς, ἀρχιερεῖς, ἀρματολούς, κλέφτας, προεστῶτας καὶ ἡγεμόνας. Ὄταν ὅλα ἦσαν ἔτοιμα, ἀπεστάλη ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας ὁ Ζάνθος εἰς τὴν Πετρούπολιν, διὰ νὰ προσφέρῃ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κινήματος εἰς τὸν Κερκυραῖον ὑπουργὸν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας **Καποδίστριαν**. ἀλλ' αὐτὸς δὲν ἐδέχθη, διότι ἐνόμισε, ὅτι δὲν ἦτο κατάλληλος καιρὸς δι' ἐπαναστάσεις. Ἡ Εὐρώπη ἦτο κουρασμένη τότε ἀπὸ τοὺς πολέμους μὲ τὸν Μεγάλον Ναπολέοντα καὶ ἐπεθύμει εἰρήνην καὶ ἡσυχίαν. Τότε ὁ Ζάνθος τὴν προσέφερε εἰς τὸν ὑπασπιστὴν τοῦ αὐτοκράτορος **Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην**. Ὁ Ὑψηλάντης ἐδέχθη μὲ προθυμίαν καὶ ἐνθουσιασμὸν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κινήματος καὶ ὠνομάσθη «**Γενικὸς ἐπίτροπος καὶ πληρεξούσιος τῆς ἀρχῆς**».

2. **Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης**. Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἐγεννήθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἦτο υἱὸς τοῦ **Κωνσταντίνου Ὑψηλάντου**, ὁ ὁποῖος ἐχρημάτισε ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας. Ὁ Κωνσταντῖνος Ὑψηλάντης ἔπειτα ἔπεσε εἰς τὴν δυσμένειαν τῶν Τούρκων καὶ διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὸν κίνδυνον κατέφυγε εἰς τὴν Πετρούπολιν, ὅπου ὁ νέος Ἀλέξανδρος εἰσῆλθε εἰς τὴν στρατιωτικὴν σχολήν, διὰ νὰ σπουδάσῃ μὲ ἔξοδα τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρω-

Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ὑψώνει τὴ σημαία τῆς Ἐπαναστάσεως
 σίας. Ἐκεῖ ἔσπουδασε καλῶς, καὶ ὅταν ἐξῆλθε τῆς σχο-
 λῆς, κατετάχθη εἰς τὸν Ρωσικὸν στρατόν. Ὁ Ὑψηλάν-
 τῆς ἔλαβε μέρος εἰς πολλὰς μάχας, εἰς τὰς ὁποίας διε-

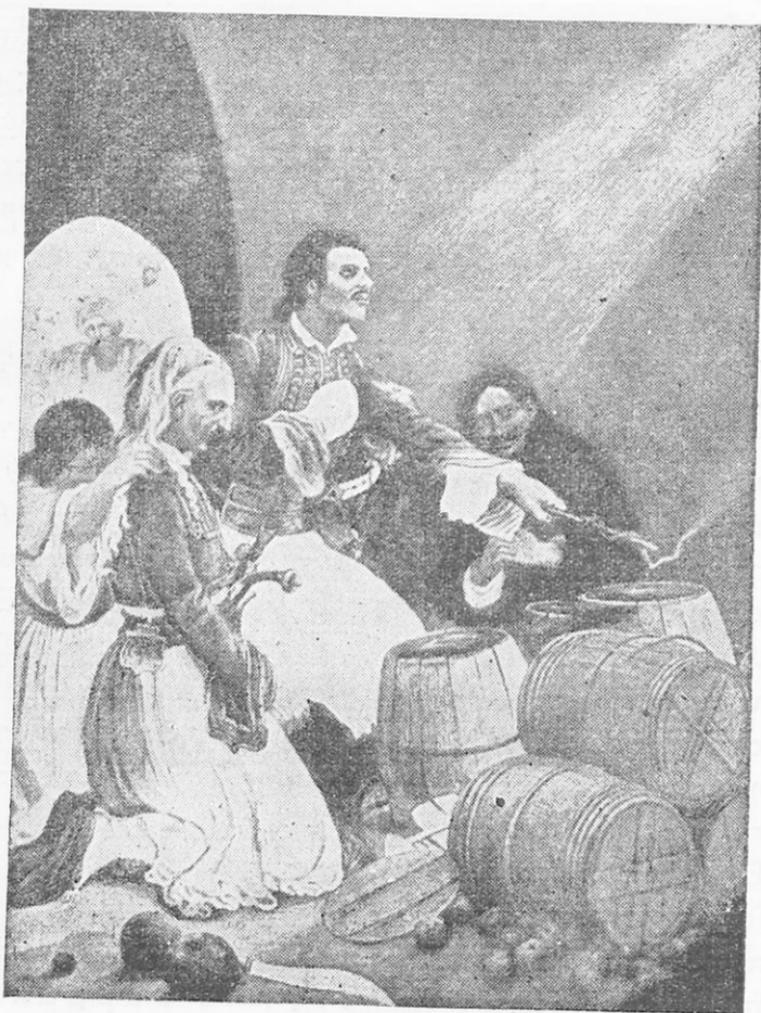
κρίθη διὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν τόλμην του. Εἰς μίαν μάχην μάλιστα, ἣ ὁποία ἔγινε ἐναντίον τοῦ Ναπολέοντος, ἔχασε καὶ τὴν ἀριστεράν του χεῖρα. Ἀπὸ τότε τὸν ἠγάπησε ἰδιαιτέρως ὁ αὐτοκράτωρ καὶ τὸν προσέλαβε ὑπασπιστὴν του· ἔπειτα δὲ τὸν ἐπροβίβασε εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ στρατηγοῦ. Ἡ λαμπρά του ὁμως θέσις καὶ ἡ μεγάλη του δόξα, δὲν τὸν ἔκαμαν νὰ λησμονήσῃ τὴν Ἑλλάδα - τὴν πτωχὴν καὶ σκλαβωμένην πατρίδα του... Πάντοτε τὴν εἶχε εἰς τὴν σκέψιν του καὶ τὸ γλυκύτερον ὄνειρόν του ἦτο ἡ ἀπελευθέρωσις της. Ὁ Ὑψηλάντης λοιπὸν ἀφοῦ ἐδέχθη τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κινήματος δὲν εἶπε τίποτε εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ρωσίας, παρὰ τοῦ ἐζήτησε μόνον ἀπεριόριστον ἄδειαν διὰ νὰ ἀπουσιάσῃ ἀπὸ τὴν ὑπηρεσίαν του. Τὴν ἄδειαν ταύτην τοῦ τὴν ἔδωσε ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ὁ Ὑψηλάντης κατὰ τὸν μῆνα Φεβρουάριον τοῦ 1821 φθάνει εἰς τὸ Ἰάσιον τῆς Μολδοβλαχίας, τῆς σημερινῆς Ρουμανίας, ὅπου ἐκήρυξε τὴν ἐπανάστασιν καὶ ὕψωσε τὴν σημαίαν της. Τότε πολλοὶ Ἕλληνες, Σέρβοι, Ρουμάνοι καὶ διάφοροι ἀρχηγοί, τῶν ὁποίων σπουδαιότεροι ἦσαν ὁ Θανάσης Καρπενησιώτης, ὁ Γιωργάκης Ὀλύμπιος καὶ ὁ Γιάννης Φαρμάκης, ἔτρεξαν ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ Ὑψηλάντου. Ἀκόμη καὶ 500 νέοι σπουδασταὶ ἀπετέλεσαν ἕνα «ἱερόν λόχον» ὡσὰν τὸν λόχον τῶν ἀρχαίων Θηβαίων, καὶ ἀφοῦ ὠρκίσθησαν νὰ ἐλευθερώσουν τὴν πατρίδα ἢ νὰ ἀποθάνουν, κατετάχθησαν καὶ αὐτοὶ εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Ὑψηλάντου.

Καταστροφή του Ἱεροῦ Λόχου.

3. Ἀποτυχία τοῦ κινήματος. Ἀλλὰ ὁ ἀγὼν μὲ ὄλην τὴν ἀνδρείαν τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τῶν ὀπαδῶν του, ἀπέτυχε. Πρῶτον διότι οἱ ἐντόπιοι ἐπρόδιδον τὸν ἀγῶνα· ἔπειτα ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ρω-

σίας απέκηρυξε τὸν Ὑψηλάντην καὶ τὸν ἔσβησε ἀπὸ τὸν Ρωσικὸν στρατὸν· τρίτον διότι ὁ Πατριάρχης ἀναγκασθεὶς ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου, ἀφώρισε τὸν Ὑψηλάντην. Ὅλα αὐτὰ τὸν ἔκαμαν νὰ χάσῃ τὸ θάρρος του. Συγχρόνως ἡ Τουρκία ἔστειλε ἐναντίον του τρεῖς στρατούς. Ἡ μεγάλη μάχη ἔγινε εἰς τὸ Δ ρ α γ α τ σ ἄ ν ι. Ἀλλὰ μὲ ὄλην τὴν ἀνδρείαν, τὴν ὁποίαν ἔδειξαν οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ἱερολοχίται, ἐνίκηθησαν καὶ κατεστράφησαν. Ὀλίγοι δὲ ἐξ αὐτῶν διεσώθησαν. Τότε ὁ Ὑψηλάντης ἀπελπισθεὶς μετέβη εἰς τὴν Τεργέστην μὲ τὸν σκοπὸν νὰ καταβῆ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅπου ἐμάνθανε ὅτι προώδευεν ἡ Ἐπανάστασις. Ἀλλὰ οἱ Αὐστριακοὶ, οἱ ὁποῖοι ἦσαν φίλοι τῆς Τουρκίας, τὸν συνέλαβον καὶ τὸν ἔρριψαν εἰς μίαν ὑγρὰν φυλακὴν. Ἐκεῖ ἔμεινε ἕως τὸ 1827· τότε δὲ διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ νέου αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας, ἀπεφυλακίσθη, ἀλλ' ἀπέθανε τὸ ἄλλο ἔτος εἰς τὴν Βιέννην ἀπὸ ἀσθένειαν, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησε εἰς τὴν φυλακὴν - καὶ ἀπέθανε τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Ἑλλὰς ἐγίνετο ἐλευθέρα... Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ὑψηλάντου οἱ Τοῦρκοι κατέστρεψαν καὶ τὰ συντρίμματα τοῦ στρατοῦ του μὲ τὴν βοήθειαν τῶν ἐντοπίων. Δύο δὲ ἀπὸ τοὺς ὀπλαρχηγούς, ὁ Ὀ λ ύ μ π ι ο ς καὶ ὁ Φ α ρ μ ἄ κ η ς, οἱ ὁποῖοι ἠθέλησαν νὰ ἐξακολουθήσουν τὸν ἀγῶνα, ἐπροδόθησαν ἀπὸ τοὺς ἐντοπίους καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ κλεισθοῦν εἰς τὸ μοναστήρι τοῦ Σέκκου. Ἐκεῖ ὁ Ὀλύμπιος κατέλαβε μὲ 11 συντρόφους του τὸ κωδωνοστάσιον καὶ ἠγωνίσθη γενναίως. Ἀλλὰ εἰς τὸ τέλος, ὅταν εἶδε, ὅτι ἐκινδύνευε νὰ συλληφθῆ ζωντανός, θέ-

‘Ο Γεωργάκης ‘Ολύμπιος θέτει πῦρ εἰς τὰ πιθάρια.

τει πῦρ εἰς τὰ πιθάρια, τὰ ὅποια ἦσαν γεμᾶτα πυρίτι-
δα καὶ ἀνατινάσσεται εἰς τὸν ἀέρα μὲ τοὺς Τούρκους,
οἱ ὅποιοι εἶχον εἰσορμῆσει εἰς τὸ κωδωνοστάσιον! ‘Ο
Φαρμάκης πάλιν ἐντὸς τοῦ μοναστηρίου ἀνθίσταται

ἐπὶ 11 ὀλοκλήρους ἡμέρας, καί, ὅταν ἐσώθησαν τὰ πολεμεφώδιά του, ἔρχεται εἰς συμφωνίαν μὲ τοὺς ἐχθροὺς νὰ φύγη ἐλεύθερος μὲ τὰ ὄπλα του καὶ τοὺς συντρόφους του. Διὰ τὴν τήρησιν τῆς συμφωνίας αὐτῆς ἐγγυήθη μάλιστα καὶ ὁ Αὐστριακὸς πρόξενος· ἀλλὰ μόλις ἐξῆλθον ἔξω, οἱ Τοῦρκοι ὤρμησαν καὶ τοὺς ἔσφαξαν ὅλους, ἐκτὸς τοῦ Φαρμάκη, τὸν ὁποῖον ἔστειλαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐκεῖ οἱ Τοῦρκοι τὸν ἐφόνευσαν, ἀφοῦ πρότερον τὸν ἐβασάνισαν μὲ σκληρότητα καὶ ἀπανθρωπίαν...

Τοιοῦτοτρόπως ἀπέτυχε ἡ Ἐπανάστασις εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν.

Τὸ ἐξῆς δημοτικὸν τραγούδι περιγράφει ζωντανὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ Ὀλυμπίου καὶ τοῦ Φαρμάκη εἰς τὸ μοναστήρι τοῦ Σέκκου.

Μᾶς ἦρθ' ἡ ἀνοιξη πικρή, τὸ καλοκαίρι μαῦρο.
 Μᾶς ἦρθε κι ὁ χινόπωρος πικρός, φαρμακωμένος.
 Μαζὶ ἐσυμβουλεύονταν Γιωργάκης καὶ Φαρμάκης
 —«Γιωργάκη ἔλα νὰ φύγωμε στὴ Μοσκοβιά νὰ πᾶμε».
 —«Καλὰ τὸ λές, Φαρμάκη μου, καλὰ τὸ συντυχαίνεις.
 Μά 'ναι μοῦ φαίνεται ντροπὴ κι ὁ κόσμος θὰ γελάσῃ.
 Καλύτερ' ἄς βαστάξωμε σ' αὐτὸ τὸ μοναστήρι,
 ὅσο νὰ βγῆ ὁ Μόσκοβος νάρθῃ νὰ μᾶς βοηθήσῃ!»
 Καὶ τὰ λημέρια φώναξαν 'πὸ πέρα ἀπὸ τοῦ Σέκκου:
 —«Πολλὴ μαυρίλα πλάκωσε καὶ τὰ βουνὰ μαυρίζουν.
 Μῆνα βοήθεια ἔρχεται; μῆνα συντρόφοι φτάνουν;
 Οὔτε βοήθεια ἔρχεται κι οὔτε συντρόφοι φτάνουν·
 μόνε Τουρκιὰ μᾶς πλάκωσε-χιλιάδες δεκαπέντε!

Στοῦ Σέκκου ἔφτασαν κι ἐπιάσανε τὸν τόπο,
ἔστησαν τόπια περισσὰ γύρω στὸ μοναστήρι.
Πέντε τὸ κροῦν' ἀπὸ μεριά καὶ πέντ' ἀπὸ τὴν πόρτα.
Τ' ἄλλα τὰ μεγαλύτερα τὸ κροῦν ἀπὸ τὴ ράχη.

“Ὡς χίλιοι Τοῦρκοι ἔπεσαν μέσα στὸ παλιοκκλήσι,
Χίλιοι ἄλλοι σκοτωθήκανε μπροστὰ στὸ λιθοτοίχι.
Τότε ἡ Τουρκιά τραβήχτηκε πίσω στὸ Κομπουλάκι.
Μά ’νας πασᾶς ἐφώνηξε ’πὸ πέρα ἀπὸ τοῦ Σέκκου:

—«Πιάστε τὸν τόπο δυνατὰ, ζῶστε τὸ μοναστήρι!
“Οση Τουρκιά κι ἂν ἦτανε, ὅσοι καὶ Γιανιτσάροι
τὸν τόπον ὅλον ἔζωσαν κι ἐκλείσανε τὸ Σέκκο:
Φαρμάκης ἐπικράθηκε, καὶ βαρυνασθενάζει,
τὰ παλικάρια φώνηξε ἀπὸ τὸ μοναστήρι...

—«Ποῦ ’στε, βρὲ παλικάρια μου κι ἀντρεῖοι μου λεβέντες;
Πάρετε καὶ τ' ἀσήμια μου νὰ ξαλαφρώσω λίγο
Καὶ τὰ σπαθιά σας σύρετε, σπάσετε τὰ φηκάρια.
Γιουροῦσι γιὰ νὰ κάμωμε, νὰ διώξωμε τοὺς Τούρκους».
“Ἐνα πρωτοπαλικάρο στέκεται καὶ τοῦ λέει:

—«Μαῦρά μας εἶναι τὰ σπαθιά, πικρὰ ’ναι τὰ τουφέκια.
Εἶναι ἡ Τουρκιά ἀμέτρητη καὶ τὰ βουνὰ μαυρίζει».
Τὸ λόγο δὲν ἀπόσωσε, τὴν συντυχιά δὲν εἶπε,
καὶ ζωντανὸς ἐπιάσθηκεν ὁ Γιάννης ὁ Φαρμάκης...

—«Δὲ στό ’πα, Γιάννη, μιὰ φορά, δὲ στό ’πα τρεῖς καὶ
(πέντε,

Μὴν ἀπομείνης στὴ Βλαχιά, στοῦ Σέκκου μὴν καθίσης;»

—«Ποῦ νὰ τὸ ξέρ' ἐγὼ ὁ πικρός, στὸν νοῦ μου ποῦ νὰ
(μοῦρηθ

πῶς οἱ κονσόλοι Χριστιανοὶ ποτὲ θὰ μᾶς προδώσουν;

Ἐσεῖς πουλιά, ποὺ λεύτερα πετᾶτε στὸν ἄερα,
εἶδηση δόστε στὴ Φραγκιά, στῶν Χριστιανῶν τοὺς
(τόπους·

Δόστε καὶ στὴ Φαρμάκαινα μαντάτα τοῦ θανάτου...

2ον.

ΔΥΟ ΔΡΑΣΤΗΡΙΑ ΜΕΛΗ ΤΗΣ ΦΙΛΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

1. Παπαφλέσσας. Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία, ἀφοῦ ἀνέθεσε εἰς τὸν Ὑψηλάντην ν' ἀρχίσῃ τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὰς ἡγεμονίας, αὐτὴ ἐξηκολούθησε μὲ μεγάλην προσοχὴν καὶ μυστικότητά τὰς ἐνεργείας της εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Πολλὰ μέλη της ἔτρεχον καὶ διέδιδον τὴν ἰδέαν τῆς ἐπαναστάσεως. Μεταξὺ δὲ τῶν ἀποστόλων τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας διεκρίνετο καὶ ὁ ἀτρόμητος Γρ. Δικαῖος ἢ Παπαφλέσσας. Αὐτὸς κατήγετο ἀπὸ ἓν χωρίον τῆς Πελοποννήσου, τὴν Πολιανήν. Ἀφοῦ δὲ ἐσπούδασε εἰς τὴν περίφημον τότε σχολὴν τῆς Δημητσάνης, ἔγινε καλόγηρος καὶ εἰσηλθε εἰς ἓνα μοναστήρι, ὅπου μετ' ὀλίγον ἐχειροτονήθη διάκος. Ἀλλὰ ἐκεῖ ἐφιλονίκησε μ' ἓνα Τοῦρκον καὶ ἐπειδὴ ἐφοβεῖτο ἐκδίκησιν, ἔφυγε εἰς τὰς Πάτρας καὶ ἔπειτα εἰς τὴν Ζάκυνθον. Ἐκεῖ ἤκουσε νὰ ὀμιλοῦν διὰ τὴν Φιλικὴν Ἐταιρείαν, ἣ ὁποία εἶχε τότε μεταφέρει τὴν ἔδραν της εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Καὶ χωρὶς νὰ χάσῃ καιρὸν τρέχει εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, διὰ νὰ μάθῃ τί σκοπὸν εἶχον αἱ προετοιμασίαι της καὶ αἱ μυστικαὶ της ἐνεργεῖαι. Ἐκεῖ τὸν συνεπάθησε ὁ Πατριάρχης διὰ τὴν ἐξυπνάδα του καὶ τὴν φι-

λοπατρίαν του καὶ τὸν ἐχειροτόνησε ἀρχιμανδρίτην. Τότε ἔγινε καὶ μέλος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας. Ἐπειτα ἀπ' αὐτὸ ὁ Παπαφλέσσας ἐπέστρεψε εἰς τὴν Πελοπόν-

Παπαφλέσσας.

νησον καὶ γεμάτος ἐνθουσιασμὸν ἔτρεχε ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον καὶ διέδιδεν εἰς τὸν λαὸν μεγάλα πράγματα καὶ θαυμαστάς διηγήσεις - διηγήσεις, αἱ ὁποῖαι ἤ-

ναπτον τὴν φαντασίαν καὶ ἐξήγειρον τὸ φιλελεύθερον πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων.

Ἔλεγε δηλαδή ὅτι ἐπλησίαζε ἡ ἡμέρα τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ὅτι ἡ Ρωσία θὰ ἔστειλλε εἰς τὴν Ἑλλάδα στρατὸν καὶ στόλον, διὰ νὰ τὴν ἐλευθερώσῃ. Ἐλεγεν ἀκόμη ὅτι ἦτο ἀποφασισμένον νὰ δολοφονηθῇ ὁ Σουλτᾶνος καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις νὰ καῖ. Καθὼς ἦτο φυσικὸν τοιαῦται διηγήσεις ἐνεθουσίαζον τὸν λαὸν καὶ τὸν ἔκαμνον νὰ περιμένη μὲ ἀνυπομονησίαν καὶ μὲ παλμούς τὴν ἀγίαν ἡμέραν, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἤρχιζε ὁ ἀγὼν τῆς ἐλευθερίας...

2. Κ ο λ ο κ ο τ ρ ὠ ν η ς. Ὄταν ἡ πυρῖτις τῆς ἐλευθερίας ἦτο ἔτοιμος καὶ δὲν ἐχρειάζετο παρὰ μία μόνη σπῖθα διὰ ν' ἀνάψῃ εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα μεγάλην πυρκαϊάν, ἔφθασε εἰς τὴν Μάνην ὁ μεγαλύτερος ἦρωα τῆς ἐπαναστάσεως Θεόδωρος Κολοκοτρώνης· αὐτὸς ἦτο προωρισμένος νὰ ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀγῶνος τῆς Πελοποννήσου. Ὁ Κολοκοτρώνης ἐγεννήθη τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1770 καὶ ἦτο υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου Κολοκοτρώνη, ὁ ὁποῖος ἀνῆκεν εἰς περιώνυμον γενεὰν κλεφτῶν, ἐκ τῶν ὁποίων, καθὼς λέγεται, οὐδεὶς ἀπέθανε φυσικὸν θάνατον (ἀμαρτίες Κολοκοτρωναίικες!). Ἦτο ἐννέα ἐτῶν ὅταν ἔχασε τὸν πατέρα του, τὸν ὁποῖον ἐφόνευσαν οἱ Τοῦρκοι, καὶ ἀπὸ τότε ὠρκίσθη νὰ ἐκδικηθῇ τὸν θάνατόν του. Ἀνέβη εἰς τὰ βουνὰ καὶ εἰς ἡλικίαν 15 χρόνων ἀνεγνωρίσθη ἀρχηγὸς ἀπὸ τὰ παλικάρια τοῦ πατέρα του· 17 χρόνων διωρίσθη ἀρματολὸς εἰς τὸ Λεοντάρι καὶ ἔπειτα εἰς τὴν Καρύταιναν. Ἄλλ' οἱ Τοῦρκοι δὲν τὸν

έχωνεσαν και μίαν φοράν ἀπεπειράθησαν νὰ τὸν δολοφονήσουν· τότε ἠναγκάσθη ν' ἀφήσῃ τὸ ἄρματολίκι του καὶ νὰ γίνῃ πάλιν κλέφτης. Ἀπὸ τότε ὁ Κολοκο-

Κολοκοτρώνης.

τρώνης τόσον φόβον εἶχε προξενήσει εἰς τοὺς Τούρκους, ὥστε ὅταν ὠρκίζοντο, ἔλεγον «νὰ μὴ γλιτώσω ἀπὸ τὸ σπαθὶ τοῦ Κολοκοτρώνη!». Ἄλλ' ἐπειδὴ τὰ Τουρκικὰ ἀποσπάσματα τὸν κατεδίωκον ἀδιακόπως,

κατέφυγεν ἐπὶ τέλους εἰς τὰς νήσους τοῦ Ἰονίου πελάγους, τὰς ὁποίας κατεῖχον οἱ Ἕλληες, καὶ κατετάχθη εἰς τὸν Ἕλληικὸν στρατὸν μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ λοχαγοῦ. Βραδύτερον δέ, διότι διεκρίθη εἰς πολλὰς μάχας, τὸν ἐπροβίβασαν εἰς ταγματάρχην. Καὶ ἀπὸ τότε ἐφόρει τὴν φουντωτὴν περικεφαλαίαν τοῦ Ἕλληικοῦ στρατοῦ. Εἰς τὴν Ζάκυνθον ὁ Κολοκοτρώνης ἔγινε μέλος τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας καὶ τὰς παραμονὰς τῆς ἐπαναστάσεως ἦλθε εἰς τὴν Πελοπόννησον, διὰ νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὸν ἱερὸν τοῦ Ἕθους ἀγῶνα. Ἡ ἐπαινοδοσ τοῦ Κολοκοτρώνη εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐπροξένησε τρόπον εἰς τοὺς Τούρκους, ἀλλὰ εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐνέπνευσε τὸ θάρρος καὶ τὴν ἐλπίδα, διότι ὁ Κολοκοτρώνης ἦτο ὁ μόνος ἄνθρωπος, εἰς τὸν ὁποῖον ὅλοι εἶχον πεποίθησιν καὶ ἐμπιστοσύνην.

2. Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΛΟΠΟΝΗΣΟΝ

3ον.

ΕΚΡΗΞΙΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΝ

1. Ἐναρξίς τῆς Ἐπαναστάσεως. Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία εἶχεν ὀρίσει τὴν 25 Μαρτίου τοῦ 1821 πρὸς ἔναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν κυρίως Ἕλλάδα· ἀλλ' ὀλίγαι μικροσυμπλοκαὶ καὶ συγκρούσεις μεταξὺ τῶν Τούρκων καὶ Ἑλλήνων εἰς τὰ Καλάβρυτα, καὶ πρὸ πάντων ἡ ἀπουσία ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον

τοῦ ἱκανοῦ καὶ δραστηρίου διοικητοῦ τῆς Χουρσίτ πασᾶ, ὁ ὁποῖος εἶχε σταλῆ ἔναντιον τοῦ Ἄλῆ πασᾶ, ἔδωσαν ἀφορμὴν νὰ ἐκτραγῆ ταχύτερον ἢ ἐπανάστασις

Πετρόμπεης

(κίνημα Νικ. Σολιώτη!). Καὶ πρῶτον οἱ πρόκριτοι τῶν Καλαβρύτων Χαραλάμπης καὶ Πετμεζαῖοι περικυκλώνουν τὸν πύργον, ὅπου εἶχε κλει-

σθῆ με τὴν οἰκογένειάν του ὁ Διοικητὴς τῶν Καλαβρύτων Ἀρνοούτογλους καὶ τὸν ἀναγκάζουν νὰ παραδοθῆ (21 Μαρτίου). Ἡ πρώτη αὐτῆ ἐπιτυχία, ἔδωκε, καθὼς ἦτο ἐπόμενον, μέγα θάρρος εἰς τοὺς Ἑλληνας καὶ ἐντὸς ὀλίγου ὅλη ἡ Πελοπόννησος ἦτο ἀνάστατος. Ἐν σύνθημα ἠκούετο πανταχοῦ: «μὴ μείνη Τοῦρκος στὸ Μορηᾶ, μήτε στὸν κόσμον ὅλο». Ἐπειτα κατὰ τὰς 22 Μαρτίου οἱ Μανιάται πρῶτοι ὑψώνουν τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως, ἐπὶ τῆς ὁποίας εἶχον ἐπιγράψει τὸ ἀρχαῖον Σπαρτιατικὸν ῥητὸν «ἦ τὰν ἦ ἐπὶ τᾶς».

Κατόπιν με ἀρχηγὸν τὸν Πετρόμπεην, κατεβαίνουν ἀπὸ τὰς δυτικὰς πλευρὰς τοῦ Ταυγέτου καὶ ἐνώνονται με ἄλλους ἐπαναστάτας, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἀρχηγοὺς τὸν Κολοκοτρώνην, τὸν Παπαφλέσαν καὶ ἄλλους. Τότε ὅλοι ἐπελθόντες μαζὶ πολιορκοῦν τὰς Καλάμας καὶ τὰς κυριεύουν τὴν 23 Μαρτίου. Τὴν ἄλλην ἡμέραν οἱ ἐπαναστάται ἔψαλαν δοξολογίαν καὶ ηὐχαρίστησαν τὸν Θεόν, διὰ τὴν δευτέραν ἐπιτυχίαν τῶν Ἑλληνικῶν ὄπλων. Ἐπειτα ἀπ' αὐτὸ ὁ Πετρόμπεης ἐξέδωκε μίαν θαυμασίαν προκήρυξιν πρὸς τὰς Εὐρωπαϊκὰς Δυνάμεις, ἡ ὁποία ἔλεγε διατί σηκώνουν τὴν ἐπανάστασιν καὶ ἐτόνιζε τὴν ἀμετάτρεπτον ἀπόφασιν τῶν Ἑλλήνων νὰ ἀποθάνουν ἢ νὰ ἐλευθερωθοῦν· ἐν τέλει δὲ τὰς παρεκάλει νὰ βοηθήσουν διὰ ν' ἀποκτήσουν τὴν ἐλευθερίαν τῶν οἱ ἀπόγονοι ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἐφώτισαν καὶ με κάθε τρόπον εὐηργέτησαν τὴν ἀνθρωπότητα...

2. Γενίκευσις τῆς ἐπαναστάσεως.
Τὴν προηγουμένην τῆς καταλήψεως τῶν Καλαμῶν

Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός.

(22 Μαρτίου) ὁ Παπαδιαμαντόπουλος πρῶτος ἐκήρυξε τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὰς Πάτρας. Μετὰ τοῦτον ὁ ἐπίσκοπος Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός, ἀκολουθού-

μενος από τον Ζαΐμην, Ρουΰφον και άλλους όπλαρχηγούς είσηλθε είς τας Πάτρας και έκει είς τήν πλατεϊαν του 'Αγίου Γεωργίου, τήν 25 Μαρτίου, έστησε τήν σημαϊαν του Σταυρου - ήμέραν από τήν όποιαν χρονολογουμεν τήν έναρξιν τής επαναστάσεως.

Τότε οί επαναστάται έτρεξαν με ένθουσιασμόν, ήσπάζοντο με δάκρυα τήν σημαϊαν και ώρκίζοντο «έλευθερίαν ή θάνατον». Πανταχοϋ ήκούοντο αί φωναί «Ζήτω ή έλευθερία» «και είς τήν Πόλην νά δώση ό Θεός». Έπειτα ό Γερμανός και οί μετ' αυτου πολιορκουñ τους Τούρκους, οί όποιοι τρομαγμένοι είχον κλεισθή είς τό φρούριον και στέλλουν είς όλα τα μέρη επαναστατικας προκηρύξεις. Η επανάστασις τότε ήναψε πανταχοϋ. Με όσσην ταχύτητα ανάπτει μία πυριταδαποθήκη, όταν και μία μόνη σπίθα πέση είς αυτήν, με τόσην ταχύτητα ή επανάστασις ήπλώθη είς όλόκληρον τήν Ελλάδα. Όλοι μικροί και μεγάλοι, όλοι ως είς άνθρωπος ήρπασαν τα όπλα και με μανίαν έτρεχον κατά των τυράννων, οί όποιοι 400 χρόνια τώρα τους έκαμνον να στενάζουν και να μαρτυρουñ υπό τον βαρύν και άγριον ζυγόν των...

Τήν έκρηξιν τής επαναστάσεως περιέγραψεν άριστα ό εθνικός μας ποιητής Σολωμός με τó έξής ώραϊον ποιήμα:

Σάν τή σπίθα κρυμμένη στή στάχτη

Έκρυβόταν για μάς λευθεριά.

Ήλθ' ήμέρα πετιέται, ανάπτει

Και ΄ξανοίχτη σε κάθε μεριά.

«Ἦλθ' ἡ μέρα» φωνάζουν τὰ χεῖλη
 Ποῦ κλεισμένα τὰ εἶχ' ἡ σκλαβιά,
 Καὶ μὲ μιᾶς ἐπετάχτηκαν χίλιοι
 Κι ἄλλοι χίλιοι πετιῶνται μὲ μιά.
 Τρέχουν ἄρματα ἀρπάζουν μὲ βία
 Τὸ σταυρὸ γιὰ σημεῖο ἕνας βαστᾷ
 Καὶ γυναικὲς, παιδιά, τοὺς φωνάζουν,
 «Ὁρκιστῆτε γιὰ τὴ λευτεριά.
 Τούτ' ἡ μέρα π' ὁ Θεὸς εἶχε στείλει
 Τὸν υἱὸν τοῦ σπὸν κόσμον γιὰ μᾶς
 Τούτῃ ἡ μέρα ἀδέλφια καὶ φίλοι
 Εἶν' ἡμέρα μεγάλης χαρᾶς».
 Σὰν θεριά ὅλοι ὠρμήσανε τότε
 Μπαίνουν μέσα εἰς τὴν ἐκκλησιά,
 Συγχωροῦνται κι ἀγκάλες ἀνοίγουν
 Παίρνουν ὅλοι τὴ θεία εὐλογία.
 Τί εὐλογία ἦταν ἐκείνη ἡ θεία!
 Τῶν Ἑλλήνων ἀνάφτει ἡ καρδιά,
 Τὸ σταυρὸ γιὰ βοήθεια εἶχαν πάντα
 Κι ἀποχτῆσαν μ' αὐτὸν λευτεριά...

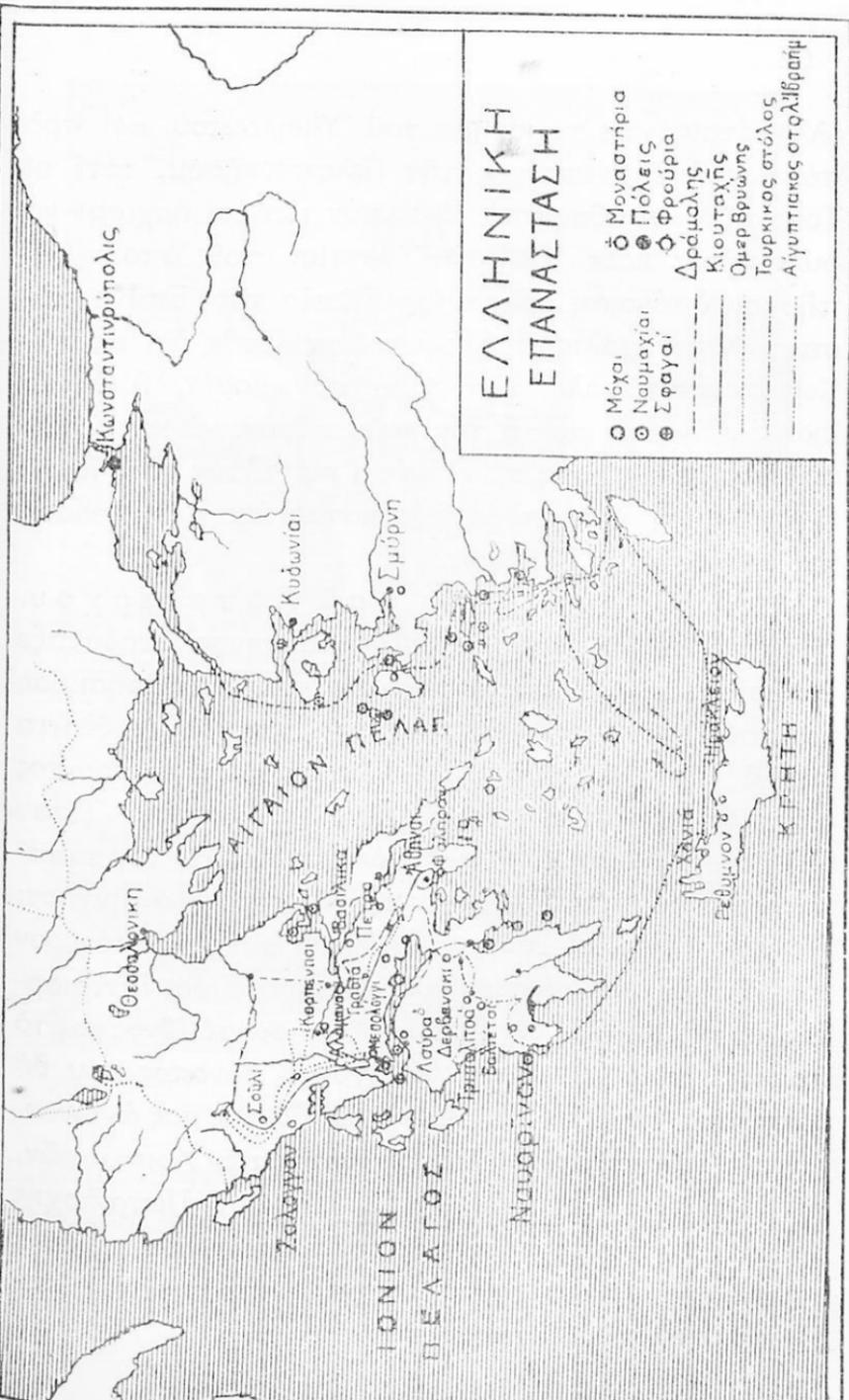
4ον.

ΣΦΑΓΑΙ ΚΑΙ ΑΓΡΙΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ

1. Ὁ θυμὸς τῶν Τούρκων. Ὅταν οἱ Τοῦρκοι ἔμαθον τὸ ἐπαναστατικὸν σχέδιον ἀπὸ κάτι κατασχεθέντα ἔγγραφα τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, εἶχον ἀρχίσει νὰ λαμβάνουν κάποια προφυλακτικὰ μέτρα.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

- Μόγαι
- ⊙ Ναυμαχία
- ⊗ Σφαγή
- ⊙ Μοναστήρια
- ⊙ Πόλεις
- ⊙ Φρούρια
- ⊙ Δράμαλης
- ⊙ Κιουταχίς
- ⊙ Ομερ Βρυώνης
- ⊙ Τουρκικός στόλος
- ⊙ Αιγυπτιακός στόλος/βραχί

Ἄλλ' ὅταν ἔγινε τὸ κίνημα τοῦ Ὑψηλάντου, καὶ πρὸ πάντων ἢ ἐπανάστασις τῆς Πελοποννήσου, τότε οἱ Τοῦρκοι ἐλύσσαξαν ἀπὸ τὸν θυμὸν των καὶ ἤρχισαν νὰ φυλακίζουν κάθε Ἕλληνα, ἐναντίον τοῦ ὁποίου ὑπῆρχον ὑπόνοιαι, ὅτι ἐνήργει ὑπὲρ τῆς Ἐπανάστασεως. Ὅταν μάλιστα ὁ Σουλτᾶνος ἔμαθε, ὅτι εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν εἶχε γίνει συνωμοσία, ἣ ὁποία σκοπὸν εἶχε νὰ καύσῃ τὸν ναύσταθμον, νὰ καταλάβῃ τὸ πυροβολικὸν καὶ νὰ φονεύσῃ καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιον, ἔγινε θηρίον καὶ ἐπρόσταξε καταδιώξεις, φυλακίσεις καὶ φόνους τῶν Ἑλλήνων.

2. Ἀπαγχονισμὸς τοῦ Πατριάρχου.
Ἐπειτα, διὰ νὰ ἐκφοβίσῃ τοὺς Ἕλληνας, ἐπρόσταξε νὰ φονεύσουν καὶ αὐτὸν τὸν ἀρχηγὸν τῆς Θρησκείας καὶ τοῦ Γένους - τὸν Πατριάρχην! Πατριάρχης δὲ ἦτο τότε ὁ Γρηγόριος Ε΄. ἐκ Δημητσάνης - ἄνθρωπος ἐνάρετος, σεβαστὸς καὶ ἀληθινὰ φιλόπατρις. Ὅταν δὲ ἔγινε γνωστὸν, ὅτι ἐκινδύνευε καὶ πολλοὶ τὸν παρεκίνουν νὰ φύγῃ, ὁ ἀλησμόνητος Πατριάρχης ἀπήντησε: «ἂν φύγω ἐγώ, οἱ Τοῦρκοι θὰ ἀγριέψουν περισσότερον καὶ θὰ χυθῆ περισσότερον ἀθῶον αἷμα. Εἶμαι Πατριάρχης καὶ ποιμὴν καὶ δὲν πρέπει ν' ἀφήσω τὸ ἔθνος καὶ τὸ ποίμνιόν μου. Ἄν σκοτωθῶ ἐγώ, ὁ θάνατός μου θὰ δώσῃ νέαν ζωὴν εἰς τὸν ἱερόν τοῦ Ἔθνους μας ἀγῶνα». Κατὰ τὴν μεγαλυτέραν λοιπὸν ἑορτὴν τῶν Χριστιανῶν, τὸ Πάσχα (10 Ἀπριλίου 1821), ἐνῶ ὁ Πατριάρχης ἐλειτούργει εἰς τὴν Πατριαρχικὴν ἐκκλησίαν μὲ τοὺς συνοδικούς, ἄγρια στίφη Τούρκων στρατιωτῶν ἐπερικύκλωσαν τὰ Πατριαρχεῖα.

Ὁ ἀπαγχονισμὸς τοῦ Πατριάρχου.

Κατὰ τὸ τέλος τῆς λειτουργίας ὤρμησαν ἐντὸς τῶν Πατριαρχείων, συνήθροισαν τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς προκρίτους καὶ ἐκεῖ εἰς ἀνώτερος Τοῦρκος ὑπάλληλος ἀνέγνωσε τὴν σουλτανικὴν διαταγὴν (φιρμάνι), διὰ

τῆς ὁποίας καθηρεῖτο ὁ Πατριάρχης ἀπὸ τὸ ἀξίωμα του, διότι δῆθεν ἐδείχθη ἄπιστος εἰς τὴν Κυβέρνησιν τῆς Τουρκίας...

Ἐπειτα οἱ Τοῦρκοι συνέλαβον τὸν Πατριάρχην καὶ τὸν ἔρριψαν εἰς τὴν φυλακὴν. Τὸ δὲ ἀπομεσήμερον τῆς ἰδίας ἡμέρας τὸν παρέλαβον ἀπὸ τὴν φυλακὴν καὶ μὲ ὕβρεις καὶ ἐμπαιγμούς τὸν ἔσυραν πάλιν εἰς τὰ Πατριαρχεῖα. Καὶ ἐκεῖ τὸν ἐκρέμασαν ἀπὸ τὸ ἀνώφλιον τῆς μεσημβρινῆς θύρας τῶν Πατριαρχείων. Ἡ θύρα δὲ αὐτὴ πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ κακουργήματος ἐκείνου, μένει μέχρι σήμερον κατάκλειστος... Τοιοῦτοτρόπως ὁ Γρηγόριος ἀπέθανε ὡς μάρτυς καὶ ὡς ἥρωας! Τρεῖς ἡμέρας ἔμεινε κρεμασμένον τὸ ἱερὸν λείψانون τοῦ Πατριάρχου. Καθ' ὅλον αὐτὸ τὸ διάστημα ὁ Τουρκικὸς ὄχλος, ὁ ὁποῖος διήρχετο ἀπ' ἐκεῖ, τὸ ἔπτυε, τὸ ἐκτύπα καὶ τὸ ἐξηυτέλιζε μὲ κάθε τρόπον. Τὴν τετάρτην δὲ ἡμέραν παρεδόθη εἰς τοὺς Ἑβραίους, οἱ ὁποῖοι ἀφοῦ τοῦ ἔδεσαν τοὺς πόδας μὲ σχοινίον, τὸ ἔσυρον διὰ μέσου τῶν ἀκαθάρτων δρόμων τοῦ Φαναρίου καὶ ὑβρίζοντες καὶ βλασφημοῦντες τὸ ἔφερον μέχρι τῆς παραλίας. Ἐκεῖ τοῦ ἔδεσαν εἰς τὸν λαιμὸν μεγάλην πέτραν καὶ τὸ ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν! Ἄλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐξῆλθε πάλιν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, ὅπου εἰς Κεφαλλὴν πλοίαρχος, ὁ Σ κ λ ἄ β ο ς, τὸ ἔσυρε κρυφίως εἰς τὸ καράβι του καὶ τὸ μετέφερε εἰς τὴν Ὀδησσόν. Ἐκεῖ τὸ λείψانون τοῦ Πατριάρχου, κατὰ διαταγὴν τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ρωσσίας, ἐτάφη μὲ μεγάλας τιμᾶς. Βραδύτερον δέ, κατὰ τὸ 1871, οἱ Ἕλληνες μετεκόμισαν τὰ ὀστᾶ τοῦ Πατριάρχου εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ

τὰ κατέθεσαν ἐντὸς μαρμαρίνου μνημείου εἰς τὸν ναὸν τῆς Μητροπόλεως. Τὸν ἴδιον χρόνον ἡ Πατρις εὐγνωμονοῦσα ἔστησε τὸ ἀγαλμὰ τοῦ ἔμπροσθεν τοῦ Ἑθνικοῦ Πανεπιστημίου...

3. Ἀλλαισφαγαῖ τῶν Ἑλλήνων. Καὶ δὲν ἠρκέσθησαν οἱ Τοῦρκοι εἰς τὸν φόνον τοῦ Πατριάρχου. Ἐσφαξαν καὶ πολλοὺς ἱερεῖς καὶ ἀρχιερεῖς καὶ ἄλλους προκρίτους τοῦ Ἔθνους εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰς ἄλλα μέρη. Κατέστρεψαν τὰς Κυδωνίας, ἔκαμαν σφαγὰς εἰς τὴν Σμύρνην, εἰς τὴν Κύπρον καὶ εἰς ἄλλα μέρη, ὅπου ἦσαν Ἕλληνες. Ἐνόμισαν ὅτι μὲ τὰς ἀγριότητας καὶ τὰς σφαγὰς, θὰ κατετρόμαζον καὶ θὰ ἔκοιπτον τὸ θάρρος τῶν ἐπαναστατῶν. Ἀλλ' αἱ σφαγαὶ ἐκείναι ἔφερον τὸ ἀντίθετον ἀποτέλεσμα - δηλαδή ἤναψαν περισσότερο καὶ ἤπλωσαν τὴν Ἐπανάστασιν ἀντὶ νὰ τὴν σβήσουν... Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα τώρα ἀντήχει μία κραυγή: «ἐλευθερία ἢ θάνατος!»

5ον.

ΑΙ ΠΡΩΤΑΙ ΝΙΚΑΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

1. Τὸ πολεμικὸν σχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη. Εἶναι ἀληθές ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις ἐξερράγη ὡς θύελλα ὀρμητικὴ - θύελλα, ἡ ὁποία κατέκλυσε ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς νήσους. Ἀλλ' ὁ Ἑλληνικὸς ἀγὼν δὲν ἦτο τόσοσ ἐύκολος, ὅσον ἐφάνη εἰς τὴν ἀρχήν. Διότι οἱ Ἕλληνες εἶχον νὰ Ν. Γκινοπούλου. Ἱστορία τοῦ Νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ. Ἔκδ. Α' 5

παλαίσουν με μίαν ἀπέραντον αὐτοκρατορίαν, ἡ ὁποία εἶχε στρατὸν καὶ ναυτικὸν ἰσχυρόν, ἄφθονα χρήματα καὶ πολεμεφόδια. Ἀντιθέτως οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχον τίποτε ἐξ αὐτῶν - οἱ πρῶτοι στρατιῶται, οἱ ὅποιοι προσέτρεξαν εἰς τοὺς Ἕλληνας ὀπλαρχηγούς, ἦσαν ὠπλισμένοι με σφενδόνας, με μαχαίρας καὶ με δρέπανα. Διὰ τοῦτο μόλις ἐνεφανίζοντο Τοῦρκοι, ἄλον ἐκεῖνο τὸ ἀσύντακτον πλῆθος ἐτρέπετο εἰς φυγὴν καὶ ἐσκορπίζετο, ὅπως τὰ πρόβατα, ὅταν πέση ἐπάνω των λύκος! Διὰ τοῦτο λύπη καὶ ἀπογοήτευσις εἶχε καταλάβει πάντας. Εὐτυχῶς εἰς τὴν κρίσιμον ἐκείνην περίστωσιν ἀνεφάνη ἓνας σωτήρ. Ἦτο ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ὁ ὅποιος συνέλαβε ἐν λαμπρὸν πολεμικὸν σχέδιον - νὰ κυριεύσῃ δηλαδὴ τὴν Τρίπολιν πρὶν ἢ προφθάσουν οἱ Τοῦρκοι νὰ στείλουν ἄλλον στρατὸν καὶ ἐνισχύσουν τὴν φρουρὰν της. Τὸ σχέδιόν του ὁμως εὔρε πολλὰς ἀντιδράσεις ἀπὸ τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγούς, οἱ ὅποιοι δὲν κατενόουν, ὅπως αὐτός, ὅτι ἄνευ τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπόλεως δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ στερεωθῇ ἡ ἐπανάστασις. Εὐτυχῶς ἡ ἐπιμονὴ τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ αἱ πρῶται Ἑλληνικαὶ νῖκαι ἔπεισαν τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγούς νὰ παραδεχθοῦν, ὅπως θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, τὸ σχέδιόν του.

2. Νίκη τοῦ Βαλτετσίου. Καθ' ὃν χρόνον ἐξεργάγη ἡ Ἐπανάστασις, διοικητὴς τῆς Πελοποννήσου ἦτο ὁ ἰκανὸς καὶ δραστήριος Χουρσίτ πασᾶς, ἀλλ' εὐτυχῶς ὅταν θὰ ἤρχιζε ἡ ἐπανάστασις, ἐστάλη, καθῶς εἶδομεν, ἀπὸ τὸν Σουλτᾶνον νὰ καταβάλλῃ τὸν ἀποστάτην Ἀλῆν. Ὁ Χουρσίτ λοιπόν, μόλις ἔμαθε τὴν Ἐ-

πανάστασιν τῆς Πελοποννήσου, ἐφοβήθη μήπως χάση τοὺς θησαυροὺς του καὶ τὴν οἰκογένειάν του, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀφήσει εἰς τὴν Τρίπολιν. Δι' αὐτὸ ἔστειλε τὸν ὑποστράτηγόν του Μουσταφάμπεην μὲ 3.500 Ἀλβανούς, διὰ νὰ τὴν κατασβέση. Ὁ Μουσταφάμπεης κατέβη τότε χωρὶς ἐμπόδιον ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν, ἐξῆλθε μὲ πλοῖον εἰς τὰς Πάτρας ἔλυσε τὴν πολιορκίαν της καὶ ἔπειτα ἐπροχώρησε εἰς τὸ Αἴγιον, τὸ ὁποῖον ἔκλαυσε. Ἀπ' ἐκεῖ ἔρχεται εἰς τὴν Κόρινθον, διασκορπίζει τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι ἐπολιόρκουν τὸν Ἀκροκόρινθον, καὶ ἔπειτα καταβαίνει εἰς τὸ Ναύπλιον καὶ λύει καὶ αὐτοῦ τὴν πολιορκίαν. Τέλος εἰς τὰς 6 Μαΐου φθάνει εἰς τὴν Τρίπολιν. Ἄλλ' ἐκεῖ, ὅταν ἔμαθεν ὅτι Ὁ Ἡ λ ί α ς κ α ἰ Ὁ Κ υ ρ ι α κ ο ὕ λ η ς Μ α υ ρ ο μ ι χ α λ α ἰ ο ι, ἦσαν ὠχυρωμένοι εἰς τὸ Βαλτέτσι μὲ 850 Ἕλληνας, ἔτρεξε κατ' αὐτῶν τὴν 12 Μαΐου 1821 μὲ 6,500 πεζοὺς καὶ 1500 ἵππεις. Οἱ Ἕλληνες τρεῖς ὀλοκλήρους ὥρας πολεμοῦν μὲ γενναιότητα καὶ ἀποκρούουν τὰς ἐπιθέσεις τῶν ἐχθρῶν. Ἐξαφνα φθάνει ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ἀπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ ἀντικρυνοῦ βουνοῦ (βουνὸ τοῦ Κολοκοτρώνη!) φωνάζει: «Τοῦρκοι, ζωντανούς θὰ σᾶς πιάσω· εἶμαι ὁ Κολοκοτρώνης». Οἱ Τοῦρκοι, οἱ ὁποῖοι ἐγνώριζον τί θὰ εἶπη ὁ Κολοκοτρώνης, τὰ ἔχασαν, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες ἔλαβον θάρρος καὶ ἐξηκολούθησαν νὰ ἀγωνίζωνται ἡρωικὰ καὶ νὰ θερίζουν τοὺς ἐχθρούς. Μετ' ὀλίγον φθάνει καὶ ὁ Πλαπούτας ἀπὸ τὴν Πιάναν μὲ 800 ἄνδρας· τότε ἠνώθησαν ὁ Πλαπούτας καὶ ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ἐκτύπησαν τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὰ πλάγια. Ἡ μάχη διήρ-

κεσε μέχρι τῆς ἑσπέρας. Κατὰ τὰ μεσάνυκτα ἤλθον εἰς τοὺς Ἑλληνας νέαι βοήθειαι· δι' αὐτὸ τὴν πρωΐαν, ὅταν ἐπανήρχισε ἡ μάχη, ἐξῆλθον ἀπὸ τὰ ὀχυρώματά των καὶ ἐπέπεσαν κατὰ τῶν ἐχθρῶν μὲ τὰ ξίφη εἰς τὰς χεῖρας. Τότε οἱ Τοῦρκοι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Ἐφευγον τρομαγμένοι ὡσὰν πρόβατα, τὰ ὁποῖα καταδιώσκουν οἱ λύκοι. Καὶ διὰ τὰς τοὺς δίδεται καιρὸς νὰ φεύγουν, ἔρριπτον ἐμπρὸς εἰς τοὺς Ἑλληνας τὰ χρυσᾶ καὶ ἀσημένια των ὄπλα!... Ἡ πρώτη αὐτῆ νίκη εἶχε τὸ ἴδιον ἀποτέλεσμα εἰς τοὺς Ἑλληνας, τὸ ὁποῖον εἶχε μία ἄλλη νίκη κατὰ τοὺς παλαιούς χρόνους - ἡ νίκη τοῦ Μαραθῶνος· διότι οἱ Ἕλληνες, ἐνῶ πρότερον ἔφευγον, ὅταν ἤκουον «ἔρχονται Τοῦρκοι», ἀπὸ τότε ἤρχισαν νὰ ἐρωτοῦν «ποῦ εἶναι οἱ Τοῦρκοι;»

3. Νίκη τῶν Δολιανῶν. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὁ Μουσταφάμπεης, διὰ νὰ ἀποπλύνῃ τὸ αἷσχος, διὰ τὴν ἐν Βαλτετσιῶ ἦταν, ἐπέπεσε ἐναντίον 200 Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι εὐρίσκοντο εἰς τὰ Δολιανά, ἐνῶ αὐτὸς ὠδήγει 6.000 πεζοὺς καὶ ἵππεις. Ἀλλὰ οἱ Ἕλληνες, μὲ ἀρχηγὸν τὸν Νικήταν Σταματελόπουλον, τὸν ἐπονομαζόμενον Νικήταρᾶν, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀνεψιὸς τοῦ Κολοκοτρώνη, ἐπὶ 11 ὀλοκλήρους ὥρας ἐπολέμησαν γενναίως καὶ ἀπέκρουσαν τὰς ἀγρίας ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων. Ὄταν μάλιστα τοὺς ἤλθε καὶ κάποια βοήθεια ἀπὸ τὰ Βέρβαινα, ἐξῆλθον μὲ ὄρμην ἀπὸ τὰ σπίτια, ὅπου ἦσαν ὠχυρωμένοι καὶ μὲ ξίφη εἰς τὰς χεῖρας ἐνίκησαν τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς κατεδίωξαν εἰς πολὺ διάστημα. Τότε ὁ Νικηταρᾶς

διὰ τὴν ἀνδρείαν του καὶ διὰ τὴν καταστροφὴν, τὴν ὁποίαν ἐπροξένησε εἰς τοὺς Τούρκους, ὠνομάσθη Τ ο υ ρ -
κ ο φ ἄ γ ο ς.

Νικηταρᾶς.

Τότε ἔγινε καὶ τὸ δημοτικὸν τραγούδι:

Βέρβαινα καὶ Δολιανά,
τοὺς ἐκάμανε λιανά...

ΕΠΙΤΥΧΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ ΤΟΥ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ

1. Πολιορκία τῆς Τριπόλεως. Κατὰ τὴν ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἤρχισε ἡ ἐπανάστασις, ἡ Τρίπολις ἦτο πρωτεύουσα τῆς Πελοποννήσου καὶ ἔδρα τοῦ Διοικητοῦ. Τὴν περιέβαλλε δὲ ὄχυρὸν λίθινον τεῖχος, τὸ ὁποῖον εἶχε πολεμίστρας καὶ κανόνια. Δι' αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀγῶνος κατέφυγον εἰς αὐτὴν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη οἱ ἰσχυρότεροι καὶ πλουσιώτεροι Τούρκοι, μὲ τὰ χαρέμια καὶ τοὺς θησαυροὺς των, διὰ νὰ εὗρουν ἐκεῖ προστασίαν καὶ σωτηρίαν. Τοιοῦτοτρόπως οἱ κάτοικοι τῆς Τριπόλεως τότε ἀνῆλθον εἰς 32.000. Ἡ Τρίπολις λοιπὸν ἦτο εἰς μέγας κίνδυνος εἰς τὴν καρδίαν τῆς Πελοποννήσου. Ἄλλ' ἔπειτα ἀπὸ τὰς νίκας, τὰς ὁποίας ἐκέρδισαν εἰς τὸ Βαλτέτσι καὶ εἰς τὰ Δολιανά, οἱ Ἕλληνες ἔλαβον θάρρος, ἐνῶ τοὺς Τούρκους τοὺς κατέλαβε μεγάλος φόβος καὶ ἀπελπισία. Εἰς τοὺς Ἕλληνας δὲν ἔμενε τώρα, παρὰ νὰ καταλάβουν τὴν Τρίπολιν, διὰ νὰ στερεώσουν τὴν ἐπανάστασιν, - πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον μόνος ὁ Κολοκοτρῶνης εἶχεν ἐνοήσει, ὅπως ἀνωτέρω εἴπομεν. Οἱ ἄλλοι ὅμως ὀπλαρχηγοὶ δὲν συνεφώνουν μὲ τὴν γνώμην τοῦ Κολοκοτρῶνη· καὶ διὰ τοῦτο ἀπεφάσισαν νὰ ὑποχωρήσουν εἰς τὴν Μεσσηνίαν. Τότε ὁ Κολοκοτρῶνης, μὲ πόνον ψυχῆς τοὺς εἶπε: «Ἐγὼ δὲν πηγαίνω πουθενά! Ἄν θέλετε σεῖς, τραβᾶτε! Ἐγὼ θὰ μείνω ἐδῶ, ὅπου καὶ τὰ

βουνά και τὰ πουλιά μὲ γνωρίζουν. Ἄν χαθῶ, κάλλιο νὰ μὲ φᾶνε τὰ κοράκια τοῦ τόπου μου!» Ὁ Παπαφλέσσας τότε, διὰ νὰ τὸν περιπαίξῃ, εἶπε εἰς ἓνα σύντροφόν του: «Βρέ, μείνε ἐσὺ μαζί του συντροφιά, ὥσπου νὰ εὕρῃ τοὺς συγγενεῖς του, διὰ νὰ μὴν τὸν φάῃ κανένας λύκος». Ὁ Κολοκοτρῶσης ὅταν ἔμεινε μόνος, εἰσῆλθε εἰς ἓν πλησίον ἐξωκκλήσι καὶ ἐκεῖ προσηυχήθη εἰς τὴν Παναγίαν καὶ τὴν παρεκάλεσε νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν Πατρίδα του... Ἄλλὰ τέλος ἡ ἐπιμονὴ τοῦ Κολοκοτρῶνη ὑπερίσχυσε· οἱ ὄπλαρχηγοὶ ἐπείσθησαν ν' ἀκολουθήσουν τὸ πολεμικόν του σχέδιον. Κατὰ τὴν περίστασιν μάλιστα αὐτὴν ἐφανερῶθῃ ἡ στρατηγικὴ εὐφυΐα τοῦ Κολοκοτρῶνη καὶ ἐδοκιμάσθη τὸ ἀλύγιστον φρόνημά του. Διότι ὁ Κολοκοτρῶνης ἦτο ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ποτὲ δὲν ἔχανε τὸ θάρρος του, οὔτε ἡ ἐπιμονὴ του ὀλιγόστευε. Ἦρχισαν λοιπὸν νὰ πλησιάζουν ὀλοένα εἰς τὴν Τρίπολιν, νὰ κάμνουν νέα προχώματα καὶ νὰ καταλαμβάνουν ὅλας τὰς γύρω ὀχυρὰς θέσεις. Μερικοὶ ὄπλαρχηγοὶ κατέλαβον τότε τὸ Βαλτέτσι, ἄλλοι τὴν Πιάναν καὶ ἄλλοι τὰ Βέρβαινα. Ὁ ἴδιος Κολοκοτρῶνης ἔστησε τὸ στρατηγεῖόν του εἰς τὸ Χρυσοβίτσι, ἐπάνω εἰς τὸ ὑψηλὸν βουνὸν Μαίναλον, ἀπὸ ὅπου ἠδύνατο νὰ ἐπιβλέπῃ τὴν Τρίπολιν καὶ τὰ περὶ αὐτὴν μέρη, ὅπως ὁ ἀετὸς παραφυλάττει τὴν λείαν του...

Ἡ πολιορκία ἀπὸ ἡμέραν εἰς ἡμέραν ἐγένετο στενωτέρα, ἡ δὲ θέσις τῶν πολιορκουμένων ἀπὸ ἡμέραν εἰς ἡμέραν ἐχειροτέρευε. Διότι οὔτε τροφίμα ὑπῆρχον εἰς τὴν πόλιν ἀρκετά, οὔτε νερό· καὶ ὡσὰν νὰ μὴν ἦρ-

κουν ὅλα αὐτά, πολλαὶ ἀσθένειαι ἀνεπτύχθησαν ἐκεῖ ἀπὸ τὰς ἀκαθαρσίας καὶ τὸν συνωστισμόν. Δι' αὐτὸ οἱ Τοῦρκοι ἀπεφάσισαν νὰ συνθηκολογήσουν μὲ τοὺς Ἕλληνας· ἀλλὰ οἱ ὄροι, τοὺς ὁποίους ἐπρότειναν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γίνουν δεκτοὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Καὶ τοιοῦτοτρόπως ἡ πολιορκία ἐξηκολούθησε.

2. Ἄλωσις τῆς Τριπόλεως. Ἐντὸς ὀλίγου ἡ θέσις τῶν Τούρκων ἔγινεν ἀπελπιστική. Πολλοὶ κάθε ἡμέραν ἀπέθνησκον ἀπὸ τὴν πείναν καὶ ἄλλους τοὺς ἐθέριζον αἱ ἀσθένειαι. Τότε οἱ Ἄλβανοὶ, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἐντὸς τῆς Τριπόλεως, ἐπρότειναν εἰς τὸν Κολοκοτρώνην νὰ τοὺς ἀφήσῃ νὰ φύγουν μὲ τὰς γυναῖκάς των καὶ τὰ πράγματά των, καὶ τότε ἦσαν ἔτοιμοι νὰ παραιτήσων τοὺς ὁμοθρήσκους των Τούρκους. Ὁ Κολοκοτρώνης, ἀφοῦ ἐσκέφθη μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγούς, ἐδέχθη τὴν πρότασιν, τὴν ὁποίαν τοῦ ἔκαμαν οἱ Ἄλβανοί, διότι τοῦτο θὰ ἀδυνατίζε τὴν δύναμιν τῶν πολιορκουμένων. Καὶ τοὺς ὤρισε ὡς ἡμέραν ἐξόδου τὴν 23 Σεπτεμβρίου 1821. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐπρόκειτο νὰ ἀναχωρήσουν οἱ Ἄλβανοί, ἡ πόλις ἀπὸ τὴν πρωΐαν τῆς 23 Σεπτεμβρίου εὐρίσκετο εἰς κίνησιν καὶ ἀνησυχίαν. Οἱ ἐντόπιοι Τοῦρκοι καὶ οἱ μπεήδες ἐφώναζον καὶ ὕβριζον τοὺς Ἄλβανούς προδότας· ἀλλὰ αὐτοὶ δὲν τοὺς ἔδιδον καμμίαν προσοχὴν. Δι' αὐτὸ ὅλοι οἱ Τοῦρκοι συνηθροίσθησαν εἰς τὸ Διοικητήριον, διὰ νὰ σκεφθοῦν καὶ αὐτοὶ τί νὰ κάμουν.

Ἐνῶ ὅμως ἐγίνοντο αὐτά, οἱ Ἕλληνες παρετήρησαν, ὅτι τὸ κανονιοστάσιον, τὸ ὁποῖον ἦτο κατὰ τὸ Ναύ-

πλιον, ἔμενε ἀφύλακτον. Τότε δὲν χάνουν καιρόν, ἀλλ' ἀμέσως 50 Ἑλληνες, ὁ εἷς πατῶν εἰς τὸν ὤμον τοῦ ἄλλου, ἀνέβησαν εἰς τὸ τεῖχος καὶ ἔστησαν ἐπάνω τῆν Ἑλληνικὴν σημαίαν. Ἐπειτα ἔστρεψαν τὰ κανόνια ἐναντίον τῆς πόλεως καὶ ἤνοιξαν μίαν πύλην τοῦ φρουρίου. Ὅλοι οἱ Ἑλληνες τότε ὤρμησαν ἐντὸς τῆς πόλεως ἀκράτητοι. Ἡ ὄρμη καὶ ἡ μανία νὰ ἐκδικηθοῦν τεσσάρων αἰώνων παθήματα, τοὺς εἶχεν ἐξαγριώσει. Ἀμέσως ἤρχισαν φοβερὰν σφαγὴν καὶ λεηλασίαν, χωρὶς νὰ ἀκούσουν κανένα. Τὰ σπίτια ἐκαίοντο, ἡ γῆ ἐσκεπάσθη ἀπὸ πτώματα καὶ τὸ αἷμα ἔτρεχε εἰς τοὺς δρόμους, ὡσὰν ποταμός. Κανεὶς ἀπὸ τοὺς πολιορκουμένους δὲν διέφυγε. 12.000 ἐσφάγησαν καὶ οἱ ἄλλοι ἐσύρθησαν σκλάβοι. Ἡ ἄλωσις τῆς Τριπόλεως ἔφερε πράγματι τὰ ἀποτελέσματα, τὰ ὅποια ἐπερίμενε ὁ Κολοκοτρώνης· ἔδωκε δηλαδὴ μέγα θάρρος εἰς τοὺς Ἑλληνας καὶ ἐξησφάλισε τὴν Ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου. Ἀπὸ τότε οἱ Τοῦρκοι ἔτρεμον τοὺς Ἑλληνας. Τὸ δὲ ὄνομα τοῦ Κολοκοτρώνη ἔγινε γνωστὸν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐφέρετο εἰς τὰ στόματα ὄλων...

3. Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΤΕΡΕΑΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΑΣ ΝΗΣΟΥΣ

7ον.

ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΝ ΣΤΕΡΕΑΝ ΕΛΛΑΔΑ

Εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ἡ ἐπανάστασις ἤρχισε σχεδὸν ταυτοχρόνως μὲ τὴν ἐπανάστασιν τῆς

Πελοποννήσου. Ἐκεῖ πρῶτος ὁ Πανουργιάς εἰς τὴν Ἄμφισσαν ὑψωσε τὴν ἐπαναστατικὴν σημαίαν, ἔπειτα ὁ Δῆμος Σκαλτσᾶς ἢ Σκαλτσοδημός εἰς τὴν Δωρίδα, ὁ Δυοβουνιώτης εἰς τὴν Βουδονίτσαν καὶ ὁ Διάκος εἰς τὴν Λεβάδειαν. Καὶ τοιοῦτοτρόπως ἡ ἐπανάστασις ἐξηπλώθη εἰς ὅλην τὴν Ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα.

1. Ἐκστρατεία τοῦ Ὁμέρ Βριώνη καὶ τοῦ Κιοσέ Μεχμέτ. Ὁ Χουρσίτ πασᾶς μόλις ἔμαθε, ὅτι ἡ ἐπανάστασις ἐξηπλώθη καὶ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, ἔστειλε ἄλλον στρατὸν μετὰ τὸν Ὁμέρ Βριώνη καὶ τὸν Κιοσέ Μεχμέτ, διὰ νὰ τὴν κατασβέσουν. Ἐπειτα δέ, ἀφοῦ κατεβοῦν εἰς τὴν Ἀττικὴν, νὰ περάσουν εἰς τὴν Πελοπόννησον, διὰ νὰ ἐλευθερώσουν τὴν Τρίπολιν, ἡ ὁποία δὲν εἶχε κυριευθῆ ἀκόμη ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας.

Ὁ Διάκος, μόλις ἔμαθε, ὅτι ὁ Τουρκικὸς στρατὸς διηυθύνετο ἀπὸ τὴν Λαμίαν εἰς τὴν Φωκίδα, ἠνώθη μετὰ τοὺς ὄπλαρχηγούς Δυοβουνιώτην καὶ Πανουργιάν καὶ ὅλοι ἔτρεξαν νὰ ἐμποδίσουν τὴν διάβασιν τῶν Τούρκων. Καὶ ὁ μὲν Πανουργιάς καὶ ὁ Δυοβουνιώτης μετὰ 600 ἄνδρας κατέλαβον τὰ πλάγια τῆς Οἴτης· ὁ δὲ Διάκος μετὰ 400 ἄνδρας κατέλαβε τὴν εἰς τὸν Σπερχεῖον ποταμὸν γέφυραν τῆς Ἀλαμάνας, ἡ ὁποία εἶναι πλησίον τοῦ στενοῦ τῶν Θερμοπυλῶν. Οἱ Τούρκοι ὅμως, προτοῦ οἱ Ἕλληνες ὀχυρωθοῦν καλῶς, ὤρμησαν κατ' αὐτῶν καὶ ἐσκόρπισαν πρῶτον τοὺς περὶ τὸν Δυοβουνιώτην καὶ τὸν Πανουργιάν· ἔπειτα ἐπέπεσαν ἐναντίον τοῦ Διαίου. Αὐτὸς δὲν ἠθέλησε νὰ ὑποχω-

ρήση· ἀπεφάσισε νὰ μιμηθῆ τὸν Λεωνίδα, ὁ ὅποιος εἰς τὴν ἰδίαν θέσιν κατὰ τοὺς παλαιοὺς χρόνους εἶχε θυσιασθῆ διὰ τὴν πατρίδα. Ὁ Διάκος ἦτο γενναῖο

Θανάσης Διάκος.

παλικάρι. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἄρτοτιναν, ἐν χωρίον τὸ ὅποιον εἶναι εἰς τὴν Δωρίδα· καὶ ἀπὸ τὴν μικρὰν του ἡλικίαν εἶχε κλεισθῆ εἰς τὸ μοναστήρι τοῦ Προδρόμου, τὸ ὅποιον ἦτο πλησίον, διότι εἶχε μείνει ὄρφανός.

Εἰς τὸ μοναστήρι αὐτὸ ἔμαθε ὀλίγα γράμματα καὶ ἐχειροτονήθη ὕστερον διακός, δι' αὐτὸ ἔλαβε τὸ ὄνομα Διακός, ἐνῶ τὸ πατρικόν του ὄνομα ἦτο Μασαβέτας. Ἄλλ' ὁ Διακός ἦτο ἄνθρωπος, ὁ ὅποιος ἠγάπα τὴν ἐλευθέραν ζωὴν καὶ ἐμίσει τὴν τυραννίαν. Δι' αὐτὸ ἐντὸς ὀλίγου ἐξεδύθη τὸ ράσον καὶ ἐνεδύθη τὴν στολὴν τοῦ κλέφτου. Κατ' ἀρχὰς κατετάχθη εἰς τὸ σῶμα τοῦ Σκαλτσοδήμου καὶ ταχέως ἔγινε τὸ πρωτοπαλικάρον του. Ἄλλ' ἔπειτα ἀπεσύρθη ἀπὸ τὸ σῶμα τοῦ Σκαλτσοδήμου καὶ εἰσηλθε εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ἀληπάσᾶ. Ἐκεῖ ἐγνωρίσθη καὶ ἔκαμε φίλον τὸν Ὀδυσσεά Ἀντροῦτσον, τὸν ὅποιον βραδύτερον διεδέχθη εἰς τὸ ἄρματολίκι τῆς Λεβαδείας. Τοιοῦτοτρόπως κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ὁ Διακός εὐρέθη εἰς τὴν Λεβάδειαν.

2. Μάχη τῆς Ἀλαμάνας καὶ θάνατος τοῦ Διακού. Οἱ σύντροφοι τοῦ Διακού, μόλις εἶδον τὰ ἀμέτρητα στίφη τῶν ἐχθρῶν, ἤρχισαν νὰ σκορπίζωνται ἀπὸ ἐδῶ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ. Μόνον 40 παλικάρια ἔμειναν πλησίον τοῦ ἀρχηγοῦ των, τὰ ὅποια ἐπροτίμησαν, ὅπως αὐτός, νὰ φονευθοῦν ἐντίμως, παρὰ νὰ τραποῦν εἰς ἀτιμωτικὴν φυγὴν... Αἵματηρὸς ἀγὼν ἦναψε τότε. Τὰ παλικάρια τοῦ Διακού πίπτουν τὸ ἐν πλησίον τοῦ ἄλλου· ἀλλ' ὁ Διακός δὲν δειλιάζει. Ἐξακολουθεῖ νὰ ἀγωνίζεται ὡσὰν λεοντάρη. Εἰς τὴν πλέον ἐπικίνδυνον στιγμὴν οἱ σύντροφοί του τοῦ λέγουν νὰ φύγη, ἀλλ' ὁ ἦρωας ἀπαντᾷ: «Ὁ Διακός δὲν φεύγει, οὔτε ἀφήνει τοὺς συντρόφους του. Ἄς μὴ φύγωμε, παιδιὰ, ἀπὸ ἐκεῖ μᾶς βλέπουν οἱ 300 Σπαρτιάτες· ἄς μὴ τοὺς ἐντροπιάσωμε!» Ἄλλὰ μετ' ὀλίγον τὸ

Ὁ Ἀθανάσης Διάκος εἰς τὴν Ἀλαμάναν.

ὄπλον τοῦ γίνεται κομμάτια· τότε σύρει τὸ ξίφος, ἀλλὰ
 μία σφαῖρα σπάζει καὶ αὐτὸ ἐπάνω ἀπὸ τὴν λαβὴν
 καὶ ἄλλη τὸν πληγώνει εἰς τὸν ὦμον· τότε οἱ Τοῦρκοι
 τὸν περικυκλώνουν καὶ τὸν συλλαμβάνουν ζωντανόν!

Καταιματωμένος ο ήρωας σύρεται ενώπιον του Όμηρ Βριώνη. Ούτος θαυμάσας την ωραίαν του μορφήν και τὸ ήρωϊκὸν του παράστημα, τοῦ λέγει: «Διάκος, σοῦ χαρίζω τὴ ζωή, ἂν ἀρνηθῆς τὴν πίστιν σου καὶ γίνης Μωαμεθανός». Ἀλλὰ ὁ Διάκος ἀπαντᾷ ὑπερφάνως: «Ἐγὼ Ἕλλην ἐγεννήθηκα καὶ Ἕλλην θὰ πεθάνω». Ὅταν δὲ κατόπιν ὁ Όμηρ Βριώνης τὸν ἐφοβέρισε, ὅτι θὰ τὸν ψήσῃ ζωντανόν, ὁ Διάκος εἶπε μὲ ἀπάθειαν καὶ ἀφοβίαν: «ἢ Ἑλλὰς ἔχει πολλοὺς Διάκους!» Τότε ὁ Όμηρ Βριώνης ἐθύμωσε καὶ διέταξε νὰ τὸν σουβλίσουν ζωντανόν... Τὴν ἄλλην δὲ ἡμέραν, ὅταν οἱ δῆμιοι τὸν ἔφεραν εἰς τὸν τόπον τῆς καταδίκης καὶ παρατήρησε γύρω τὴν φύσιν μὲ τὴν ωραίαν ἀπὸ πρασινάδα καὶ λουλούδια στολήν της, εἶπε τὸ ωραῖον καὶ παθητικὸν ἐκεῖνο δίστιχον:

Γιὰ ἰδὲς καιρό, ποὺ διάλεξε ὁ Χάρος νὰ μὲ πάρῃ,
τώρα π' ἀνθίζουσιν τὰ κλαδιὰ καὶ βγάν' ἡ γῆ χορτάρια!

Καὶ ὑπέφερε τὸ μαρτύριόν του μὲ ἀταραξίαν καὶ γενναιότητα ὑπεράνθρωπον, χωρὶς νὰ στενάξῃ, χωρὶς νὰ δακρύσῃ, χωρὶς νὰ προφέρῃ μίαν λέξιν, ἢ ὁποία νὰ δεικνύῃ τοὺς πόνους του...

Ἐσχάτως τὸ ἔθνος εἰς ἐνδειξιν εὐγνωμοσύνης ἐστησε τὸν ἀνδριάντα του εἰς τὴν Λαμίαν, τὸν τόπον τοῦ μαρτυρίου του.

Τὸ ἐξῆς δημοτικὸν τραγούδι ζωγραφίζει κάλλιστα τὸν ἀγῶνα τοῦ Διάκου, τὴν ἀνδρείαν του καὶ τὴν ἀταραξίαν, μὲ τὴν ὁποίαν ὑπέμεινε τὸ μαρτύριόν του:

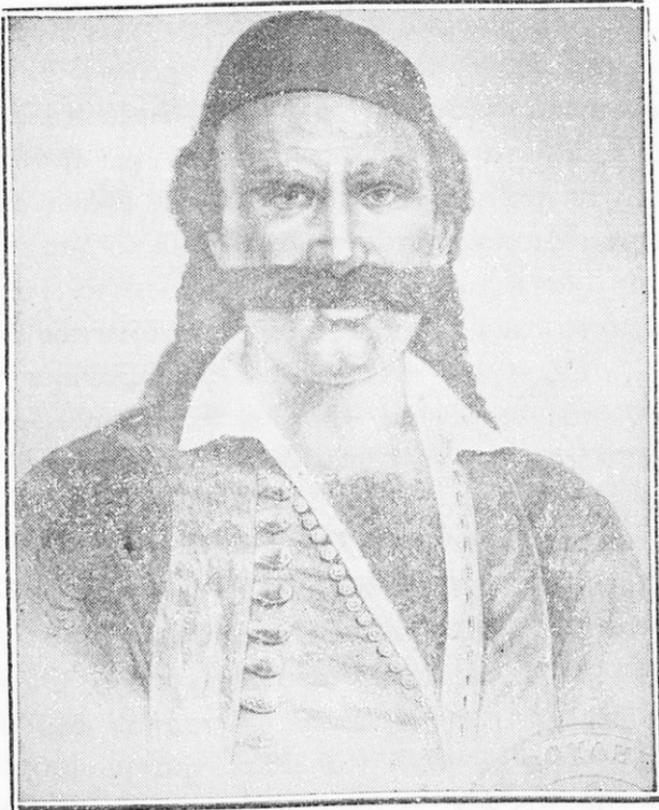
«Καρδιά, παιδιά μου» φώναξε· «παιδιά, μὴ φοβηθῆτε.
 Ἄνδρεια ὡσὰν Ἕλληνες, ὡσὰν Γραικοὶ σταθῆτε!»
 Ἐκεῖνοι ἐφοβήθησαν κι ἐσκόρπισαν στοὺς λόγγους...
 Κι ἔμειν' ὁ Διάκος στὴ φωτιά μὲ δεκοχτῶ λεβέντες.
 Τρεῖς ὥρας ἐπολέμαγε μὲ δεκοχτῶ χιλιάδες.
 Σκίστηκε τὸ τουφέκι του καὶ γίνηκε κομμάτια.
 Καὶ τὸ σπαθί του ἔσυρε καὶ στὴ φωτιά ἐμπῆκαν.
 Ἐκοψε Τούρκους ἄπειρους κι ἑπτὰ μπουλουμπασῆδες,
 Πλὴν τὸ σπαθί του ἔσπασε ἀπάνω ἀπὸ τὴ χούφτα,
 Κι ἔπεσ' ὁ Διάκος ζωντανὸς ἐκ τῶν ἐχθρῶν τὰ χέρια...
 Χίλιοι τὸν πῆραν ἀπὸ ἔμπρὸς καὶ δυὸ χιλιάδες πίσω.
 Κι ὁ Ὁμέρ Βριώνης μυστικά στὸ δρόμο τὸν ἐτρώα:
 —Γίνεσαι Τοῦρκος, Διάκό μου, τὴν πίστη σου ν' ἀλλά-
 (ξης,
 Νὰ προσκυνᾷς μεσ' στὸ τζαμί, τὴν ἐκκλησιά ν' ἀφήσης;
 Κι ἐκεῖνος τ' ἀποκρίθηκε καὶ μὲ θυμὸ τοῦ λέει:
 —Πᾶτε καὶ σεῖς καὶ ἡ πίστη σας, μουρτάτες, νὰ χαθῆτε,
 Ἐγὼ Γραικὸς γεννήθηκα, Γραικὸς θενὰ πεθάνω.
 Ἄν θέλετε χίλια φλωριά καὶ χίλιους μαχμουτιέδες
 Μόνον πέντ' ἕξη ἡμερῶν ζωὴ νὰ μοῦ χαρίστε,
 Ὅσο νὰ φτάσ' ὁ Ὀδυσσεὺς κι ὁ καπετὰν Νικήτας».
 —«Χίλια πουγγιά σᾶς δίνω ἄγώ, κι ἀκόμα πεντακόσια.
 Τὸ Διάκο νὰ χαλάσετε, τὸ φοβερὸ τὸν κλέφτη.
 Γιατί θὰ σβήση τὴν Τουρκιά καὶ ὅλο τὸ Δοβλέτι»
 Τὸ Διάκο τότε πήρανε καὶ στὸ σουβλί τὸν ἔβαλαν
 Ὁλόρθον τὸν ἐστήσανε κι αὐτὸς χαμογελοῦσε...

ΤΟ ΧΑΝΙ ΤΗΣ ΓΡΑΒΙΑΣ

1. Ὀδυσσεύς Ἀνδροῦτσος. Τὸν μαρτυρικὸν θάνατον τοῦ Διάκου ἐξεδικήθη μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὁ φίλος του Ὀδυσσεύς Ἀνδροῦτσος. Ὁ Ὀδυσσεύς ἦτο υἱὸς τοῦ περιφήμου κλέφτου Ἀνδρίτσου, τοῦ συναγωνιστοῦ τοῦ Κατσόνη· ἐγεννήθη δὲ εἰς τὴν Ἰθάκην, ὅπου εἶχε καταφύγει ἡ οἰκογένειά του, διὰ νὰ σωθῆ ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Δι' αὐτὸ ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλέως τῆς νήσου. Ἦτο 33 ἐτῶν, ὠραῖος καὶ ἀνδρεῖος, μὲ ἀνάστημα μέτριον καὶ μὲ ξανθὰ μαλλιά. Εἶχε νῶτα ἰσχυρά, στήθη δασωμένα, φρύδια παχέα καὶ βλέμμα φλογερὸν καὶ διαπεραστικόν. Εἰς τὸν πόλεμον ἦτο ὀρμητικὸς καὶ ἀποφασιστικὸς καὶ εἶχε μεγάλην πολεμικὴν πείραν καὶ στρατηγικὴν ἱκανότητα. Ἡ ταχύτης καὶ ἡ ἐλαφρότης του ἦσαν ἀξιοθαύμαστα· οὔτε ὁ ταχύτατος ἵππος δὲν ἠδύνατο νὰ τὸν φθάσῃ, ὅταν ἔτρεχε. Ἦδύνατο νὰ πηδήσῃ καὶ ἄμαξαν φορτωμένην μὲ χόρτον!

2. Ἀγών τοῦ Ἀνδρούτσου εἰς τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς. Ὁ Ὀμέρ Βριώνης μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Διάκου, ἔφυγε ἀπὸ τὴν Λαμίαν καὶ ἀφοῦ διῆλθε τὴν Οἶτην, ἀπεφάσισε νὰ καταλάβῃ τὴν Ἀμφισσαν, τὴν ὁποίαν κατεῖχον οἱ Ἕλληνες. Ἐπρεπε ὁμως νὰ διέλθῃ ἀπὸ μίαν ἀπότομον χαράδραν, εἰς τὴν βορείαν ἔξοδον τῆς ὁποίας ἦτο τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς, ἐν χαμηλὸν καὶ πλινθόκτιστον σπίτι. Ὅταν

τὴν 8 Μαΐου οἱ Τοῦρκοι ἐπλησίασαν πρὸς τὰ ἐκεῖ, ἀπεφάσισαν οἱ Ἕλληνες ὀπλαρχηγοὶ νὰ μὴ τοὺς ἀφήσουν νὰ περάσουν. Καὶ ἄλλοι μὲν κατέλαβον τὰς πλαγίας

Ἄνδρουτσος.

κατωφερείας τοῦ στενοῦ, ὁ δὲ Ἄνδρουτσος ἐστάθη ἔμπροσθεν τοῦ Χανίου, τὸ ὅποιον ἦτο εἰς τὴν πλέον ἐπίκαιρον, ἀλλὰ καὶ πλέον ἐπικίνδυνον θέσιν τοῦ στε-
 Ν. Γκινοπούλου. Ἱστορία τοῦ Νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ. Ἔκδ. Α' 6

νοῦ, καὶ εἶπε εἰς τὰ παλικάρια του: «αἶ, παιδιά, ὅποιος ἀπὸ σᾶς θέλει νὰ μὲ ἀκολουθήσῃ εἰς τὸ Χάνι, ἄς πιασθῆ εἰς τὸ χορό.» Καὶ ἄρχισε νὰ χορεύῃ τὸ κλέφτικο τραγοῦδι «κάτω στοῦ Βάλτου τὰ χωριά...»

Ἄμέσως 118 γενναῖοι ἄνδρες ἔτρεξαν καὶ ἐπιάσθησαν εἰς τὸν χορόν· καὶ τοιοῦτοτρόπως τραγουδῶντες καὶ χορεύοντες εἰσῆλθον εἰς τὸ Χάνι. Ἄμέσως ἔφραξαν τὰς θύρας καὶ τὰ παράθυρα μὲ πέτρες καὶ ἤνοιξαν εἰς τὸν τοῖχον πολεμίστρες. Μετ' ὀλίγον ἐφάνησαν καὶ οἱ Τοῦρκοι. Διεσκόρπισαν πρῶτον τοὺς ὄπλαρχηγούς, οἱ ὅποιοι κατεῖχον τὰ πλάγια καὶ ἔπειτα ἐπροχώρησαν εἰς τὸ Χάνι. Ἐμπρὸς ἐπορευέτο ἔφιππος εἰς δερβίσης. Ὁ Ὀδυσσεὺς τότε τὸν ἐρωτᾷ Ἀλβανικά:

—«Ποῦ πᾶς δερβίση;»—«Νὰ σφάξω ὅπου βρῶ ἐχθρούς τοῦ ἱεροφῆτου», ἀπαντᾷ. Ἄλλὰ δὲν εἶχε τελειώσει τὴν φράσιν του, ὅποτε ὁ Ὀδυσσεὺς πυροβολήσας τὸν ἐξαπλώνει νεκρόν! Οἱ Τοῦρκοι μόλις εἶδαν τὸν δερβίσην των νεκρόν, ὤρμησαν μὲ λύσσαν κατὰ τοῦ Χανίου. Ἄλλὰ οἱ Ἕλληνες, ἀκαταπαύστως πυροβολοῦντες, ἐθέριζον ὡσὰν στάχια τοὺς ἐχθρούς. Οὔτε μία σφαῖρα δὲν ἐπήγαινε χαμένη... Τέσσαρας ἐφόδους ἔκαμαν οἱ Τοῦρκοι κατὰ τοῦ ἀθανάτου χανίου, ἀλλὰ καὶ αἱ τέσσαρες ἀπέτυχον. Τέλος ἐνύκτωσε· τότε ὁ Ὁμέρ Βριώνης ἔστειλε στρατιώτας εἰς τὴν Λαμίαν, ἵνα τοῦ φέρουν κανόνια, διὰ νὰ κυριεύσῃ τὸ Χάνι! Ἄλλὰ τὸ μεσονύκτιον οἱ Ἕλληνες ἐξῆλθον σιγὰ - σιγὰ καὶ μὲ τὰ ξίφη εἰς τὰς χεῖρας διῆλθον διὰ μέσου τῶν Τούρκων καὶ ἀνέβησαν εἰς τὰ βουνά, ἀφοῦ ἔχασαν δύο μόνον συντρόφους των!

3. Νίκη τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰ Βασιλικὰ. Οἱ Τοῦρκοι μετὰ τὸ πάθημ' αὐτὸ τόσον ἐτρόμαξαν, ὥστε δὲν ἐτόλμησαν νὰ προχωρήσουν εἰς τὴν Ἄμφισσαν. Ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ ἔπειτ' ἀπὸ πολλοὺς ἀγῶνας κατῶρθωσαν νὰ καταλάβουν τὴν Λεβάδειαν. Ὅτε δὲ ὁ Ὁμέρ Βριώνης μετέβαινε εἰς τὴν Ἄττικὴν, νέος Τουρκικὸς στρατὸς μὲ τὸν Μπαϊράμ Πασᾶν ἤρχετο διὰ νὰ τὸν βοηθήσῃ. Καὶ εἶχον σκοπὸν, ἀφοῦ ἔνωθουν, νὰ εἰσβάλουν μαζὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἀλλὰ οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Ρούμελης Πανουργιάς, Δυοβουνιώτης, Γκούρας καὶ ἄλλοι κατέλαβον μίαν κατάλληλον θέσιν εἰς τὰ Βασιλικὰ τῆς Λοκρίδος. Καὶ ἐκεῖ, κατὰ τὴν 25 καὶ 26 Αὐγούστου, ὄχι μόνον ἐνίκησαν τοὺς Τούρκους καὶ ἐφόνευσαν περισσοτέρους ἀπὸ 1000, ἀλλὰ καὶ τοὺς κατεδίωξαν μέχρι τοῦ Σπερχειοῦ ποταμοῦ. Ἡ μάχη τῶν Βασιλικῶν εἶχε μεγάλα ἀποτελέσματα, ὅπως ἡ μάχη τοῦ Βαλτετισίου· διότι ὁ Κιοσὲ Μεχμέτ καὶ ὁ Ὁμέρ Βριώνης δὲν ἐτόλμησαν πλέον νὰ προχωρήσουν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἀλλὰ ἐπέστρεψαν πάλιν εἰς τὴν Ἠπειρον. Τοιοῦτοτρόπως δὲν ἔφθασε νέος στρατὸς εἰς τὴν Τρίπολιν καὶ δι' αὐτὸ εὐκόλως ἔπεσε αὕτη εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων, ὅπως εἶδομεν ἄνωτέρω.

9ον.

ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΔΥΤΙΚΗΝ ΣΤΕΡΕΑΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΕΙΣ ΑΛΛΑ ΜΕΡΗ

1. Ἡ Ἐπανάστασις εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα. Ἡ Ἐπανάστασις εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλ-

λάδα ἤρχισε ὀλίγον βραδύτερον· διότι πλησίον τῆς Ἠπείρου εὐρίσκετο ὁ Χουρσίτ πασαῖς καὶ τὰ στρατεύματά του ἐφόβιζον κατ' ἀρχάς τοὺς ὀπλαρχηγούς τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ κατὰ τὸν μῆνα Μάϊον ἤρχισε καὶ ἐκεῖ ἡ ἐπανάστασις. Τὸ παράδειγμα τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ἔκαμε καὶ τοὺς ὀπλαρχηγούς της νὰ κινηθοῦν. Καὶ πρῶτον εἰς τὸ Μεσολόγγι ὑψωσε κατὰ τὸν Μάϊον τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας ὁ ὀπλαρχηγὸς τοῦ Ζυγοῦ Μακρῆς. Ἐπειτα ὑψωσε τὴν σημαίαν ὁ Ἀλεξάκης Βλαχόπουλος, ἀρματολὸς τοῦ Βλοχοῦ, καὶ ἐκυρίευσεν τὸ Βραχῶρι (Ἀγρίνιον)· μετὰ τοῦτο ἐπανεστάτησεν τὸ Ξηρόμερον, ἡ Ναύπακτος, ἡ Βόνιτσα καὶ τὸ Καρπενῆσι. Ὁ δὲ Χουρσίτ πασαῖς μόλις ἔμαθε τὴν ἐπανάστασιν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἔστειλε ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα τὸν Ἰσμαήλ πασαῖν Πλιάσαν μετὰ 1800 Ἀλβανούς. Ὁ Πλιάσας προσεπάθησεν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη, διότι ὁ Ἴσκος καὶ ὁ Βακώλας καὶ οἱ ὀπλαρχεγοὶ τῆς Ἀκαρνανίας τὸν ἐνίκησαν εἰς τὸ Κομπότι καὶ τὸν ἠνάγκασαν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ Ἰωάννινα ἄπρακτος.

2. Ἡ Ἐπανάστασις εἰς τὴν Θεσσαλίαν, Μακεδονίαν καὶ Κρήτην. Εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἐπανεστάτησαν κατὰ πρῶτον τὰ χωρία τοῦ Πηλίου. Ἐκεῖ εἶχεν ἐξάψει τὰ πνεύματα ὁ Ἄνθιμος Γαζῆς, ἄνθρωπος δραστήριος καὶ σπουδασμένος, ὁ ὁποῖος ἦτο ἐκεῖ σχολάρχης. Οἱ ἐπαναστάται ἐπολιόρκησαν τὸν Βόλον καὶ τοὺς Πύργους τοῦ Βελεστίνου καὶ ἐσύστησαν μίαν τοπικὴν διοίκησιν,

τὴν ὁποῖαν ὁ Γαζῆς ὠνόμασε «Βουλήν». Ἄλλὰ εὗρον μεγάλην ἀντίστασιν καὶ μετ' ὀλίγον ὁ πασᾶς τῆς Λαρίσης Δράμαλης ἐπελθὼν μὲ πολὺν στρατόν, κατέπνιξε σχεδὸν τὴν ἐπανάστασιν. Ἀπὸ τὸ Πήλιον τὸ ἐπαναστατικὸν πῦρ μετεδόθη εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἐκεῖ δὲ ἐπανεστάτησε ἡ Χαλκιδικὴ χερσονήσος, μαζί μὲ τὸ Ἄγιον Ὄρος. Ἄλλὰ καὶ ἐδῶ οἱ Τοῦρκοι ἔτρεξαν ἀμέσως καὶ ἔσβησαν τὴν ἐπανάστασιν, ἂν καὶ οἱ ἐπαναστάται ἐπολέμησαν μὲ γενναιότητα μεγάλην. Τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ εἰς τὴν Νιάουσαν. Ἐκεῖ οἱ ἐπαναστάται δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀνθέξουν εἰς 15.000 Τούρκους, οἱ ὅποιοι ὤρμησαν κατ' αὐτῶν. Οἱ Τοῦρκοι τότε εἰσῆλθον εἰς τὴν Νιάουσαν καὶ ἔσφαξαν ἀνηλεῶς 10.000 χριστιανούς καὶ ἔκαψαν 120 χωρία!

Τελευταίως ἐπανεστάτησε καὶ ἡ Κρήτη. Ἐκεῖ οἱ Τοῦρκοι ἐξαγριωθέντες ἔκαμαν εἰς τὰς πόλεις φοβερὰς σφαγὰς. Ἐπειτα δὲ ἐξῆλθον καὶ ἐναντίον τῶν ἐπαναστατῶν ἄλλ' οἱ ἐπαναστάται τοὺς ἀπέκρουσαν καὶ πολλὰς φορὰς τοὺς ἐνίκησαν. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Τοῦρκοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὰ ἴδια, χωρὶς νὰ καταβάλουν τὴν ἐπανάστασιν.

10ον.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΑΣ ΝΗΣΟΥΣ

1. Ἐπανάστασις εἰς τὰς Σπέτσας τὴν Ὑδραν καὶ τὰ Ψαρά. Συγχρόνως σχεδὸν μὲ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα ἐπανεστάτησαν κ' αἱ Ἑλ-

ληνικαὶ νῆσοι· ἀλλὰ εἰς τὰς περισσοτέρας ἐξ αὐτῶν μετὸν καιρὸν κατεπνίγη ἡ ἐπανάστασις καὶ διετηρήθη εἰς τρεῖς μόνον - τὰς Σπέτσας, τὴν Ὑδραν καὶ τὰ Ψαρά. Εἰς τὰς τρεῖς λοιπὸν αὐτὰς νήσους ἀνήκει ἡ τιμὴ, ὅτι ἔφερον εἰς πέρας τὸν θαλασσινὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῆς Τουρκίας καὶ ἐτόλμησαν μετὰ τὰ μικρὰ τῶν καράβια νὰ ἀντιπαραταχθοῦν ἐναντίον τῶν Τουρκικῶν κολοσσῶν. Αἱ νῆσοι αὐταί, ἀφοῦ πρότερον συνεννοήθησαν ἀναμεταξύ των, ὤπλισαν 180 καράβια καὶ κατέβαλον 20.000.000 δραχμὰς καθ' ὅλον τὸ διάστημα, κατὰ τὸ ὁποῖον διήρκεσεν ἡ Ἐπανάστασις. Ἀπὸ αὐτὰ τὰ περισσότερα τὰ προσέφερε ἡ Ὑδρα - μητέρα καὶ πατρίδα τοῦ μεγάλου ἐκείνου πατριώτου, τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου, ὁ ὁποῖος ὅλην τὴν κολοσσιαίαν περιουσίαν ἀπὸ 2.000.000 δραχμὰς τὴν προσέφερε εἰς τὸν ἀγῶνα· τόπος, ὁ ὁποῖος ἀνέδειξε καὶ τὸν ἰκανώτερον ναύαρχον τοῦ ἀγῶνος, Ἀνδρέαν Μισοῦλην.

Κάθε νῆσος ὤπλισε ἰδικήν της μοῖραν καὶ εἶχε ἰδικὸν της ναύαρχον. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἀπέφυγε νὰ διορίσῃ ἕναν ἀρχιναύαρχον, διὰ νὰ μὴ κινήσῃ τὴν ζηλοτυπίαν τῶν τριῶν νήσων. Τὸν ναύαρχον τὸν ἐπέβαλε ἡ δύναμις τῶν πραγμάτων-καὶ θὰ ἴδωμεν ποῖος ἦτο αὐτός.

2. Τὸ πρῶτον θαλασσινὸν κατόρθωμα τῶν Ἑλλήνων. Αἱ τρεῖς λοιπὸν ναυτικαὶ μοῖραι τῶν νήσων, ἀφοῦ ἠνώθησαν, ἐξῆλθον κατὰ τὸν Μάϊον τοῦ 1821 εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος· διότι τότε ἐπρόκειτο νὰ ἐκπλεύσῃ ἀπὸ τὸν Ἑλλάσποντον ὁ Τουρ-

κικὸς στόλος, διὰ νὰ ἔλθῃ καὶ καταπνίξῃ τὴν Ἐπανάστασιν. Καὶ πράγματι κατὰ τὰ τέλη Μαΐου ἐφάνη ὁ ἐχθρικός στόλος ἔξω ἀπὸ τὸν Ἑλλήσποντον. Ἐμπρὸς τοῦ ἐπήγαινε μία φρεγάδα, ἡ ὁποία εἶχε 84 κανόνια καὶ 1100 ἄνδρας. Ὁ Ἑλληνικός στόλος τὴν κατεδίωξε καὶ τὴν ἠνάγκασε νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἐρεσσοῦ, ὁ ὁποῖος κεῖται εἰς τὰ δυτικά τῆς Μυτιλήνης. Τότε οἱ Ἕλληνες, ἐπειδὴ δὲν ἠδύναντο νὰ τὴν βλάψουν μὲ ἄλλον τρόπον, ἀνέθεσαν εἰς τὸν πρακτικὸν διδάσκαλον τῆς ναυτικῆς Ἰωάννην Πύργιον ἢ Πατατοῦκον νὰ ἐτοιμάσῃ δύο πυρπολικά. Ἐλαβε λοιπὸν ὁ Πατατοῦκος δύο παλαιὰ καράβια καὶ ἔβαλε εἰς τὸ ἀμπάρι τῶν τέσσερα βαρέλια γεμᾶτα πυρίτιδα καὶ ἄλλας εὐφλέκτους οὐσίας - οἰνόπνευμα, ρητίνην καὶ νέφτι. Ἐπειτα τὰ ἤλειψε ἀπ' ἔξω μὲ πίσσαν καὶ ἄλλα εὐφλεκτὰ ὑλικά καὶ ὠδήγησε τοὺς ναυτικούς, πῶς νὰ τὰ μεταχειρισθῶν - νὰ σύρουν δηλαδὴ καθένα μὲ μίαν βάρκαν καὶ ὅταν πλησιάζουν εἰς ἐχθρικὸν πλοῖον νὰ τὸ προσκολλοῦν μὲ γάντζους· ἔπειτα ἀφοῦ ἀνάψουν τὸ φυτίλι νὰ πηδοῦν εἰς τὴν βάρκαν καὶ νὰ φεύγουν ταχέως καὶ μακρὰν! Ἀλλὰ ποῖοι τῶρα θὰ εἶχον τὴν τόλμην νὰ ὀδηγήσουν τὰ φοβερὰ αὐτὰ καράβια; Κατὰ καλὴν τύχην παρουσιάσθησαν δύο τολμηροὶ Ψαριανοί, ὁ Καραφάτης καὶ ὁ Παπανικολῆς, οἱ ὁποῖοι τὰ παρέλαβον καὶ διηυθύνθησαν κατ' εὐθειαν εἰς τὸν Τουρκικὸν κολοσσόν. Οἱ Τοῦρκοι τοὺς ἐπυροβόλουν ἀκαταπαύστως· ἀλλὰ αὐτοὶ κατώρθωσαν νὰ προσκολλήσουν τὰ πυρπολικά τῶν εἰς τὴν φρεγάδα, νὰ πηδήσουν ἔπειτα εἰς τὴν βάρκαν τῶν καὶ νὰ ἀπομα-

κρυνθοῦν. Τὸ πυρπολικὸν τοῦ Καλαφάτη ἀπέτυχε, διότι οἱ Τοῦρκοι τὸ κατεβύθισαν· τὸ πυρπολικὸν ὁμως τοῦ Παπανικολῆ ἐκόλλησεν εἰς τὴν φρεγάδα καὶ εἰς μίαν στιγμὴν αἱ φλόγες περιετύλιξαν τὸν κολοσσὸν ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ἦτο ξύλινος, ὅπως ὅλα τὰ πολεμικὰ πλοῖα τότε.

Μετ' ὀλίγον τὰ κανόνια του ἤρχισαν νὰ σκάζουν μόνα των· καὶ ὅταν τὸ πῦρ μετεδόθη εἰς τὴν πυριτιδαποθήκη του, ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα ὡσάν πυροτέχνημα φοβερὸν. Ὅλον τὸ πλήρωμά του ἐπνίγη καὶ μόνον 8 ἐσώθησαν! Ὁ Τουρκικὸς στόλος, ὅταν τὸ ἔμαθε αὐτό, τόσον ἐτρόμαξε, ὥστε ἐγύρισε ὀπίσω εἰς τὸν Ἑλλησποντον καὶ ἐζήτησε σωτηρίαν κάτω ἀπὸ τὰ κανόνια τοῦ στενοῦ. Τὸ κατόρθωμα αὐτὸ ἦτο εἰς τὴν θάλασσαν, ὅ,τι ἦτο ἡ νίκη τοῦ Βαλτετσίου εἰς τὴν ξηράν. Ἐνίσχυσε δηλαδὴ τὰς ἐλπίδας τῶν Ἑλλήνων καὶ διὰ τὸν ναυτικὸν ἀγῶνα. Δι' αὐτὸ εἰς τὰ Ψαρὰ ἐτελέσθη πανηγυρικὴ δοξολογία.

3. Ἡ π ρ ὠ τ ῆ ἐ θ ν ι κ ῆ Σ υ ν ἔ λ ε υ σ ι ς τ ὶ ν Ἑ λ λ ῆ ν ω ν. Εἰς τὸ τέλος τοῦ πρώτου ἔτους τῆς ἐπαναστάσεως (20 Δεκεμβρίου), ἔγινε εἰς τὴν Ἐ π ἰ δ α υ ρ ο ν ἡ πρώτη Ἐ θ ν ι κ ῆ Σ υ ν ἔ λ ε υ σ ι ς τῶν Ἑλλήνων, ἡ ὁποία ἐξέλεξε Πρόεδρον τὸν Ἀ λ ἔ ξ α ν δ ρ ο ν Μ α υ ρ ο κ ο ρ δ ᾶ τ ο ν. Ἡ Συνέλευσις αὐτὴ ἐψήφισε τὸ πρῶτον πολίτευμα τῆς χώρας, τὸ ὁποῖον εἶχε μορφήν δημοκρατικὴν, διότι ὅλοι οἱ Ἕλληνες εἶχον ἴσα δικαιώματα· ὠνομάσθη δὲ Σ ύ ν τ α γ μ α τ ῆ ς Ἐ π ἰ δ α ύ ρ ο υ. Σύμφωνα μὲ τὸ Σύνταγμα αὐτὸ ὠρίσθη νὰ διευθύνουν τὴν χώραν δύο σώματα: τὸ Β ο υ

λευτικόν, τὸ ὁποῖον εἶχε τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν καὶ ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἀντιπροσώπους τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν· ὠριζε τοὺς νόμους (βουλή) καὶ εἶχε Πρόεδρον τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην· καὶ τὸ ἐκτελεστικόν, τὸ ὁποῖον ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν τοῦ τόπου, ἀλλ' εἶχε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐκτελῆ τὰς ἀποφάσεις τοῦ βουλευτικοῦ (κυβέρνησις). Πρόεδρος αὐτοῦ ἔγινε ὁ Μαυροκορδατος. Τέλος δὲ ἡ Συνέλευσις ὠρισεν ὡς χρῶμα τῆς σημαίας τοῦ ἔθνους τὸ κυανόλευκον καὶ εἰς ἔδραν τῆς Κυβερνήσεως τὴν Κόρινθον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ (1822)

1ον.

ΝΕΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΩΝ ΣΟΥΛΙΩΤΩΝ ΜΕ ΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ — ΠΡΩΤΗ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

1. Ἡ δευτέρα πτῶσις τοῦ Σουλίου. Ὁ Χουρσίτ πασᾶς, ἀφοῦ ἐνίκησε καὶ ἐφόνευσε τὸν Ἀλῆ πασᾶν, ἐπῆλθε κατὰ τῶν Σουλιωτῶν· διότι μόλις ἐπέστρεψαν ἀπὸ τὴν Κέρκυραν κατὰ τὸ 1820, ἤρχισαν νὰ ἀγωνίζωνται πάλιν διὰ τὴν ἐλευθερίαν των. Ὁ Χουρσίτ, ἂν καὶ ἦτο γενναῖος ἄνθρωπος, ἐν τούτοις ἐξεπλάγη κατ' ἀρχάς, ὅταν εὗρεθη πρὸ τῆς ἀξιοθαμάστου ἀνδρείας τῶν Σουλιωτῶν. Δι' αὐτὸ μίαν φοράν ἐφώνασε: «Ὁ Θεὸς ἀφήρεσε τὴν ἀνδρείαν ἀπὸ τοὺς

Μουσουλμάνους και τήν ἔδωσε εἰς τοὺς Γκισαούρηδες!» Ἐξηκολούθησε ὁμως τὸν ἐναντίον αὐτῶν ἀγῶνα μὲ μεγάλην ἐπιμονήν. Οἱ Σουλιῶται εἰς τὸ τέλος δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀνθέξουν εἰς τὰ πολυάριθμα τουρκικὰ στρατεύματα· ἔσωσαν ἀκόμη καὶ τὰς τροφὰς καὶ τὰ πολεμefόδιά των. Δι' αὐτὸ ἀπεφάσισαν νὰ ζητήσουν τὴν βοήθειαν τῶν ἄλλων Ἑλλήνων. Καὶ πράγματι ἡ τότε Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, ἡ ὁποία ἤξευρε ποίαν σημασίαν εἶχε νὰ μὴ χαθῆ ὁ μικρὸς καὶ ὑπερήφανος ἐκεῖνος λαός, ὁ ὁποῖος ἀπετέλει τὴν προφυλακὴν τῆς Ἡπείρου, ἀπεφάσισε νὰ στείλῃ 4000 Ἑλληνας καὶ φιλέλληνας, διὰ νὰ βοηθήσουν τοὺς Σουλιώτας. Ἀλλὰ ἡ ἐκστρατεία αὕτη, τὴν ὁποίαν ἠθέλησε νὰ ὀδηγήσῃ ὁ ἴδιος ὁ Μαυροκορδάτος - ἀνταλλάσσωσιν τὰ γραφίδα μὲ τὸ σπαθί - ἀπέτυχε, διότι οἱ Ἑλληνες καὶ φιλέλληνες ἐνίκηθησαν εἰς τὸ Πέττα, ἐν χωρίον τῆς Ἄρτης - ἄν καὶ ἐπολέμησαν μὲ καρτερίαν καὶ ἡρωϊσμόν ἀπαράμιλλον. Ἀπὸ τοὺς φιλέλληνας μάλιστα ἐσώθησαν μόνον 25 ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Νόρμαν - καὶ αὐτὸν βαρέως πληγωμένον. Δι' αὐτὸ ὁ Νόρμαν, ὅτε συνήντησε τὸν Μαυροκορδάτον, τοῦ εἶπε μὲ ὑπερηφάνειαν, ἀλλὰ καὶ μὲ καρδίαν συντετριμμένην: «Πρίγκηψ, τὸ πᾶν ἐχάσαμεν, ἐκτὸς τῆς τιμῆς!» Καὶ οἱ Σουλιῶται, ἀφοῦ ἔσωσαν ὅλας τὰς τροφὰς των καὶ τὰ πολεμefόδια καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ ἐξακολουθήσουν περισσότερον τὸν ἄνισον ἀγῶνα, ἐσυνθηκολόγησαν μὲ τοὺς Τούρκους καὶ ἐδέχθησαν ὅχι νὰ παραδοθοῦν, οὔτε νὰ ὑποταχθοῦν, ἀλλὰ νὰ φύγουν μὲ τὰς γυναῖκάς των καὶ τὰ παιδιὰ των καὶ νὰ ὑπάγουν ὅπου θελήσουν! Αὐτὸ καὶ ἔγινε. Ἀπὸ τοὺς Σουλιώτας

ἐκείνους τότε ἄλλοι πῆγαν στὰ νησιά τοῦ Ἰονίου πελάγους, τὰς ὁποίας τότε κατεῖχον οἱ Ἕλλησι· καὶ ἄλλοι, οἱ πολεμισταί, κατέβησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα,

Μαυροκορδαῖος.

διὰ νὰ βοηθήσουν τὴν Ἐπανάστασιν. Εἰς ἀπὸ αὐτοὺς ἦτο καὶ ὁ Μ ἄ ρ κ ο ς Μ π ό τ σ α ρ η ς, ὁ ὁποῖος ἔλαβε μέρος εἰς τὰς περισσοτέρας μάχας τῶν Σουλιωτῶν ἐναντίον τῶν Τούρκων καὶ διεκρίθη πάντοτε διὰ τὴν μεγάλην του φρόνησιν καὶ ἀνδρείαν.

2. Πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου. Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Σουλίου ὁ Ὅμηρ Βριώνης καὶ ὁ Κιουταχῆς κατέβησαν μὲ 12.000 στρατὸν καὶ ἐπολιορκήσαν

Μάρκος Μπότσαρης.

τὸ Μεσολόγγι ἀπὸ τὴν ξηράν· συγχρόνως δὲ ὁ Γιουσούφ πασᾶς ἐξεκίνησε ἀπὸ τὰς Πάτρας μὲ τὸν στόλον του καὶ τὸ ἀπέκλεισε ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Εἰς τὸ Μεσολόγγι τότε εἶχον κλεισθῆ 380 μόνον ἄνδρες μὲ τὸν

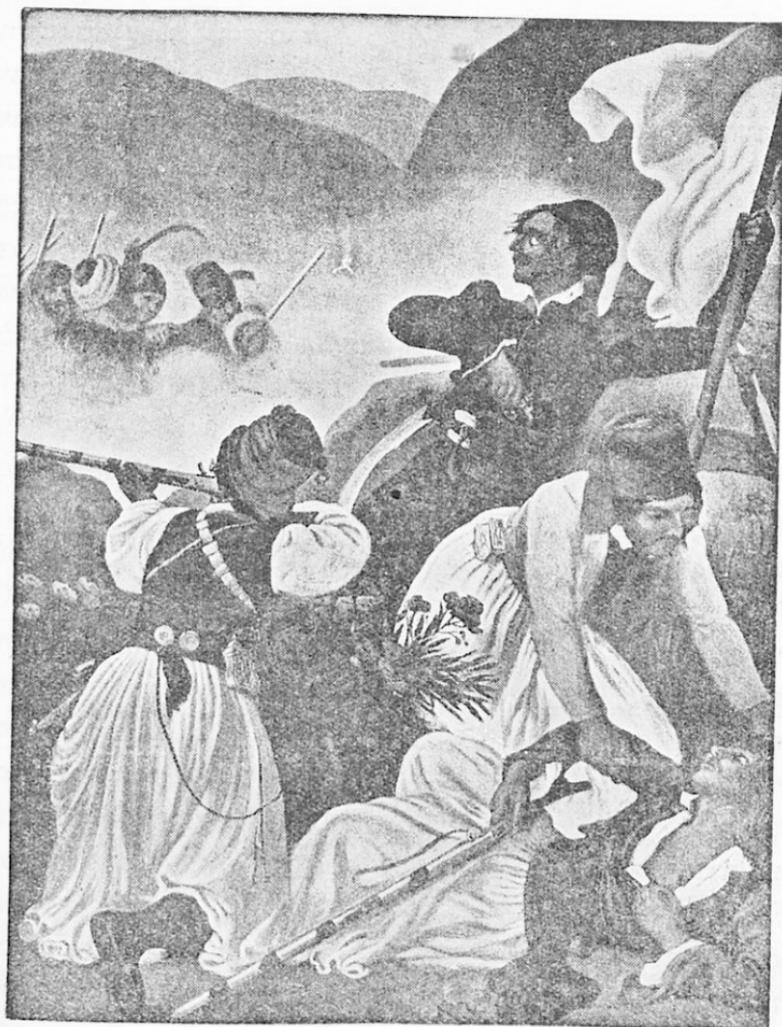
Μαυροκορδάτον καὶ 30 Σουλιῶται μὲ τὸν Μᾶρκον Μπότσαρην. Οἱ πολιορκούμενοι ἐντὸς ὀλίγου ἤλθον εἰς μεγάλην στενοχωρίαν· διότι τὰ ὄχυράματα τῆς πόλεως ἦσαν ἀσθενῆ καὶ αἱ τροφαὶ πολὺ ὀλίγαι. Ἄλλὰ ἡ ἐπιμονὴ τῶν καὶ ἡ ἀνδρεία τῶν ἦτο μεγάλη· δι' αὐτὸ ἐματαίωσαν ὅλας τὰς ἐπιθέσεις τῶν ἐχθρῶν καὶ ἔπειτα μὲ ψευδεῖς ὑποσχέσεις περὶ παραδόσεως τῆς πόλεως παρέτεινον τὸν χρόνον τῆς πολιορκίας μέχρι τοῦ Νοεμβρίου. Ἄλλὰ τότε φθάνει ὁ Μιαούλης μὲ μίαν μοῖραν τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, λύει τὴν πολιορκίαν ἀπὸ τὴν θάλασσαν καὶ εἰσάγει εἰς τὸ Μεσολόγγι τροφὰς καὶ πολεμοφόδια καὶ βοήθειαν ἀπὸ 1000 ἀνδρας. Κατόπιν τούτου οἱ Ἕλληνες παρήγγειλαν εἰς τὸν Ὁμὲρ Βριῶνην: «ἂν θέλῃς τώρα τὸ Μεσολόγγι, ἔλα νὰ τὸ πάρῃς!» Οἱ Τοῦρκοι, ὅταν εἶδον ὅτι ἐνεπαίχθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἀπεφάσισαν νὰ κυριεύσουν τὸ Μεσολόγγι τὴν νύκτα τῶν Χριστουγέννων, ὅτε ἐπίστευον ὅτι οἱ Χριστιανοὶ θὰ ἦσαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἄλλ' ἠπατήθησαν, διότι εἷς χριστιανὸς ὑπηρέτης τοῦ Ὁμὲρ Βριῶνης ἐγκαίρως εἰδοποίησε τοὺς Ἕλληνας. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Ἕλληνες ἔμειναν εἰς τὰς θέσεις τῶν. Καὶ ὅταν κατὰ τὸ μεσονύκτιον οἱ Τοῦρκοι ἐπλησίασαν εἰς τὰ ὄχυράματα ἀνύποπτοι, πυκνοὶ πυροβολισμοὶ τοὺς ἐθέρισαν. Κατατρομαγμένοι τότε ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, ἀφοῦ ἐφονεύθησαν 200 ἀπὸ αὐτούς! Τὸ πάθημα αὐτὸ τόσον τοὺς ἐφόβισε, ὥστε ἀμέσως ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν καὶ ἔφυγον τὴν νύκτα πρὸς τὸ Ἀγρίνιον, ἀφοῦ παρήτησαν ὀπίσω τοὺς τὰ κανόνια, τὰ πολεμοφόδια καὶ τὰ πράγματά τῶν! Ἄλλὰ καὶ ἐκεῖ ἡ ἀτυχία τοὺς πα-

ρηκολούθησε - ἐνῶ δηλαδή ἔσπευδον νὰ περάσουν τὸν Ἀχελῶον, ὁ ποταμὸς εἶχε πλημμυρίσει καὶ ἐπνίγησαν περισσότεροι ἀπὸ 400, οἱ δὲ ἄλλοι κακῶς ἔχοντες ἐπέ-
 ρασαν εἰς τὴν Πρέβεζαν. Τοιοῦτοτρόπως εἰς τὴν περι-
 στασιν αὐτὴν ὁ Μαυροκορδαῖος καὶ ὁ Μᾶρκος Μπό-
 τσαρης ἔσωσαν τὸ Μεσολόγγι καὶ τὴν Δυτικὴν Ἑλ-
 λάδα...

2ον.

ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΛΟΠΟΝ- ΝΗΣΟΝ

1. Ἡ εἰσβολὴ τοῦ Δράμαλη. Ὁ Σουλ-
 τᾶνος, ἀφοῦ ἀπηλλάγη ἀπὸ τὸν Ἀλῆ πασᾶν, ἔστρεψε
 ὅλην του τὴν προσοχὴν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανά-
 στασιν. Διῶρισε λοιπὸν στρατηγὸν νέας ἐκστρατείας
 τὸν Μ α χ μ ο ὕ τ π α σ ᾶ ν Δ ρ ᾶ μ α λ η ν. Ὁ Δρά-
 μαλης τότε κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1822, ὁ-
 δηγῶν 24.000 πεζοὺς καὶ 6.000 ἵππεις, εἰσῆλθε πρῶτον
 εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, ἔκαψε τὰς Θήβας, ἠρήμωσε
 τὴν Βοιωτίαν καὶ ἐπέρασε ἔπειτα εἰς τὴν Πελοπόννησον,
 χωρὶς νὰ τολμήσῃ κανεὶς νὰ τοῦ φέρῃ ἀντίστασιν.
 Τόσον τρόμον εἶχε σπεῖρει πανταχοῦ! Εἰς τὴν Πελο-
 πόννησον δέ, ἀφοῦ ἐκυρίευσεν πρῶτον τὸν Ἀκροκό-
 ρινθον, ἐπροχώρησε κατόπιν εἰς τὸ Ἄργος καὶ ἐστρα-
 τοπέδευσε ἔμπροσθεν αὐτοῦ. Ὅλοι τότε ἔχασαν τὸ
 θάρρος των. Ὁ λαὸς ἀνέβη εἰς τὰ βουνά. Καὶ αὐτὴ ἡ
 Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις εἰσῆλθε εἰς δύο πλοῖα, διὰ νὰ
 σωθῇ. Μόνος ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης - ὁ μικρὸς αὐτὸς

Δημήτριος Ύψηλάντης.

κατὰ τὸ σῶμα ἄνθρωπος, ἀλλὰ μέγας κατὰ τὴν καρ-
 δίαν — δὲν ἐφοβήθη, ἀλλ' ἀφοῦ συνεννοήθη μὲ τὸν
 Κολοκοτρώνην καὶ ἄλλους κατέλαβε μὲ 700 ἄνδρες

τὴν ἀκρόπολιν τοῦ Ἄργους, διὰ σπουδαῖον στρατηγικὸν λόγον - νὰ ἀναγκάσῃ δηλαδὴ τοὺς Τούρκους νὰ χρονοτριβήσουν καὶ δοθῆ καὶρὸς εἰς τοὺς Ἕλληνας νὰ συνέλθουν ἀπὸ τὴν κατάπληξιν καὶ καταλάβουν τὰ περίξ τοῦ Ἄργους βουνά. Τοιουτοτρόπως οἱ Τοῦρκοὶ θὰ ἀπεκλείοντο εἰς τὴν Ἀργολίδα. Ὁ Δράμαλης τότε εὐρὼν κατειλημμένην τὴν ἀκρόπολιν καὶ μὴ θέλων νὰ ἀφήσῃ ὀπίσω τοῦ Ἕλληνας ἐπαναστάτας μὲ ἰσχυρὸν φρούριον, ἐθεώρησε καλὸν νὰ κυριεύσῃ πρῶτον αὐτὸ καὶ ἔπειτα νὰ προχωρήσῃ κατὰ τῆς Τριπόλεως, τὴν ὁποίαν κατεῖχον οἱ Ἕλληνες. Ἐπολιόρκησε λοιπὸν τὴν ἀκρόπολιν τοῦ Ἄργους στενωῶς. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ κατέφθασε ὁ Κολοκοτρώνης καὶ κατέλαβε τοὺς Μύλους, οἱ ὅποιοι κεῖνται πλησίον τοῦ Ἄργους. Οἱ σύντροφοί του κατ' ἀρχὰς ἦσαν ὀλίγοι. Ἄλλ' ἡ βροντῶδης φωνὴ τοῦ γέρου τοῦ Μορηᾶ, ἡ δραστηριότης του καὶ τὰ φλογερά του λόγια, ταχέως συνήθροισαν γύρω του 10.000 Ἕλληνας! Ὁ Κολοκοτρώνης κατ' ἀρχὰς ἐβοήθησε τὸν Ὑψηλάντην νὰ ἀντισταθῆ· ἔπειτα ὁμῶς αὐτὸς ὁ ἴδιος διηυκόλυσε τὴν ἀναχώρησίν του. Ἐγνώριζε καλῶς, ὅτι ὁ Δράμαλης εἶχεν ὀλίγας τροφὰς καὶ θὰ ἠναγκάζετο νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν Κόρινθον, διὰ νὰ προμηθευθῆ νέας· διότι οἱ Ἕλληνες τότε κατὰ συμβουλήν τοῦ Κολοκοτρώνη, εἶχαν κάψει ὅλα τὰ σπαρτὰ εἰς τὴν Ἀργολίδα.

2. Καταστροφὴ τοῦ Δράμαλης. Καὶ πράγματι ὁ Δράμαλης, ἐπειδὴ ἔσωσε τὰς τροφὰς του καὶ ἀκόμη διότι διάφοροι ἀσθένειαι ἐδεκάτιζον τὸν στρατὸν του, ἀπεφάσισε νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν Κόρινθον.

Ὁ Κολοκοτρώνης στὰ Δερβενάκια

Πρὸς τοῦτο δὲ ἀπέστειλε πρὸς αὐτοὺς τὸν Χριστιανὸν
 γραμματέα του, διὰ νὰ τοὺς ἐξαπατήσῃ. Ὁ Κολοκο-
 τρώνης μόνος ἐνόησε τὸν σκοπὸν του καὶ ἐπρότεινε
 εἰς τοὺς ἄλλους ὄπλαρχηγούς νὰ τρέξουν νὰ καταλάβουν
 Ν. Γκινοπούλου. Ἱστορία τοῦ Νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ Ἔκδ. Α΄. 7

τὰ Δερβενάκια, κάτι στενά, τὰ ὅποια εἶναι εἰς τὴν Κορινθίαν. Ἄλλ' αὐτοὶ δὲν τὸν ἤκουσαν. Τότε ὁ Κολοκοτρώνης, μὲ 2.000 πιστοὺς ἄνδρας, ἦλθε καὶ κατέλαβε τὰ Δερβενάκια· τὸν δὲ Ὑψηλάντην, τὸν Παπαφλέσσα, τὸν Νικηταρᾶν καὶ ἄλλους φίλους του ὀπληρχηγούς, οἱ ὅποιοι τὸν ἠκολούθησαν, ἔστειλε καὶ ἔπιασαν τὸ ὑψωμα τοῦ «Ἁγίου Σώστη», τὸ ὅποιον κεῖται ὑπεράνω τοῦ σημερινοῦ σταθμοῦ τῆς Νεμέας. Ὅταν λοιπὸν τὸ πρῶτον σῶμα τοῦ Δράμαλη εἰσῆλθε ἀνύποπτον εἰς τὰ Δερβενάκια, πυκνοὶ πυροβολισμοὶ τὸ ἐθέρισαν. Οἱ Τοῦρκοι τότε τρομαγμένοι ἤλλαξαν δρόμον καὶ ἐτρέπησαν πρὸς τὸν «Ἁγιον Σώστην», διὰ νὰ σωθοῦν. Ἄλλὰ καὶ ἐκεῖ ἔπεσαν ἐπάνω τους οἱ Ἕλληνες καπεταναῖοι καὶ τοὺς κατέκοψαν. Τέσσαρες χιλιάδες Τοῦρκοι ἐσκέπασαν τὰς δοξασμένας ἐκείνας χαράδρας, καὶ ἄπειρα λάφυρα ἔπεσαν εἰς τὰς χεῖρας τῶν νικητῶν - λάφυρα, «πὺ τὰ ἐμοίρασαν μὲ τὸ φέσι!».

Ὁ Δράμαλης μόλις ἔμαθε τὴν καταστροφὴν τοῦ στρατοῦ του, τόσον ἐφοβήθη, ὥστε δὲν ἐτόλμησε τὴν ἰδίαν ἡμέραν νὰ προχωρήσῃ. Τὴν ἄλλην ἡμέραν ὑπεχώρησε εἰς τὴν Κόρινθον, ἀλλ' ὄχι πλέον ἀπὸ τὰ Δερβενάκια, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν δύσκολον καὶ στενὸν δρόμον, ὁ ὅποιος περνᾷ ἀνατολικώτερα ἀπὸ τὸ Ἁγινόρι (μεταξὺ Ἀργολίδος καὶ τοῦ δήμου Κλεωνῶν τῆς Κορινθίας), ἐλπίζων ὅτι τὸ πέρασμα αὐτό, δὲν θὰ ἦτον κατελημμένον ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας. Ἄλλ' ἠπατήθη· διότι ἔξαφνα ἔπεσαν ἐπάνω του ὁ Παπαφλέσσας, ὁ Ὑψηλάντης καὶ ὁ Νικηταρᾶς καὶ ἐφόνευσαν ἄλλους 1000 ἐκ τῶν στρατιωτῶν του. Τότε δέ, ἂν καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλ-

Νικηταῖς.

ληνες, οἱ ὅποιοι εὐρίσκοντο εἰς τὸ Ἄργος καὶ τοὺς Μύλους, τοῦ ἐπέπιπτον ἀπὸ τὰ νῶτα, ὅπως τοὺς παρήγγειλε ὁ Κολοκοτρώνης, «δὲ θὰ γλύτωνε τότε

ρουθοῦνι» ἀπὸ τὸ μεγάλο στράτευμα τοῦ Δράμαλη· ἄλλ' αὐτοί, ὅταν ἔφυγαν οἱ ἐχθροί, ἤρχισαν νὰ δι-
αρπάζουν τὸ στρατόπεδον, τὸ ὁποῖον φεύγοντες εἶχον
ἐγκαταλείψει! Τοιοῦτοτρόπως ὁ Δράμαλης ἔφθασε εἰς
τὴν Κόρινθον μὲ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ του εἰς ἄ-
θλίαν καὶ ἔλεεινήν κατάστασιν. Ὁ δὲ στρατὸς αὐτὸς
ἔλυσε σιγὰ - σιγὰ ἀπὸ τὰς στερήσεις καὶ κατεστράφη
ἀπὸ τὰς κακουχίας. Καὶ ὁ ἴδιος ὁ Δράμαλης ἀπέθανε
μετ' ὀλίγον ἀπὸ τὴν λύπην του! Τοιοῦτον ἦτο τὸ τέ-
λος τῆς περιφήμου ἐκστρατείας τοῦ Δράμαλη, ἡ ὁποία
ὀφείλεται εἰς τὴν ἀνδρείαν ὀλίγων Ἑλλήνων καπετα-
ναίων, καὶ μάλιστα εἰς τὴν φρόνησιν καὶ τὴν στρατη-
γικὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ Κολοκοτρώνη, ὁ ὁποῖος δι'
αὐτὸ δικαίως διωρίσθη τότε ὑπὸ τῆς Γερουσίας ἄρ-
χιστράτηγος τῆς Πελοποννήσου.

Ἡ λαϊκὴ μοῦσα ὡς ἐξῆς ἐξύμνησε καὶ ἐζωγράφησε
τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμαλη εἰς τὰ Δερβενάκια:

Φύσα, μαῖστρο δροσερέ, κι ἀέρα τοῦ πελάγου,
Νὰ πᾶς τὰ χαιρετίσματα στοῦ Δράμαλη τῆ μάνα.
Τῆς Ρούμελης οἱ μπέηδες, τοῦ Δράμαλη οἱ ἀγάδες
Στὸ Δερβενάκι κοίτονται, κορμιὰ δίχως κεφάλια.
Στρῶμα ἔχουνε τῆ μαύρη γῆς, προσκέφαλο λιθάρια
Καὶ γιὰ πανωσκεπάσματα τοῦ φεγγαριοῦ τῆ λάμψη.
Κι ἓνα πουλάκι πέρασε καὶ τὸ ξαναρωτᾶνε:
—«Πουλὶ, πῶς πάει ὁ πόλεμος, τὸ κλέφτικο τουφέκι;»
—«Μπροστὰ πάει ὁ Νικηταρᾶς, πίσω ὁ Κολοκοτρώνης
Καὶ πάρα πίσω οἱ Ἕλληνες μὲ τὰ σπαθιά στὰ χέρια».
Γράμματα πᾶνε κι ἔρχονται στῶν μπέηδων τὰ σπίτια.

Κλαΐνε τ' αχούρια γι' αλογα καὶ τὸ τζαμιὰ γιὰ Τούρκους,
Κλαΐνε μανοῦλες γιὰ παιδιὰ, γυναῖκες γιὰ τοὺς ἄντρες...

3ον.

Ο ΚΑΤΑ ΘΑΛΑΣΣΑΝ ΑΓΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ (1822).

1. Ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης καὶ τὰ πρῶ-
τά του κατορθώματα. Καὶ ὁ θαλασσινὸς
ἀγὼν κατὰ τὸ δεῦτερον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως (1822)
εἶχε νίκας καὶ καταστροφάς μαζί, ὅπως ὁ κατὰ ξηρὰν
ἀγὼν. Τὸ πρῶτον καλὸν ἦτο, ὅτι κατὰ τὸ ἔτος αὐτὸ
ναύαρχος τῆς Ὑδρας εἶχε γίνεαι ὁ πολμηρὸς καὶ ἀτρό-
μητος θαλασσομάχος Ἀνδρέας Μιαούλης,
ὁ ὁποῖος ταχέως ἀνεδείχθη ὁ πραγματικὸς ναύαρχος
τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου. Ὁ Μιαούλης, ὅταν ἤρχισε ἡ
Ἐπανάστασις, δὲν ἔλαβε μέρος εἰς αὐτήν· διότι ἐνό-
μιζεν, ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ ἀντεπεξέλ-
θουν εἰς τὸν Τουρκικὸν στόλον μὲ τὰ μικρὰ ἐμπορικὰ
των καράβια. Ἀλλὰ ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης, ὁ
ὁποῖος ἐγνώριζε τὴν μεγάλην του ναυτικὴν ἰκανότητα,
τὸν ἔπεισε νὰ δεχθῆ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στόλου τῆς
Ὑδρας. Καὶ τοιοῦτοτρόπως ὁ Μιαούλης ἔγινε ναύαρχος
καὶ μὲ τὸ καιρὸν ὁ πραγματικὸς ἀρχηγὸς εἰς τὸν θα-
λασσινὸν ἀγῶνα. Ὁ Μιαούλης λοιπὸν τὸν Φεβρουά-
ριον τοῦ 1822, ὅταν συνήντησε τὸν Τουρκικὸν στόλον
πρὸ τοῦ κόλπου τῶν Πατρῶν, ὤρμησε κατ' αὐτοῦ μὲ
τὰ ὀλίγα του μικρὰ καράβια καὶ ἔκαμε τὴν πρώτην
τακτικὴν ναυμαχίαν. Μὲ τόσην δὲ ἀνδρείαν καὶ ἐπιτη-

δειότητα ἠγωνίσθη ἐναντίον τῶν μεγάλων Τουρκικῶν πλοίων, ὥστε ἠνάγκασεν αὐτὰ νὰ τραποῦν εἰς φυγήν. Αὕτῃ ἦτο ἡ πρώτη θαλασσινὴ νίκη τῶν Ἑλλήνων.

Μιαούλης

Τὸν Σεπτέμβριον πάλιν τοῦ ἰδίου ἔτους ὁ Μιαούλης, ὀδηγῶν 60 μικρὰ καράβια, συνήντησε τὸν Τουρκικὸν στόλον εἰς τὸν Ἀργολικὸν κόλπον. Ὁ Τουρκικὸς στό-

λος είχε 48 μεγάλα πλοία και επήγγαινε να τροφοδοτήσει τὸ Ναύπλιον, τὸ ὁποῖον ἐπολιόρκουν οἱ Τοῦρκοι· ἀλλὰ ἐκεῖ ἐπετέθη κατ' αὐτοῦ ὁ Μιαούλης καὶ ἀφοῦ συνεκρότησε πεισματώδη ναυμαχίαν, τὸν ἠνάγκασε νὰ τραπῆ εἰς ἄτακτον φυγὴν.

2. Ἡ καταστροφὴ τῆς Χίου. Οἱ κάτοικοι τῆς Χίου δὲν ἐπανεστάτησαν κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως, διότι ἦσαν ἄνθρωποι φιλήσυχου καὶ ἐργατικοὶ καὶ διότι ἐγειτόνευον μὲ τὴν Ἀσιατικὴν παραλίαν. Οἱ περισσότεροι δὲ εἶχον ἐπιδοθῆ εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ ἀπ' αὐτὸ εἶχον ἀποκτήσει πολλὰ χρήματα. Κατὰ τὸν Μάϊον ὅμως τοῦ 1822 ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Σάμον Λυκοῦργος Λογοθέτης ἔρχεται εἰς τὴν Χίον καὶ ἀφοῦ ἀπέκλεισε τοὺς Τοῦρκους εἰς τὸ φρούριον, ἐξηνάγκασε τοὺς κατοίκους τῆς νὰ ἐπαναστατήσουν. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Χίος ἐπανεστάτησε. Ὁ Σουλτᾶνος ὅμως, μόλις τὸ ἔμαθε, τόσον ἐξηγριώθη, ὥστε διέταξε νὰ φονεύσουν ὅλους τοὺς Χίους, οἱ ὁποῖοι εὐρίσκοντο εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν· διέταξε δὲ καὶ τὸν Τουρκικὸν στόλον, μὲ τὸν ναύαρχον Καρᾶ - Ἀλῆν, νὰ ὑπάγῃ ἀμέσως διὰ νὰ καταστρέψῃ τὴν ἄτυχον νῆσον. Καὶ πράγματι τὴν 30 Μαρτίου ὁ Τουρκικὸς στόλος, ὅταν εἰσῆλθε εἰς τὸν λιμένα τῆς Χίου, κατώρθωσε νὰ ἀποβιβάσῃ εἰς αὐτὴν 7000 ἄνδρας. Οὗτοι δέ, ἀφοῦ ἠνώθησαν μὲ τοὺς Τοῦρκους, οἱ ὁποῖοι ἦσαν εἰς τὸ φρούριον καὶ μὲ ἄλλα στίφη, τὰ ὁποῖα ἦλθον ἀπὸ τὴν Ἀσίαν, διεσκόρπισαν τοὺς ἐπαναστάτας καὶ ἤρχισαν φοβερὰν σφαγὴν καὶ λεηλασίαν εἰς τὴν νῆσον - σφαγὴν καὶ λε-

ηλασίαν, τῆς ὁποίας δὲν ἔχει ὁμοίαν ἢ Ἱστορία! Τίποτε δὲν ἀφῆκαν, τίποτε δὲν ἐσεβάσθηκαν. Τὰς ἐκκλησίας ἐμόλυναν καὶ ἔκαψαν ἀπὸ τοὺς δυστυχεῖς κατοίκους, ἄλλους ἔσφαζον, ἄλλους ἐκρήμνιζον, ἄλλους διεμέλιζον καὶ ἄλλους ἠχμαλώτιζον· τὰ παιδιὰ τὰ ἔρριπτον εἰς τὴν θάλασσαν, τὰ μωρὰ τὰ ἐπέτων εἰς τοὺς βράχους καὶ τὸ αἷμα ἔτρεχε εἰς τοὺς δρόμους ὡσάν ποταμός... Καὶ αὐτὸ τὸ νοσοκομεῖον, τὸ τυφλοκομεῖον καὶ τὸ φρενοκομεῖον τὰ ἔκαψαν μαζί με τοὺς ἐντὸς αὐτῶν ἀρρώστους. Ἀπὸ τοὺς 110.000 κατοίκους μόνον 2.000 ἐσώθησαν! Οἱ ἄλλοι ἐσφάγησαν ἢ ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι. Τοιουτοτρόπως ἡ ὀλάνθιστος καὶ μυρωμένη Χίος, μετεβλήθη εἰς ἓν νεκροταφεῖον ἀπὸ ἄταφα πτώματα, εἰς σωρὸν ἀπὸ ἐρείπια ἄμορφα καὶ καπνίζοντα...

Μετ' ὀλίγον ἡ πόλις ἐκείνη
 ἢ πλουσία, τερπνὴ καὶ φαιδρά,
 ἦτο τέφρα θανάτου ψυχρά,
 ἦτις φρίκην στὰ κόκκαλα χύνει.

Ἄλλοῦ ἔβλεπες μέλη κομμένα.
 ἄλλοῦ βρέφη χωρὶς κεφαλᾶς,
 ἐμαρτύρησ' ἐκεῖ ἢ Ἑλλάς,
 με ἐντόσθια κάτω χυμένα...

4ον.

ΑΝΔΡΑΓΑΘΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΑΝΑΡΗ

1. Ποῖοι ἀνέλαβον νὰ ἐκδικήσουν τὴν καταστροφὴν τῆς Χίου. Ἀλλὰ τὴν σπα-

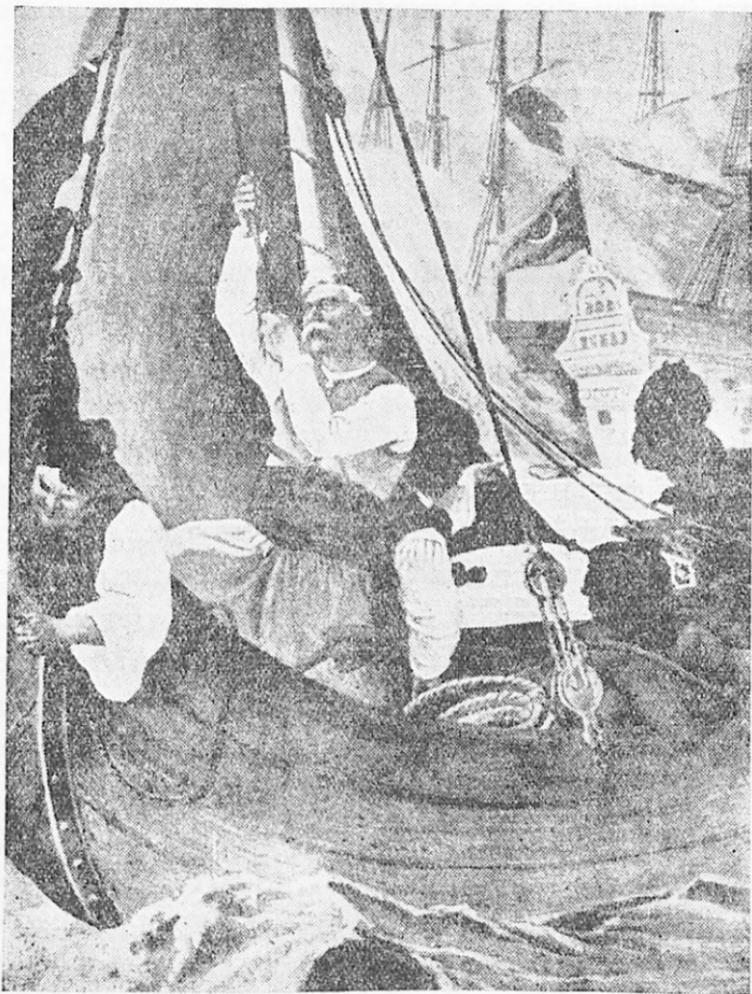
Κανάρης.

ρακτικὴν καταστροφὴν τῆς Χίου ἐξεδίκηθη μετ' ὀλίγον ὁ ἀτρόμητος Ψαριανὸς Κωνσταντῖνος Κα-

νάρης. "Όταν δηλαδή οί Τουρκοί κατέστρεφον τήν Χίον, ὁ Ἑλληνικός στόλος εὐρίσκετο εἰς τὰ Ψαρά· δὲν ἠδυνήθη δὲ νὰ τρέξη νὰ βοηθήσῃ τήν νῆσον, διότι ἔπνεον ἐνάντιοι ἄνεμοι. Καί ὅταν ἔφθασεν ἐκεῖ, ἡ καταστροφή εἶχε γίνει..." Ἐπλευσαν μόνον γύρω τῆς καί ἔσωσαν, ὅσους ἠδυνήθησαν ἀπὸ τοὺς ὀλίγους κατοίκους, οἱ ὁποῖοι εἶχον διασωθῆ καταφυγόντες εἰς τὰ βουνὰ καί εἰς τὰ ἔρημικὰ ἀκρογιαλῖα. Κατόπιν ἐπέστρεψαν πάλιν εἰς τὰ Ψαρά. Ἐκεῖ οἱ Ἕλληνες ἀπεφάσισαν νὰ κάψουν μὲ τὰ πυρπολικά των τὸν Τουρκικὸν στόλον, ὁ ὁποῖος εὐρίσκετο ἀκόμη εἰς τήν Χίον. Δύο ἄνδρες ἀνέλαβον νὰ ἐκτελέσουν τὴν ἐπικίνδυνον καὶ παράτολμον αὐτὴν ἀπόφασιν, ὁ Ὑδραῖος Πιπῖνος καὶ ὁ Ψαριανὸς Κανάρης - εἰς ἄγνωστος μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ναυτικός.

2. Ἡ πυρπόλησις τῆς Τουρκικῆς ναυαρχίδος. Οἱ δύο λοιπὸν αὐτοὶ ναυτικοί, ἀφοῦ πρῶτον ἐμετάλαβαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ψαρῶν, εἰσῆλθον κατόπιν εἰς τὰ πυρπολικά των καὶ μὲ τοὺς ὀλίγους συντρόφους των ἐξέπλευσαν διὰ τὴν Χίον. Τέλος δέ, μετὰ πολλοὺς κινδύνους διῆλθον τὸ στενόν, τὸ ὁποῖον εἶναι μεταξύ τῆς Χίου καὶ τῆς Ἀσίας καὶ ἔφθασαν εἰς τὸν λιμένα τῆς Χίου, χωρὶς νὰ τοὺς καταλάβῃ κανεὶς. Τότε ὁ μὲν Κανάρης διηυθύνθη κατὰ τῆς ναυαρχίδος, ὁ δὲ Πιπῖνος κατὰ τῆς ὑποναυαρχίδος.

Ἡ νύκτα ἦτο σκοτεινὴ καὶ ἀσέληνος, ἀλλ' ἐφώτιζον περίξ τὰ τουρκικὰ καράβια, τὰ ὁποῖα ἦσαν ὀλόφωτα, διότι ἡ νύκτα ἐκείνη (6 Ἰουνίου) ἦτο ἡ τελευταία νύκτα τοῦ Ραμαζανίου, ἡ ὁποία εἶναι μία θρησκευτικὴ

Ὁ Κανάρης καίει τὴν ναυαρχίδα.

νηστεία τῶν Ὀθωμανῶν, κατὰ τὴν ὁποίαν οὗτοι ἐπὶ ἓνα μῆνα νηστεύουν τὴν ἡμέραν, τὴν δὲ νύκτα τρώγουν καὶ διασκεδάζουν - καὶ θὰ ἐξημέρωνε τὸ Μπαϊράμι, ἡ μεγαλύτερα των ἑορτῆ. Ὁ Καρᾶ-Ἀλῆς λοιπὸν τὴν

νύκτα εκείνην εἶχε προσκαλέσει εἰς τὴν ναυαρχίδα ὄλους τοὺς ἀξιωματικούς καὶ συνδισκέδαζε μετ' αὐτῶν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ θόρυβος τῆς ἑορτῆς καὶ τὰ φῶτα ἐβοήθουν ὄχι ὀλίγον τὸ ἔργον τῶν δύο πυρπολητῶν. Ἐπέρασαν ὡς σκιαὶ ἀπὸ τὸ μέσον τῶν ἐχθρικών πλοίων καί, ὅταν ἐπλησίασαν, προσεκόλλησαν τὰ πυρπολικά των, τὰ ἤναψαν καὶ ἀπεμακρύνθησαν. Ἄλλὰ τὸ πυρπολικὸν τοῦ Πιπίνου δὲν ἐπέτυχε, διότι οἱ Τοῦρκοι τὸ ἔκοψαν καὶ τοιοῦτοτρόπως ἀπηλλάγησαν ἀπὸ αὐτό· τὸ πυρπολικὸν ὅμως τοῦ Κανάρη δὲν εἶχε τὴν ἴδιαν τύχην, διότι ὁ Κανάρης τὸ ἔδεσε καλῶς, ἤναψε ὁ ἴδιος τὸ φυτίλι καὶ ἐπήδησε τελευταῖος εἰς τὴν βάρκαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἦσαν οἱ σύντροφοί του. Αἱ φλόγες τότε βοηθούμεναι ἀπὸ τοῦ ἀνέμου διὰ μιᾶς περιέβαλον τὸν κολοσσὸν ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ἀμέσως ἤρχισε νὰ καίεται ὡς πυροτέχνημα... Ὁ Κανάρης τότε ἀποπλέων μετὰ τῶν συντρόφων του καὶ βλέπων τὸ ὠραῖον θέαμα τῆς καιομένης ναυαρχίδος, ἐφώνησε: «Νά! κοιτάτε, παλιότουρκοι, τί ὁμορφὴ φωτοχυσία διὰ τὸ Μπαϊράμι σας!» Τὰ κανόνια ἐντὸς ὀλίγου ἤρχισαν νὰ ἀνάβουν· ἔσκαζαν μόνον των καὶ τοιοῦτοτρόπως δὲν ἄφηνον καμμίαν βάρκαν ἀπὸ τὰ ἄλλα πλοῖα νὰ πλησιάσῃ. Τότε οἱ ἄνδρoι σφαγεῖς τῶν γυναικοπαίδων ἐπήδων τρομαγμένοι εἰς οἰανδήποτε βάρκαν τῆς ναυαρχίδος ἐπρόφθανον· ἀλλ' αἱ περισσότεραι ἐξ αὐτῶν ἀνετρέποντο, διότι ἐγέμιζον ὑπερμέτρως.

Εἰς μίαν βάρκαν ἐπεβιβάσθη καὶ ὁ ναύαρχος Καρᾶ-Ἀλῆς, ἀλλ' ἐκεῖ ἔν καιόμενον κατάρτι πίπτει ἐπάνω του καὶ τὸν κτυπᾷ εἰς τὴν κεφαλὴν. Καὶ ὅτε τὸν ἀπε-

βίβασαν εἰς τὴν ξηράν, ἐξέπνευσε. Τέλος, ὅταν τὸ πῦρ μετεδόθη εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην, τὸ πλοῖον ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα μὲ κρότον φοβερόν.

Ἐπειτα ἀπὸ πολλοὺς κινδύνους καὶ περιπετείας ὁ Κανάρης ἐπέστρεψεν εἰς τὰ Ψαρά· ἐκεῖ δὲ οἱ Ἕλληνες τὸν ὑπεδέχθησαν μὲ μέγαλον ἐνθουσιασμόν. Ἐκεῖνος ὅμως δὲν ὑπερηφανεύθη διὰ τὸ κατόρθωμά του, ἀλλ' ἀσκεπῆς καὶ ἀνυπόδητος μεταβάς εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἠὺχαρίστησε τὸν Θεὸν διὰ τὴν ἐπιτυχίαν καὶ ἤναψε λαμπάδα...

Ὁ Τουρκικὸς στόλος, ἔπειτα ἀπὸ τὸ πάθημα αὐτό, δὲν ἐτόλμησε οὔτε τὴν Σάμον οὔτε τὰ Ψαρά νὰ προσβάλλῃ, ὅπως εἶχε σκοπόν. Ἐτρεξε καὶ ἠσφαλίσθη ἐντὸς τοῦ Ἑλλησπόντου!

3. Νέον κατόρθωμα τοῦ Κανάρη. Κατὰ τὴν 27 Ὀκτωβρίου τοῦ ἰδίου ἔτους ὁ Τουρκικὸς στόλος ἐπῆλθε κατὰ τῆς Τενέδου. Τότε ὁ Κανάρης τρέχει καὶ κολλᾷ τὸ πυρπολικόν του εἰς τὴν ὑπωναυαρχίδα. Ἀμέσως τὸ πλοῖον ἤναψε καὶ ἐντὸς ὀλίγου ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα μὲ τοὺς 1.600 ἄνδρας του! Τοιαῦτα κατορθώματα ὁ Κανάρης, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἔκαμε πολλά, δι' αὐτὸ ἡ Πατρίς εὐγνωμονοῦσα τὸν ἐτίμησε μὲ τὰ ἀνώτερα τῆς πολιτείας ἀξιώματα.

ΤΡΙΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ (1823)

Ιον.

ΝΕΑΙ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΙ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ

1. Ἐκστρατεία τῶν Τούρκων εἰς τὴν Δυτικὴν καὶ Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Ὁ Σουλτᾶνος καὶ ἔπειτα ἀπὸ τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμαλι, δὲν ἔχασε τὰς ἐλπίδας του· ἔστειλε δύο εὐους στρατοὺς εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ διέταξε ὁ μὲν εἰς νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ὁ δὲ ἄλλος κατὰ τῆς Δυτικῆς. Καὶ πράγματι ὁ εἰς μὲ τὸν Βερκόφ-τσαλην, ἀφοῦ ἐξεκίνησε κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου ἀπὸ τὴν Λάρισαν, ἐπροχώρησε ἕως τὴν Ἀττικὴν, ἀλλὰ ταχέως ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ ὀπίσω, χω-
 ρις νὰ κάμῃ τίποτε... Ἡ σπουδαιότερα ὁμως ἐκστρα-
 τεία ἦτο ἐκείνη, ἡ ὁποία ἔγινε κατὰ τῆς Δυτικῆς Ἑλ-
 λάδος, ἐναντίον τῆς ὁποίας ἐπῆλθον δύο πασάδες, ὁ Ὁμερ Βριώνης μὲ 4000 Ἀλβανούς, ὁ ὁποῖος εἰσῆλθε εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ ὁ Μουσταῆ πασᾶς μὲ 8000, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὰ Ἄγραφα εἰσῆλθε εἰς τὴν Αἰτωλίαν. Εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα τότε οἱ Ἕλληνες ὀπλαρχηγοὶ ἐφιλονίκουν ἀναμεταξύ των διὰ τὰ πρωτεῖα· καὶ αὐτὸς ὁ στρατὸς εὕρισκετο εἰς παραλυσίαν. Κατὰ τὴν κακὴν λοιπὸν ἐκείνην περίστασιν καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν μι-
 κροτήτων ἐκείνων ὑψώθη μία φωτεινὴ μορφή - ὁ Μᾶρ-
 κος Μπότσαρς. Ὁ ἀνδρεῖος καὶ ὑπερήφανος Σουλιώτης,

ἐπειδὴ δὲν ἀπέβλεπε εἰς ἄλλο τίποτε, παρὰ εἰς τὸ συμφέρον τῆς Πατρίδος μόνον, διὰ τὴν ξεριζώσῃ τὸν φθόνον τῶν ἄλλων ἀρχηγῶν, ἐξέσχισε ἐμπρὸς των τὸ δίπλωμα - ἀφοῦ πρότερον τὸ ἐφίλησε - τοῦ γενικοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, τὸ ὅποιον τοῦ ἀπέστειλε ἡ Κυβέρνησις, λέγων: «ὅποιος εἶναι ἄξιος, παίρνει τὸ δίπλωμα μεθαύριον ἐμπρὸς εἰς τὸν ἐχθρόν!»

2. Θάνατος τοῦ Μάρκου Μπότσαρη.
 Ὁ Μάρκος Μπότσαρης, ὅταν ἔμαθε ὅτι ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ τοῦ Μουσταῆ μετὰ 4000 ἄνδρας καὶ μετὰ ἀρχηγὸν τὸν Τζελαλεδὶν μπέην, ἐστρατοπέδευσε κάτω ἀπὸ τὸ Καρπενήσι, ἀπεφάσισε μετὰ τοὺς 230 Σουλιώτας του νὰ ἐπιπέσῃ κατ' αὐτῶν τὴν νύκτα. Καὶ πράγματι κατὰ τὸ μεσονύκτιον τῆς 9 Αὐγούστου ἐπιτίπτει αἰφνιδίως καὶ ἀρχίζει τὴν σφαγὴν. Οἱ Τουρκαλβανοί, οἱ ὅποιοι ἐκοιμῶντο τὴν ὥραν αὐτὴν, ἐξύπνησαν τρομαγμένοι καὶ ἀπὸ τὴν παραχῆν των ἄλλοι ἐφονεύοντο ἀναμεταξύ των καὶ ἄλλοι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Οἱ Σουλιῶται τότε τοὺς κατεδίωξαν καὶ ἐφόνευσαν περισσοτέρους τῶν 1000. Ὁ δὲ Μᾶρκος, ἐνῶ ἐπροχώρει ἀκράτητος καὶ ἔσφαζε πολλούς, ἦλθε εἰς μίαν μάνδραν, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἦτο ἡ σκηνὴ τοῦ Τζελαλεδίν· ἀλλ' ἐνῶ ἐσήκωσε τὴν κεφαλὴν του ὑπεράνω τῆς μάνδρας, διὰ τὴν ἴδῃ πῶς θὰ ἠδύνατο νὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐτὴν, μία σφαῖρα Τουρκικὴ τὸν κτυπᾷ εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ τὸν ρίπτει νεκρόν! Οἱ Σουλιῶται τότε παρέλαβον τὸ σῶμα τοῦ γενναίου ἀρχηγοῦ των καὶ μετὰ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς τὸ ἔφεραν εἰς τὸ Μεσολόγγι, ὅπου ἐτάφη μετὰ μεγάλας τι-

μάς. Τὸν θάνατον τοῦ Μάρκου Μπότσαρη ἐθρήνησεν ὅλη ἡ Ἑλλάς...

Τὴν μεγάλην λύπην τοῦ Ἕθνους διηρμήνευσε εὐγλωτ-
τως ἡ λαϊκὴ μοῦσα μὲ τὸ ἐξῆς δημῶδες ᾄσμα:

Τὸ ἄκουσε ἡ μαύρη γῆ,
τρεῖς μῆνες δὲ χορτιάζει,
τὸ ἄκουσαν καὶ τὰ βουνά,
κι ἐκεῖνα ραϊστῆκαν.
Τὸ ἄκουσε κι ὁ οὐρανὸς
τρεῖς χρόνους δὲ σταλάζει,
ὁ Μᾶρκος ἐσκοτώθηκε
καὶ σκότωσε καὶ χίλιους...

3. Πολιορκία τοῦ Αἰτωλικοῦ. Ἐπειτα ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ Μάρκου Μπότσαρη, ὁ Μουσταῆς καὶ ὁ Ὁμέρ Βριώνης προχωρήσαντες ἦλθον καὶ ἐπολιόρκησαν τὸ Αἰτωλικόν, τὸ ὁποῖον κεῖται παρὰ τὸ Μεσολόγγι καὶ ἐπάνω εἰς ἓνα νησάκι, πλησίον τῆς ξη-
ρᾶς. Δύο μῆνας τὸ ἐπολιόρκουν οἱ ἐχθροί. Οἱ Αἰτωλικιῶ-
ται ἀντεῖχον καὶ μόνον ὑπέφερον ἀπὸ ἔλλειψιν ὕδα-
τος. Ἄλλ' ἐν θαῦμα, τὸ ὁποῖον ἔγινε τότε ἐκεῖ, ἐθερά-
πευσε τὴν ἔλλειψιν αὐτὴν· μία Τουρκικὴ δηλαδὴ βόμ-
βα, ἡ ὁποία ἔπεσε εἰς μίαν ἐκκλησίαν, ἤνοιξε μίαν ἄ-
γνωστον πηγὴν! Τοιοῦτοτρόπως οἱ Αἰτωλικιῶται
ἐξηκολούθησαν μὲ περισσότερον θάρρος τὸν ἀγῶνα
των. Ἄλλὰ καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐπέμενον. Μετ' ὀλίγον ὁμως
ἐπῆλθε βαρὺς χειμῶν· ἀσθενεῖαι ἔπεσαν εἰς τὸ στρά-
τευμά των· διὰ τοῦτο οἱ Τοῦρκοι ἠναγκάσθησαν νὰ

λύσουν τὴν πολιορκίαν καὶ νὰ γυρίσουν ἐντροπιασμένοι εἰς τὸν τόπον των, ἀφοῦ ἔχασαν 2000 ἄνδρας!...

2ον.

Ο ΦΙΛΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

1. Τί ἦτο ὁ φιλελληνισμός. Ἡ ἱερότης τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, τὰ κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων καὶ αἱ σφαγαὶ καὶ τὰ ἄλλα κακουργήματα τῶν Τούρκων πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἐκίνησαν τὸν φιλελληνισμόν, δηλαδή τὴν συμπάθειαν τῶν χριστιανικῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης εἰς τὸν μικρόν, ἀλλὰ γενναῖον Ἑλληνικὸν λαόν, ὁ ὁποῖος ἐπολέμει καὶ ὑπέφερε διὰ τὴν ἐλευθερίαν του. Ἐνεθυμήθησαν τότε οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης, ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἦτο ἡ μητέρα τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ· ὅτι αὕτη διέδωσε εἰς ὅλον τὸν κόσμον τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα καὶ τέλος, ὅτι αὕτη ἔσωσε πολλὰς φορές τὸν κόσμον ἀπὸ τὸν βαρβαρικὸν κατακλυσμόν. Δι' αὐτὸ ὅλοι προσεπάθουν νὰ ὑποβοηθήσουν τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα καὶ ὅλοι ηὔχοντο νὰ ἐπιτύχη. Οἱ ποιηταὶ ἔψαλλον τὴν Ἑλληνικὴν ἀνδρείαν καὶ συνεκίνουν τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων· οἱ καλλιτέχναι ἐζωγράφιζον τὰ παθήματα ἢ τὰ κατορθώματα των· ἄλλοι ἐσύσταινον ἐταιρείας, αἱ ὁποῖαι συνέλεγον χρήματα καὶ ἔστελλον εἰς τοὺς ἀγωνιζομένους τροφὰς καὶ πολεμεφόδια καὶ ἄλλοι ἄφιναν τὰς πατρίδας των καὶ ἤρχοντο εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ ν' ἀγωνισθοῦν παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Ἑλλήνων καὶ βοηθήσουν τὴν ἀπελευθέρωσίν των. Εἰς ἀπὸ τοὺς ἄνδρας Ν. Γκινοπούλου. Ἱστορία τοῦ Νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ. Ἔκδ. Α'. 8

ἐκείνους ἦτο καὶ ὁ μέγας τῆς Ἀγγλίας ποιητής, θερμὸς δὲ τῆς Ἑλλάδος φίλος, ὁ Λόρδος Μπάϊρον ἢ Βύρων, ὅπως τὸν ἔλεγον οἱ Ἕλληνας.

2. Ὁ Βύρων εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Βύρων εἶχε γράψει πρότερον συγκινητικὰ τραγούδια διὰ τὴν δούλην Ἑλλάδα - τραγούδια, τὰ ὁποῖα εἶχον συγκινήσει πολλὰς εὐγενικὰς καρδίας καὶ εἶχον ἀνάψει τὴν φλόγα τοῦ φιλελληνισμοῦ εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην. Ἐπειτα ἀπεφάσισε νὰ ἔλθῃ καὶ ὁ ἴδιος εἰς αὐτὴν, διὰ νὰ τὴν βοηθήσῃ νὰ ἐλευθερωθῇ, καὶ ἂν τὸ φέρῃ ἢ ἀνάγκη νὰ χύσῃ καὶ τὸ αἷμα του δι' αὐτὴν. Ἐθυσίασε λοιπὸν τὴν ἡσυχίαν του, τὰς τιμὰς καὶ τὰ πλούτη του καὶ ἦλθε κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν Κεφαλληνίαν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ τὴν παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων τοῦ 1823 ἐξῆλθε εἰς τὸ Μεσολόγγι. Οἱ Ἕλληνας τὸν ὑπεδέχθησαν μὲ χαρὰν καὶ μὲ συγκίνησιν: «σὲ περιμένομεν, ὅπως τὰ χελιδόνια περιμένουν τὴ μάνα τους», ἐφώναζαν ὅλοι, ὅταν τὸν εἶδον νὰ ἀποβιβάζεται. Τότε ὁ Βύρων ἐφόρεσεν Ἑλληνικὰ ἐνδύματα καὶ ἀφιερῶθη μὲ τὴν ψυχὴν καὶ μὲ τὸ σῶμά του εἰς τὸν ἱερὸν διὰ τὴν ἐλευθερίαν ἀγῶνα. Καὶ ἔκαμε δι' αὐτὸν ὅ,τι ἦτο δυνατόν. Ἐξώδευε ἄφθονα χρήματα καὶ προσεπάθει μὲ κάθε μέσον νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἀγῶνος - ἐνὸς ἀγῶνος ἐνδόξου καὶ εὐγενικοῦ... Ἐβοήθησε τὴν σύστασιν τακτικῶν σωμάτων, ἀνέλαβε μὲ ἑξοδα ἰδικὰ του νὰ συντηρῇ ἓν σῶμα ἀπὸ 500 Σουλιώτας· καὶ προσεπάθησε νὰ συμφιλιώσῃ τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι ἀδιακόπως ἐφιλονίκουν ἀναμεταξύ των. Οἱ κόποι ὅμως καὶ αἱ κακοπάθειαι, εἰς τὰς ὁποίας δὲν ἦτο συνηθισμένος, τὸν

Βύρων

κατέβαλον και εντός ολίγου ἔπεσε βαρέως ἀσθενής. Τέλος τὴν ἄλλην ἡμέραν τοῦ Πάσχα, τὴν 7 Ἀπριλίου 1824, ἀπέθανε εἰς ἡλικίαν 37 χρόνων...

Ὁ Βύρων ἀπέθανε μὲ τὸ γλυκὺ τῆς Ἑλλάδος ὄνομα

εἰς τὸ στόμα: «Ἐλλάς μου» ἔλεγε ἀποθνήσκων ὁ μέγας ἐκεῖνος ἀνὴρ «σοῦ ἔδωκα πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ δώσῃ ἄνθρωπος - τὰ πλοῦτη του, τὸν καιρὸν του, τὴν υἰγείαν του καὶ τώρα καὶ αὐτὴν μου τὴν ζωὴν. Εἴθε ἡ θυσία μου νὰ εἶναι διὰ τὴν εὐτυχίαν σου!»...

Τὸν θάνατόν του ἔκλαυσαν ὅλοι οἱ Ἕλληνες· καὶ ἡ Ἑλλάς, διὰ νὰ δείξῃ τὴν εὐγνωμοσύνην της, ἔστησε τὸ ἄγαλμά του εἰς τὸ ἡρῶν τοῦ Μεσολογγίου. Βραδύτερον οἱ Ἕλληνες ἔστησαν ἐν ὠραῖον καλλιτεχνικὸν σύμπλεγμα εἰς τὸ Ζάππειον τῶν Ἀθηνῶν - σύμπλεγμα, τὸ ὁποῖον παριστάνει τὴν Ἑλλάδα νὰ στεφανώνη τὸν μεγάλον ποιητὴν... Ὁ δὲ Ἐθνικὸς ποιητὴς Σολωμὸς ἀφιέρωσε εἰς τὸν θάνατόν του μίαν ὀλόκληρον ᾠδὴν:

Λευτεριά γιὰ λίγο πάψε
νὰ χτυπᾷς μὲ τὸ σπαθί,
τώρα σίμωσε καὶ κλάψε
εἰς τοῦ Μπαΐρον τὸ κορμί.

3. Ἐμφύλιοι πόλεμοι. Ἀλλὰ ὁ χρόνος αὐτὸς καὶ ὁ κατόπιν ἐβάφη μὲ αἷμα ἀδελφικόν· διότι ἔγιναν δύο ἐμφύλιοι πόλεμοι μεταξὺ τῶν δύο κομμάτων. Τὸ ἐν κόμμα ἦτο τῶν πολιτικῶν, τοῦ ὁποίου ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Μαυροκορδαῖος, καὶ τὸ ἄλλο τῶν στρατιωτικῶν, τοῦ ὁποίου ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Κολοκοτρώνης. Ὁ Κολοκοτρώνης ἐνίκηθη καὶ εἰς τοὺς δύο πολέμους. Εἰς τὸν δεύτερον μάλιστα ἔχασε καὶ τὸν

υἰόν του Πᾶνον καὶ δι' αὐτὸ ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῆ εἰς τοὺς ἐχθροὺς του, οἱ ὅποιοι τὸν ἐφυλάκισαν μὲ 24 ἄλλους προεστῶτας εἰς τὸ μοναστήρι τοῦ Προφήτου Ἑλιοῦ τῆς Ὑδρας. Κατόπιν ἡ Κυβέρνησις συνέλαβε καὶ τὸν Ὁδυσσεῖα Ἀνδροῦτσον, τὸν ὁποῖον οἱ ἐχθροὶ του κατηγορήσαν, ὅτι εὕρισκετο εἰς συ-
 νεννόησιν μὲ τοὺς Τούρκους. Τὸν ἔκλεισαν δὲ εἰς ἓνα πύργον τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ἐκεῖ, ἀφοῦ τὸν ἐπνιξε τὸ ἄλλοτε πρωτοπαλικάρον του, ὁ Γκούρας, τὸν ἐκρήμνισε ἔπειτα ἀπὸ τὸ τεῖχος - καὶ διέδωσαν ὅτι ἐκρημνίσθη μόνος του θελήσας νὰ δραπετεύσῃ...

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

ΤΕΤΑΡΤΟΝ ΚΑΙ ΠΕΜΠΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ (1824—1825)

Ιον.

ΠΑΡΕΜΒΑΣΙΣ ΤΩΝ ΑΙΓΥΠΤΙΩΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΑΓΩΝΑ

1. Ὁ Σουλτᾶνος καὶ οἱ Αἰγύπτιοι. Αἱ καταστροφαί, τὰς ὁποίας εἶχον πάθει οἱ στόλοι καὶ οἱ στρατοὶ τῆς Τουρκίας, ἔφερον εἰς ἀπελπισίαν τὸν Σουλτᾶνον, ὁ ὅποιος ἐνόησε ὅτι μόνος του δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ καταπνίξῃ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν· δι' αὐτὸ ἐταπεινώθη εἰς τὸν ὑποτελῆ του Μεχμέτ Ἀλῆν, πασᾶν τῆς Αἰγύπτου, καὶ τοῦ ἐζήτησε τὴν βοήθειάν του. Ἡ Αἰγύπτος ἔθεωρεῖτο χώρα Τουρκικὴ, ἀλλὰ ὁ Μεχμέτ

Ἄλῃ - Πασᾶς τὴν εἶχε κάμει σχεδὸν ἀνεξάρτητον καὶ μόνον ἓνα μικρὸν φόρον ἐπλήρωνε εἰς τὴν Τουρκίαν. Ὁ Μεχμέτ Ἄλῃς εἶχε μεγάλα εἰσοδήματα καὶ εἶχε κατορθώσει νὰ κάμῃ ἰσχυρὸν στρατὸν καὶ στόλον μετὰ Εὐρωπαίους ἀξιωματικούς καὶ μηχανικούς. Ὁ Σουλτᾶνος λοιπὸν ἐπρότεινε εἰς τὸν Μεχμέτ Ἄλῃν νὰ τοῦ παραχωρήσῃ τὴν Κρήτην καὶ τὴν Κύπρον καὶ νὰ διορίσῃ τὸν υἱὸν του Ἰμπραῖμ διοικητὴν τῆς Πελοποννήσου, διὰ νὰ τὸν βοηθήσῃ νὰ κατασβέσῃ τὴν ἐπανάστασιν.

2. Ὑποταγὴ τῆς Κρήτης· καταστροφὴ τῆς Κάσου καὶ τῶν Ψαρῶν. Ὁ Μεχμέτ Ἄλῃς ἐδέχθη τὰς προτάσεις τοῦ Σουλτάνου καὶ ἔστειλε κατ' ἀρχὰς πολὺν στρατὸν καὶ στόλον μετὰ τὸν αἰμοβόρον Χορσεῖν πασᾶν. Ὁ Αἰγύπτιος στρατηγὸς πρῶτον ἐπέβητε κατὰ τῆς Κρήτης καὶ κατέπνιξεν εἰς τὸ αἶμα τὴν ἐπανάστασιν τῆς (Σπαρακτικὴ καταστροφὴ εἰς τὸ σπήλαιον τοῦ Μελιδονίου!). Ἐπειτα ἦλθε καὶ κατέστρεψε ἓν' ἄλλο μικρὸν νησίδριον, τὴν Κάσον. Τὸν ἴδιον καιρὸν ὁ Τουρκικὸς στόλος μετὰ 176 πλοῖα καὶ μετὰ ναύαρχον τὸν Χοσρέφ πασᾶν, ἐπήγαινε νὰ καταστρέψῃ τὰ Ψαρά· διότι τοιοῦτοτρόπως εἶχε συμφωνήσει πρότερον ὁ Σουλτᾶνος μετὰ τὸν Μεχμέτ Ἄλῃν. Εἰς τὰς 29 λοιπὸν τοῦ Ἰουνίου, ὅταν ἔφθασε ἐκεῖ ὁ Χοσρέφ, ἤρχισε φοβερὸν κανονιοβολισμὸν ἐναντίον τῆς μικρᾶς πόλεως. Κατόπιν δέ, ἀφοῦ κατῴρθωσε νὰ ἀποβιβάσῃ μέρος τοῦ στρατοῦ του εἰς μίαν θέσιν, ἣ ὁποία ἔμενε ἀφύλακτος, ἐγίνε κύριος τῆς νήσου. Ἡ πόλις τότε παρεδόθη εἰς τὰς φλόγας, οἱ δὲ κάτοικοι εἰς

τὴν σφαγὴν. Οἱ Τοῦρκοι τρέχοντες ἀνὰ τὴν νῆσον διήρπαζον καὶ ἔσφαζον. Ὅσοι κάτοικοι ἐζήτουν τὴν σωτηρίαν διὰ τῆς φυγῆς, εὕρισκον τὸν θάνατον. Θρῆνοι καὶ φωναὶ ἠκούοντο πανταχοῦ καὶ τὸ αἶμα ἔτρεχε εἰς τὰς ὁδοὺς... Πολλοὶ, διὰ νὰ μὴ πέσουν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων, ἐρρίπτοντο εἰς τὴν θάλασσαν! Τὴν ἄλλην ἡμέραν οἱ Τοῦρκοι ὠρμησαν κατὰ τοῦ Παλαιοκάστρου, τὸ ὁποῖον ἦτο ἕν ἀσθενὲς φρούριον καὶ εἶχον κλεισθῆ εἰς αὐτὸ 400 Ψαριανοὶ καὶ πολλὰ γυναικόπαιδα. Ἀλλὰ ὅλαι αἱ ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων ἀπέτυχον πρὸ τῆς γενναίας ἀντιστάσεως τῶν Ψαριανῶν. Τέλος δέ, ὅταν οἱ Τοῦρκοι εἰσῆλθον εἰς τὸ φρούριον ὁ Ἄντ. Βρατσάνος ἔθεσε πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην καὶ τοιουτοτρόπως οἱ τελευταῖοι πρόμαχοι τῶν Ψαρῶν ἐτάφησαν ὑπὸ τὰ ἐρείπια τοῦ Παλαιοκάστρου μὲ 2.000 Τούρκους μαζί....

Φοβερὰ ἦτο ἡ καταστροφή τῶν Ψαρῶν· 2000 ἐσφάγησαν, οἱ δὲ ἄλλοι ἠχμαλωτίσθησαν καὶ ἡ νῆσος ὅλη ἠρημώθη. Οἱ Ψαριανοὶ ἔχασαν τὰ πάντα· ἀλλὰ τοὺς ἔμεινε δόξα ἀθάνατος! Τί εἶναι σπουδαιότερον ἀπὸ αὐτό; Ὁ ἔθνικὸς ποιητὴς Σολωμὸς ὕμνησε τὴν δόξαν τῶν Ψαριανῶν μὲ τὸ ἐπιγραμματικὸν ποίημά του:

«Στῶν Ψαρῶν τὴν ὀλόμαυρη ράχη
Περπατώντας ἡ δόξα μονάχη,
Μελετᾷ τὰ λαμπρὰ παλικάρια
Καὶ στὴν κόμη στεφάνι φορεῖ,
Γινωμέν' ἀπὸ λίγα χορτάρια,
Ποῦχαν μείνει στὴν ἔρημη γῆ.

2. Ἡ μεγάλη ναυμαχία τοῦ Γέροντα. Ἐπειτα ἀπὸ τὴν καταστροφήν τῶν Φαρῶν, ὁ Τουρκικὸς στόλος ἐπήρχετο κατὰ τῆς Σάμου. Ἄλλ' ἐκεῖ εὔρετον Ἑλληνικὸν στόλον, ὁ ὁποῖος εἶχε καταλάβει τὸ στενὸν, τὸ ὁποῖον ἦτο μεταξύ τῆς Σάμου καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Εἰς τὸ ἔνδοξον ἐκεῖνο στενὸν ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἀπὸ τὴν 31 Ἰουλίου ἕως τὴν 5 Αὐγούστου ἔκαμε 4 ναυμαχίας μὲ τὸν Χοσρέφ καὶ εἰς ὅλας τὸν ἐνίκησε. Εἰς τὴν τελευταίαν μάλιστα ὁ Κανάρης, ὁ Βατικιώτης καὶ ὁ Ματρόζος ἀνετίναξαν καὶ 3 πλοῖά του εἰς τὸν ἀέρα! Τότε ὁ Τουρκικὸς στόλος τρομαγμένος ἔπλευσε εἰς τὴν Κῶν, διὰ νὰ περιμένῃ ἐκεῖ τὸν Αἰγυπτιακὸν στόλον. Καὶ πράγματι ὁ στόλος αὐτὸς ἦλθε μετ' ὀλίγον μὲ ἀρχηγὸν τὸν Ἰμπραΐμ καὶ ἀφοῦ ἠνώθησαν οἱ δύο στόλοι, ἀπετέλεσαν μίαν κολοσσιαίαν ναυτικὴν δύναμιν ἀπὸ 400 πλοῖα! Ἡ πτωχὴ Ἑλλὰς δὲν εἶχε νὰ ἀντιτάξῃ εἰς αὐτά, παρὰ μόνον 80 μικρὰ καράβια! Μ' ὅλα αὐτὰ οἱ Ἕλληνες δὲν ἔχασαν τὸ θάρρος των. Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος, μὲ τὸν ναύαρχον Μιαούλην ἀντεπεξῆλθε κατὰ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου εἰς τὸν κόλπον τοῦ Γέροντα, ὁ ὁποῖος εἶναι μεταξύ τῆς Σάμου καὶ τῆς Ἀλικαρνασσοῦ. Ἐκεῖ δὲ κατὰ τὴν 29 Αὐγούστου ἔγινε μίᾳ σπουδαία ναυμαχία, γιγαντομαχία ἀληθινή, κατὰ τὴν ὁποῖαν οἱ Ἕλληνες ἐκέρδισαν μίαν νίκην ἀθάνατον, ὁμοίαν μὲ τὴν νίκην τῆς Σαλαμίνας! Οἱ ἐχθροὶ ἔπαθον ἀληθῆ καταστροφήν, τὴν ὁποῖαν ἐπεσφράγισε ἡ καταστροφή τῆς ναυαρχίδος ἀνατιναχθείσης εἰς τὸν ἀέρα ὑπὸ τοῦ πυρπολικοῦ τοῦ Ὑδραίου Θεοχάρη. Ἐπὶ τέλους, ἀφοῦ ἐπὶ 3 μῆνας οἱ ἐχθροὶ ματαίως προ-

σεπάθησαν νὰ καταστρέψουν τὴν Σάμον, ἠναγκάστησαν νὰ ἀποχωρισθοῦν. Τότε ὁ μὲν Χοσρέφ ἔπλευσε εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ὁ δὲ Ἰμπραϊμ διηυθύνθη εἰς τὴν Κρήτην, διὰ νὰ διαχειμάσῃ εἰς τὸν ἀσφαλῆ λιμένα τῆς Σούδας. Ἀλλὰ οἱ Ἕλληνες τὸν κατεδίωξαν καὶ πλησίον τοῦ Ἡρακλείου τῆς Κρήτης ἄλλα μὲν ἐκ τῶν πλοίων του συνέλαβον, ἄλλα δὲ ἐβύθισαν καὶ ἄλλα διεσκόρπισαν. Ἐπειτα δὲ ὁ Ἑλληνικὸς στόλος, ἐπειδὴ εἶχε πάθει καὶ αὐτὸς πολλὰς βλάβας καὶ ὑπέφερε ἀπὸ πολλὰς στερήσεις, ἠναγκάστη νὰ ἐπιστρέψῃ ὀπίσω. Τότε δὲ εὔρε τὴν εὐκαιρίαν ὁ Ἰμπραϊμ νὰ περισυλλέξῃ τὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα τοῦ ἔμειναν, καὶ νὰ προσορμισθῇ εἰς τὴν Σούδαν.

4. Μάχη τῆς Ἀμπλιανῆς. Ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς ναυμαχίας τοῦ Γέροντα (14 Ἰουλίου) εἶχον κατογάγει οἱ Ἕλληνες μίαν ἄλλην σιμαντικὴν νίκην εἰς τὴν ξηρὰν-τὴν νίκην τῆς Ἀμπλιανῆς. Ἐκεῖ δηλαδὴ εἰς τὴν Ἀμπλιανῆν, θέσιν ἢ ὁποῖα ἔκειτο μεταξύ Ἀμφίσσης καὶ Γραβιάς, οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς Δῆμον Σκαλτσᾶν, Κίτσον Τζαβέλλαν, Π. Νοταρᾶν, Γιώτην Δαγκλῆν καὶ ἄλλους κατενίκησαν τὸν Ἰουσοῦφ πασᾶν Βερκόφτσαλην καὶ ἐκυρίευσαν δύο κανόνια, πολλὰς σημαίας καὶ ἄφθονα πολεμεφόδια...

2ον.

Ο ΙΜΠΡΑΪΜ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΝ.

1. Ἀτυχήματα τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸ Κρεμμύδι καὶ εἰς τὴν Σφακτηρίαν.

Ἄλλὰ τὰς φοβερωτέρας καταστροφὰς ἔπαθον οἱ Ἕλληνες κατὰ τὸ 1825. Διότι τότε ἦλθε εἰς τὴν Πελοπόννησον ὁ Ἰμπραϊμ πασᾶς μὲ πολὺν νέον στρατόν, τὸν ὁποῖον τοῦ ἔστειλε ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς. Ὁ Ἰμπραϊμ μόλις ἐξῆλθε εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἔσπειρε πανταχοῦ τὴν καταστροφὴν καὶ τὴν σφαγὴν. Καὶ κατὰ πρῶτον κατέλαβε, χωρὶς ἀντίστασιν, τὴν Μεθώνην καὶ ὠχυρώθη ἐκεῖ, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ καταλάβῃ κατόπιν τὰ φρούρια τῆς Πύλου. Τότε ἀπεφάσισε νὰ κτυπήσῃ τὸν Ἰμπραϊμ ὁ ἴδιος ὁ Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως Γεώργιος Κουντουριώτης. Ἄλλ' ὅταν ἔφθασε εἰς τὰς Καλάμας, ἄφησεν ἐκεῖ ὡς στρατηγὸν ἓνα πλοίαρχον Σκούρτην καὶ αὐτὸς ἐπέστρεψε εἰς τὴν Ὑδραν! Οἱ Ἕλληνες τότε κατέλαβον τὸ Κρεμμύδι, ἀλλὰ ὁ Ἰμπραϊμ τὴν 6 Ἀπριλίου τοὺς ἐνίκησε καὶ ἐφόνευσε 500 ἐξ αὐτῶν· οἱ δὲ ἄλλοι ἐσκορπίσθησαν ἐδῶ κι ἐκεῖ.... Ὁ Ἰμπραϊμ κατόπιν ἀπεβίβασε στρατόν εἰς τὴν Σφακτηρίαν, τὴν ὁποῖαν εἶχον καταλάβει οἱ Ἕλληνες μὲ 800 ἄνδρες, καὶ ἔπειτα ἀπὸ μίαν φοβερὰν μάχην, τὴν ἐκυρίευσε. Κατὰ τὴν μάχην αὐτὴν 200 Ἕλληνες συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι καὶ 350 ἐφονεύθησαν. Μεταξὺ δὲ αὐτῶν ἦτο ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, ὁ Σαχίνης, ὁ Τσαμαδὸς καὶ ὁ φιλέλληνας Ἰταλὸς Σανταρόζας. Πῶς ἐσώθησαν ὁ Σαχτούρης καὶ ὁ Μαυροκορδάτος ἦτο θαῦμα! Τὴν πτῶσιν ὁμως τῆς Σφακτηρίας ἐξεδικήθη μετ' ὀλίγον ὁ ἀτρόμητος Μιαούλης· αὐτὸς δηλαδὴ, ἀφοῦ εἰσῆλθεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Μεθώνης, εἰς τὸν ὁποῖον ὑπῆρχον 30 ἐχθρικὰ πλοῖα, τὰ ἔκαψε ὅλα! Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὸ ὁ

Ἰμπραΐμ ἐπροχώρησε εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἤρ-
χισε νὰ τὴν λεηλατῆ καὶ νὰ τὴν ἐρημώσῃ.

2. Μάχη παρὰ τὸ Μανιάκι· θάνατος τοῦ Παπαφλέσσα. Ὄταν ὁ Ἰμπραΐμ κατέστρεψε τὴν Πελοπόννησον, ὁ Παπαφλέσσας ἦτο ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν. Ὁ Παπαφλέσσας τότε ἐπρότεινε νὰ ἀποφυλακίσουν τὸν Κολοκοτρώνην καὶ τοὺς ἄλλους προκρίτους, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀπήτει ὁ λαὸς καὶ ἐπέβλεπεν ἢ περίστασις. Ἀλλὰ ἡ Κυβέρνησις δὲν ἠθέλησε νὰ τὸ κάμῃ. Τότε ὁ Παπαφλέσσας ἀπεφάσισε νὰ ἐξέλθῃ καὶ νὰ κτυπήσῃ ὁ ἴδιος τὸν Ἰμπραΐμ. Ἦλθε λοιπὸν καὶ κατέλαβε μὲ 1000 ἄνδρας τὸ Μανιάκι τῆς Μεσσηνίας. Ἀμέσως κατασκευάζει ἐκεῖ τρία πρόχειρα λιθαρένια ὀχυρώματα καὶ περιμένει τοὺς ἐχθρούς. Ὁ Ἰμπραΐμ τὴν 20 Μαΐου ὀρμᾷ κατ' αὐτοῦ μὲ 6.000 Ἀραβας. Μάχη φοβερὰ συνάπτεται τότε. Μετ' ὀλίγον ἀπὸ τοὺς 1000 συντρόφους τοῦ Παπαφλέσσα, μόνον 300 μένουσιν πλησίον του· οἱ δὲ ἄλλοι ἐσκορπίσθησαν ἐδῶ κι ἐκεῖ. Καὶ ὅμως οἱ ὀλίγοι ἐκεῖνοι ἦρωες τρεῖς ὀλοκλήρους ὥρας ἀντεστάθησαν εἰς τὰς φοβερὰς ἐπιθέσεις τῶν ἐχθρῶν. Ἀλλὰ τέλος οἱ Ἀραβες εἰσῆλθον εἰς τὰ ὀχυρώματα των. Ἐκεῖ τότε ἠνοιξε ἓνας φοβερός ἀγὼν ἀνδρὸς πρὸς ἄνδρα, ἕως ὅτου ὅλοι ἔπεσον ἡρωϊκῶς. Τὸ σῶμα τοῦ Παπαφλέσσα τὸ εὔρον οἱ ἐχθροὶ μεταξὺ τοῦ σωροῦ τῶν πτωμάτων. Ὁ Ἰμπραΐμ διέταξε νὰ τὸ στήσουν ὄρθιον εἰς ἓν δένδρον καί, ἀφοῦ τὸ παρετήρησε πολλὴν ὥραν, εἶπε: «ἐὰν ἡ Πελοπόννησος ἔχῃ καὶ ἄλλους τοιούτους ἄνδρας, ποτὲ δὲν θὰ τὴν ξαναπάρωμεν. Ἐ-

φάνη ἀληθινὸς ἥρωας!» Ἐπειτα ἐπλησίασε καὶ ἐφίλησε τὸν νεκρόν!

3. Ἀποφυλάκισις τοῦ Κολοκοτρώνη. Τότε ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, ἐπειδὴ ἔβλεπε τὰς ἐπιτυχίας τοῦ Ἰμπραΐμ καὶ ὁ λαὸς εἶχεν ἐξεγερθῆ, ἠναγκάσθη νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν Κολοκοτρώνην μὲ τοὺς συντρόφους του καὶ νὰ τοὺς φέρῃ εἰς τὸ Ναύπλιον. Ἐκεῖ ἔγινε ἡ συμφιλίωσις καὶ ὁ Κολοκοτρώνης διωρίσθη πάλιν ἀρχιστράτηγος τῆς Πελοποννήσου.

3ον.

ΑΓΩΝΕΣ ΙΜΠΡΑΪΜ ΚΑΙ ΚΙΟΥΤΑΧΗ ΜΕ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΕΣ

1. Ὁ Ἰμπραΐμ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Μόλις ἠκούσθη καὶ πάλιν ἡ φωνὴ τοῦ γέρου τοῦ Μορηᾶ, πάλιν οἱ Ἕλληνες ἔλαβον θάρρος. Πολλοὶ ἔτρεξαν ἀμέσως καὶ κατετάχθησαν εἰς τὸν στρατόν του. Ὁ Κολοκοτρώνης μόλις συνήθροισε ἀρκετὸν στρατόν, ἦλθε κατὰ τοῦ Ἰμπραΐμ, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ ἔκαψε τὰς Καλάμας καὶ ἐλεηλάτησε τὴν Μεσσηνίαν, ἐπῆλθε κατὰ τῆς Ἀρκαδίας. Εἰς τὸ Ἄκροβον δὲ ὁ Κολοκοτρώνης ἀντετάχθη κατὰ τοῦ Ἰμπραΐμ, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ τὸν σταματήσῃ. Ὁ Ἰμπραΐμ τότε ἐπροχώρησε εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ κατέλαβε τὴν Τρίπολιν. Ἀπὸ ἐκεῖ ἐπροχώρησε, διὰ νὰ καταλάβῃ τὸ Ναύπλιον. Ἀλλὰ ὀλίγοι Ἕλληνες μὲ τὸν Ὑψηλάντην κατέλαβον τοὺς Μύλους καὶ τοῦ ἐκλείσαν τὸν δρόμον μὲ τὴν ἀνδρείαν των· τότε

οί ἐχθροὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν Τρίπολιν. Τὴν Τρίπολιν τώρα ὁ Ἰμπραΐμ τὴν ἔκαμε κέντρον εἰς τὰς πολεμικὰς του ἐπιχειρήσεις. Τότε ὁ Κολοκοτρώνης ἠθέλησε νὰ πολιορκήσῃ τὸν Ἰμπραΐμ εἰς τὴν Τρίπολιν καὶ συνήθροισε ὀλόγυρά του πολλοὺς Ἕλληνας· ἀλλ' ὁ Ἰμπραΐμ ἐσκόρπισε τὰ στρατεύματα τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ ἐξηκολούθησε καὶ τὸν χειμῶνα τοῦ 1825 τὰς καταστρεπτικὰς ἐνεργείας του εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, εἰς τὴν Λακωνίαν καὶ εἰς τὴν Ἡλείαν. Τὸ φοβερὸν του ἔργον τὸ ἐσταμάτησε μόνον, ὅταν τὸν διέταξεν ὁ Σουλτᾶνος, νὰ ὑπάγῃ νὰ κυριεύσῃ, μαζί με τὸν Κιουταχῆν, τὸ Μεσολόγγι.

2. Ὁ Κιουταχῆς εἰς τὸ Μεσολόγγι. Κατὰ τὸ σχέδιον τὸ ὁποῖον εἶχον καταστρώσει ὁ Σουλτᾶνος καὶ ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς, τὰ στρατεύματα τοῦ Μεχμέτ θὰ ὑπέτασσον τὴν Πελοπόννησον καὶ τὰ Τουρκικὰ στρατεύματα τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Δι' αὐτὸ ὁ Σουλτᾶνος κατὰ τὸ 1825, διώρισε στρατάρχην τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος τὸν νικητὴν τοῦ Πέτα Κιουταχῆν, καὶ τὸν διέταξε με' κάθε τρόπον νὰ κυριεύσῃ τὸ Μεσολόγγι. Ἡ διαταγὴ ἦτο: «ἢ τὸ Μεσολόγγι ἢ τὸ κεφάλι σου!» Ὁ Κιουταχῆς λοιπὸν με' 30.000 ἄνδρας φθάνει εἰς τὸ Μεσολόγγι, χωρὶς νὰ εὔρη οὐδαμοῦ ἀντίστασιν καὶ τὸ περικυκλώνει ἀπὸ τὴν ξηράν. Τὸ Μεσολόγγι τώρα ἦτο ὠχυρωμένον καλύτερα. Ὁ χάνδαξ, ὁ ὁποῖος τὸ περιέβαλε εἶχε γίνῃ βαθύτερος καὶ τὸ χαμηλὸν του τεῖχος εἶχε ὀχυρωθῆ με' πύργους, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἐπάνω 52 κανόνια. Ἀλλὰ τὸ ἰσχυρότερον τεῖχος ἦσαν τὰ στήθη τῆς ἀθανάτου φρουρᾶς του, ἡ ὁ-

ποία ἔφθανε τώρα τοὺς 4000 πολεμιστὰς. Ἄλλ' ἐντὸς εὐρίσκοντο καὶ 12.000 γέροι, γυναῖκες καὶ παιδιὰ, οἱ ὅποιοι ἔφερον μεγάλα ἐμπόδια εἰς τὴν ἄμυναν, διότι τὰ τρόφιμα ἦσαν ὀλίγα. Ὅλοι ὅμως αἱ ἐπιθέσεις τοῦ Κιουταχῆ ἀπεκρούσθησαν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας. Ὁ δὲ Ἑλληνικὸς στόλος ἔφερε μετ' ὀλίγον εἰς τοὺς πολιορκουμένους τρόφιμα καὶ βοήθειαν ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον. Ἀλλὰ κατὰ τὸ τέλος Ἰουνίου ἦλθε μέγας Τουρκικὸς στόλος καὶ τὸ ἀπέκλεισε καὶ ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Τότε ὁ Κιουταχῆς ἔκαμε τρεῖς ἐπιθέσεις, ἀλλὰ οἱ Ἕλληνες τὰς ἀπέκρουσαν καὶ ἐφόνευσαν πολλοὺς ἀπὸ τὸν στρατὸν του. Μετ' ὀλίγον ἤρχισαν νὰ ὑποφέρουν ἀπὸ ἔλλειψιν τροφῶν, ἀλλὰ κατὰ καλὴν τύχην φθάνει ὁ Ἑλληνικὸς στόλος, ὁ ὁποῖος ἐνίκησε καὶ διεσκόρπισε τὸν Τουρκικὸν καὶ εἰσήγαγε εἰς τὸ Μεσολόγγι ἀφθόνους τροφὰς καὶ πολεμεφόδια. Τότε ἔλαβον θάρρος οἱ Ἕλληνες, ἐξῆλθον ἔξω ἀπὸ τὸ τεῖχος καὶ ἐπειτα ἀπὸ τριῶν ὥρῶν ἡρωικὸν ἀγῶνα, ἐπέστρεψαν πάλιν εἰς τὸ Μεσολόγγι, ἀφοῦ ἐφόνευσαν πολλοὺς καὶ ἐχάλασαν πολλὰ ἀπὸ τὰ ὀχυρώματα τῶν Τούρκων. Καὶ ὅμως ὁ Κιουταχῆς δὲν ἀπηλπίσθη, ἀλλ' ἐπέμεινε εἰς τὴν πολιορκίαν. Κατὰ τὸ ἐξάμηνον διάστημα τῆς πολιορκίας εἶχε χάσει 13.000 στρατὸν, χωρὶς νὰ χάσῃ καὶ τὸ θάρρος του! Οὔτε νὰ φύγῃ ἐτόλμα. Μήπως τάχα ἢ διαταγὴ τοῦ Σουλτάνου δὲν ἦτο «τὸ Μεσολόγγι ἢ τὸ κεφάλι σου;» Καὶ ἀφοῦ ὅλοι αἱ νέαι ἐπιθέσεις του ἀπέτυχον, ἀπεφάσισε νὰ διαχειμάσῃ πρὸ τῆς ἀκαταβλήτου πόλεων περιμένων πάλιν τὸν Τουρκικὸν στόλον, διὰ νὰ τοῦ φέρῃ νέας βοηθείας. Κατὰ τὰς ἀρ-

χὰς λοιπὸν τοῦ Ὀκτωβρίου ἀπεσύρθη εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ζυγοῦ, μὲ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ του· ἀλλ' ἐκεῖ μετ' ὀλίγον φθάνει ὁ ὑπερήφανος Ἰμπραῖμ, κατόπιν διαταγῆς τοῦ Σουλτάνου, ὅπως εἶπομεν ἀνωτέρω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

ΕΚΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ (1826)

Ιον.

ΑΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΙ ΗΜΕΡΑΙ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

1. Πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου ὑπὸ τοῦ Ἰμπραῖμ καὶ τοῦ Κιουταχῆ. Ὁ Ἰμπραῖμ ὅταν ἦλθε, ἐκαυχῆθη ὅτι ἐντὸς δύο ἐβδομάδων αὐτὸς θὰ ἐκυρίευε τὸν «φράκτην» ἐκεῖνον, ὅπως περιφρονητικῶς ὠνόμασε τὰ χαμηλὰ τοῦ Μεσολογγίου ὄχυρώματα - φράκτην, διὰ τὸν ὁποῖον ὁ Κιουταχῆς ἐξώδευσε τόσους μῆνας καὶ ἔχασε τόσας χιλιάδας στρατοῦ! Ὁ Κιουταχῆς δυσαραεστηθεὶς ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ ὑπερηφάνου Αἰγυπτίου, ἀπεσύρθη ἀπὸ τὴν πολιορκίαν ἀφοῦ τοῦ εἶπε: «τότε κυρίευσε σὺ τὸν φράκτην αὐτόν!» Ὁ Ἰμπραῖμ τότε ἀπέκλεισε καὶ ἀπὸ τὴν θάλασσαν τὴν ἡρωϊκὴν πόλιν καὶ ἔπειτα ἤρχισε φοβερὰς κατ' αὐτῆς ἐπιθέσεις. Ἀλλὰ ὄλαι ἀπέτυχον. Τότε ὁ Ἰμπραῖμ, ἔπειτα ἀπὸ 15 ἡμερῶν ματαίους ἀγῶνας, ἠναγκάσθη μὲ ἐντροπὴν νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τοῦ Κιουταχῆ. Ἠνώθησαν λοιπὸν τότε οἱ δύο πασάδες καὶ ἀφοῦ περι-

έξωσαν τὴν πόλιν, ἤρχισαν κατ' ἀρχὰς τὰς ἐπιθέσεις ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Καὶ κατὰ πρῶτον ὁ Ἰμπραΐμ ἐκυρίευσεν τὰ δύο νησάκια Βασιλάδι καὶ Ντολ-

Κίτσος Τζαβέλλας

μᾶν, τὰ ὅποια ἦσαν εἰς τὴν λιμνοθάλασσαν τοῦ Μεσολογγίου καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐγίνε στενώτερος ὁ ἀποκλεισμός. Μόνον ἡ Κλεῖσοβα, τὸ προπύργιον τοῦ Μεσολογγίου, ἀντεῖχεν ἀκόμη. Μία φούχτα πολε-

μισταί, 130 τὸ ὄλον, με ἀρχηγὸν τὸν ἥρωα Κίτσον Τζαβέλλα, τὴν ὑπερήσπιζον. Πρῶτος ἐπῆλθε κατ' αὐτῆς ὁ Κιουταχῆς με 2000 Ἀλβανούς, ἀλλ' ἀπεκρούσθη καὶ ἐπληγώθη εἰς τὸν πόδα. Κατόπιν ὁ Ἰμπραΐμ ἔστειλε 3000 Ἀραβας με τὸν Χουσεΐν - τὸν κακὸν δαίμονα τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κάσου! Ἀλλὰ καὶ αἱ τρεῖς ἐπιθέσεις τῶν Ἀράβων ἀπέτυχον· ἐφονεύθη μάλιστα καὶ ὁ αἰμοβόρος Χουσεΐν. Ὁ Τζαβέλλας ἔπειτα ἔκαμε ἔξοδον καὶ ἐφόνευσε πολλοὺς καὶ ἐκυρίευσεν 12 μικρὰ καΐκια! Τὸ κατόρθωμα ὅμως αὐτὸ ἦτο ὁ τελευταῖος θρίαμβος καὶ ἡ τελευταία λάμψις, τὴν ὁποίαν ἔρριψε κατὰ τὴν δύσιν του τὸ ἄστρον τοῦ Μεσολογγίου. Διότι τὸ ἥρωϊκὸν Μεσολόγγι - τὸ Μεσολόγγι τὸ ὁποῖον δὲν ἠδυνήθησαν τόσοι ἐχθροὶ νὰ καταβάλουν, ἤρχισε νὰ ὑποκύπτῃ εἰς ἓνα ἄλλον ἐχθρὸν φοβερὸν καὶ ἀκατάβλητον - τὴν πείναν! Αἱ τροφαὶ εἶχον πλέον σωθῆ· οἱ πολιορκούμενοι ἠναγκάζοντο νὰ τρώγουν φύκια, σκώληκα, γάτες, ποντικούς καὶ δέρματα βρασμένα - τροφάς, αἱ ὁποῖαι ἐπέφερον διαφόρους ἀσθενείας καὶ αὐτὸν τὸν θάνατον! "Ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδιὰ ἐγύριζον ὡσάν σκελετοὶ ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ πολλοὶ ἀπέθνησκον εἰς τὸν δρόμον... Ἀλλὰ κανεὶς δὲν ὠμίλει διὰ παράδοσιν! "Ὅλοι, γυναῖκες καὶ ἄνδρες, γέροι καὶ παιδιὰ, εἶχον λάβει μίαν ἀπόφασιν: νὰ ἀποθάνουν καὶ ὄχι νὰ παραδοθοῦν - «πεθαίνομε, ἀλλὰ δὲν παραδίνομε τὰ ματωμένα ἄρματα μας», ἀπῆντων εἰς τὰς προτάσεις τῶν ἐχθρῶν. Εἰς τὸ τέλος, ὅταν ἔχασαν κάθε ἐλπίδα βοηθείας καὶ ὅταν δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ ὑποφέρουν, ἀπεφάσισαν νὰ διασχίσουν κατὰ τὴν

νύκτα με τὰ ξίφη των τὰς τάξεις τῶν ἐχθρῶν καὶ νὰ ὑπάγουν εἰς τὸν Πλάτανον, ὅπου ἦτο ὁ Καραϊσκάκης καὶ οἱ ἄλλοι ὀπλαρχηγοί. Τοὺς εἰδοποίησαν μάλιστα νὰ ἐπιτεθοῦν καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τὰ νῶτα κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Ὡς κατάλληλον δὲ νύκτα διὰ τὴν ἐξοδον ἐνόμισαν τὴν νύκτα τῆς 10 Ἀπριλίου 1826.

2. Ἐξοδος τοῦ Μεσολογγίου. Κατὰ κακὴν τύχην τὸ σχέδιον τῆς ἐξόδου ἐπροδόθη εἰς τὸν Ἰμπραΐμ ὑπὸ τινος Βουλγάρου προδότου, ὁ ὁποῖος ἠυτομόλησε εἰς τὸ Τουρκικὸν στρατόπεδον. Καὶ τότε ὁ Ἰμπραΐμ ἔλαβε τὰ μέτρα του. Ἀλλὰ καὶ ὁ Καραϊσκάκης ἔτυχε τότε νὰ εἶναι ἄρρωστος· οἱ δὲ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ δὲν ἐτόλμων μόνοι των νὰ κάμουν τίποτε. Μόνον ὁ Κώστας Μπότσαρης κατέβη εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Μεσολογγίου ὀλίγον πρὶν βασιλεύσῃ ὁ ἥλιος· ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν κατεδίωξαν 2000 Ἀλβανοί. Τοιοῦτοτρόπως ὅταν ἔφθασε ἡ ὠρισμένη νύκτα, οἱ Μεσολογγῖται διαιρεθέντες εἰς τρία σώματα, τὸ ἓν μὲ τὸν Νότην Μπότσαρη, τὸ ἄλλο μὲ τὸν Κίτσον Τζαβέλλα καὶ τὸ τρίτον μὲ τὸν Μακρῆν, ὤρμησαν ἐμπρὸς μὲ τὰ ξίφη εἰς τὰς χεῖρας. Οἱ πρῶτοι, οἱ ὁποῖοι ἐξῆλθον ἦσαν πολεμισταί. Ἡ ὀρμή των ἦτο τρομερά. Οἱ ἐχθροὶ ὅμως, οἱ ὁποῖοι ἐπερίμενον, ὤρμησαν ἐπάνω των μὲ λύσσαν. Φοβερὰ σύγχυσις καὶ ταραχὴ ἐπηκολούθησε τότε. Καὶ ὅμως οἱ γενναῖοι πολεμισταὶ διέσχιζον τὰς ἐχθρικὰς γραμμὰς μὲ ἀκράτητον ὀρμήν, ὡσὰν θύελλα τρομερῆ, ἡ ὁποία παρασύρει ὅ,τι εὕρισκε ἐμπρὸς τῆς. Ἀλλὰ εἰς τὸ μέσον τῆς ταραχῆς ἐκείνης ἀκούεται ἕξαφνα - ἄγνωστον ἀπὸ

ποῦ - ἡ καταραμένη κραυγή: «πίσω! πίσω!» Τί ἔγινε τότε εἶναι ἀδύνατον νὰ περιγραφῆ. Ἄλλοι ἐπροχώρησαν ἐμπρὸς καὶ ἀφοῦ διέσχισαν τὰς τάξεις τῶν ἐχθρῶν, ἔπεσαν εἰς τὴν πρώτην ἐνέδραν καὶ ἔπειτα εἰς τὴν δευτέραν, αἱ ὁποῖαι τοὺς ἐδεκάτισαν. Μόνον 1800 ἐσώθησαν καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν Ἄμφισσαν, ἀλλὰ εἰς ἐλεεινὴν καὶ ἀξιοδάκρυτον κατάστασιν. Ἄλλοι πάλιν νομίσαντες τὸ «πίσω» ἐκεῖνο ὡς διαταγὴν ὑποχωρήσεως, ἀμέσως ἐστράφησαν ὀπίσω καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν. Ἄλλὰ μαζὶ μὲ αὐτοὺς εἰσῆλθον καὶ τὰ ἄγρια στίφη τῶν ἐχθρῶν, τὰ ὁποῖα ἤρχισαν νὰ σφάζουν, νὰ λεηλατοῦν, νὰ αἰχμαλωτίζουν. Πυροβολισμοί, φωναὶ καὶ θρῆνοι καὶ κρότοι ἠκούοντο καθ' ὅλην τὴν φοβερὰν ἐκείνην νύκτα. Κάθε τόπος ἐγίνετο μάρτυς ἐνὸς ἡρωϊσμοῦ, κάθε γωνία ἐγίνετο σκηνὴ ἐνὸς αἱματηροῦ δράματος... Ὅλοι ἐπώλησαν ἀκριβὰ τὴν ζωὴν των. Εἰς γέρων τραυματίας ἐδῶ βάζει φωτιὰ εἰς τὴν πυρίτιδα καὶ ἀνατινάσσει εἰς τὸν ἀέρα τὸν προμαχῶνα τοῦ Μπότσαρη· ἄλλος γέρων ἐκεῖ, ὁ μάρτυς τῆς ἐλευθερίας Χ ρ ῆ σ τ ο ς Κ α ψ ἄ λ η ς, κλεισμένος εἰς ἓν φυσεκοποιεῖον μὲ 1800 γυναῖκας, παιδιὰ καὶ γέροντας, ὅταν εἰσῆλθον οἱ Τοῦρκοι διὰ νὰ εὔρουν λάφυρα, βάζει φωτιὰ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην καὶ ἀνατινάσσεται εἰς τὸν ἀέρα μὲ 2000 ἐχθρούς!...

Ὅταν ἐξημέρωσε - καλύτερα νὰ μὴν εἶχε ξημερώσει ἡ 11 Ἀπριλίου, τὸ Μεσολόγγι δὲν ὑπῆρχε πλέον. Ἦτο εἰς σωρὸς μόνον ἀπὸ στάκτην καὶ ἐρείπια μαῦρα, τὰ ὁποῖα ἐκάπνιζον... Χιλιάδες πτώματα ἦσαν σπαρμένα κάτω, ματωμένα, καμένα, παραμορφωμένα... Τὸ Με-

σολόγγι ἔπεσε, ἀλλὰ δὲν παρεδόθη· ἔπεσε διὰ νὰ ἐξεγείρη τὴν συγκίνησιν καὶ τὸν θαυμασμὸν ὅλου τοῦ κόσμου· ἔπεσε διὰ νὰ δώσῃ νέαν λάμπιν εἰς τὸν ἀγῶνα - καὶ εἰς τὴν Ἱστορίαν τοῦ κόσμου ἓνα μοναδικὸν παράδειγμα ἡρωϊσμοῦ καὶ ἀφθάστου φιλοπατρίας. Τὸ Μεσολόγγι πῖπτον ἐκέρδιζε τὴν δάφνην τῆς Δόξης καὶ τῆς Ἀθανασίας τὸ φωτοστέφανον...

2ον.

Ο ἸΜΠΡΑΪΜ Εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ Ὁ
Κιουταχῆς εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα

1. Ἐρήμισις τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τοῦ Ἰμπραΐμ. Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου, ὁ Ἰμπραΐμ ἐπέστρεψε εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ προσεπάθησε νὰ τὴν ὑποτάξῃ, λεηλατῶν αὐτὴν καὶ σφάζων τοὺς κατοίκους. Τότε νέα ἀνεμοζάλη ἐξέσπασε ἐπάνω εἰς τὴν Πελοπόννησον. Διέτρεξε λοιπὸν ὁ Ἰμπραΐμ πρῶτον τὴν Ἀχαΐαν, κατόπιν τὴν Ἀρκαδίαν, ἔπειτα τὴν ἄλλην Πελοπόννησον. Τέλος δὲ κατέβη εἰς τὰς Καλάμας καὶ ἠθέλησε νὰ ὑποτάξῃ τὴν Μάνην. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐνίκηθη δύο φορές ἀπὸ τοὺς Μανιάτας, ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ. Τοιοῦτοτρόπως ἀπέτυχε ἡ ἐκστρατεία του ἐναντίον τῆς Μάνης. Ἀπὸ τότε ὁμως ἤρχισε νὰ περιτρέχῃ τὴν Πελοπόννησον καὶ νὰ σπείρῃ πανταχοῦ, ὅπου διήρχετο, τὴν ἐρήμωσιν καὶ τὴν σφαγὴν. «Σὰν νὰ πέρασε ὁ Ἰμπραΐμ», λέγουν ἀκόμη καὶ τώρα διὰ κάθε τρομερὰν καταστροφὴν. Μὲ ὄλλα

αὐτὰ ὁ Ἰμπραΐμ, ἐπειδὴ ἔβλεπε ὅτι οὔτε μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποτάξῃ τοὺς Ἑλληνας, μετεχειρίσθη τὸν δόλον καὶ τὴν ὑποκρισίαν, διὰ νὰ τοὺς κάμῃ νὰ προσκυνήσουν. Ἄλλ' ἀπὸ τὸν φοβερόν αὐτὸν κίνδυνον ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα ἡ φρόνησις καὶ ἡ δραστηριότης τοῦ Κολοκοτρώνη, ὁ ὁποῖος ἄλλοτε μὲ τὰς συμβουλὰς καὶ ἄλλοτε μὲ τὰς ἀπειλὰς, κατώρθωσε νὰ τοὺς δώσῃ θάρρος, διὰ νὰ ἐξακολουθήσουν τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας. Ὄταν λοιπὸν ἀπέτυχε ὁ Ἰμπραΐμ νὰ ὑποτάξῃ τοὺς Ἑλληνας καὶ μὲ τὰ μέσ' αὐτά, ἔβαλε πάλιν εἰς ἐνέργειαν τὴν σφαγὴν καὶ τὴν ἐρήμωσιν.

2. Ἐκστρατεία τοῦ Κιουταχῆ ἑναντίον τῶν Ἀθηναίων. Ὁ σύντροφος τοῦ Ἰμπραΐμ Κιουταχῆς, μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Μεσολογγίου, ἔτρεξε νὰ ὑποτάξῃ καὶ τὴν ὑπόλοιπον Δυτικὴν Ἑλλάδα. Καὶ ὅταν τὸ κατώρθωσε, ἔσπευσε ἑναντίον τῆς Ἀνατολικῆς. Τὸν Ἰούλιον λοιπὸν τοῦ ἰδίου ἔτους, δηλαδὴ τοῦ 1826, ὀδηγῶν 10.000 ἄνδρας καὶ ἰσχυρὸν πυροβολικόν, ἐξεστράτευσε ἑναντίον τῶν Ἀθηναίων καὶ τὰς ἐκυρίευσε. Μετὰ ταῦτα δὲ ἐπολιόρκησε τὴν Ἀκρόπολιν, τὴν ὁποίαν ἐφρούρει ὁ Γκούρας μὲ 1400 ἄνδρας καὶ ἤρχισε νὰ κάμνῃ συχνὰ ἐπιθέσεις κατ' αὐτῆς. Ἄλλ' ὅρι Ἑλληνες ἀπέκρουσαν ὅλας τὰς ἐπιθέσεις καὶ δι' αὐτὸ ἔφεραν πολλὰς φορές εἰς δύσκολον θέσιν τὸν Κιουταχῆν. Κατὰ τὰ τέλη ὅμως Νοεμβρίου, ἡ κατάστασις τῶν πολιορκουμένων εἶχε καταντήσῃ ἀνυπόφορος καὶ ἀπελπιστική. Διότι οὔτε τροφὰς εἶχον πλέον, οὔτε πυρίτιδα. Ἄλλὰ τοὺς ἔσωσε κατὰ τὴν περίστασιν αὐτὴν ὁ φιλέλληνα Γάλλος συνταγματάρχης Φαβιέρος.

Αὐτὸς δηλαδὴ, ἀφοῦ ἔλαβε 650 ἄνδρας καὶ ἀφοῦ ἔδωσε εἰς τὸν καθένα ἀπὸ ἕνα σάκκον πυρίτιδος, κατὰ τὰ μεσάνυκτα τῆς 1ης Δεκεμβρίου τοῦ ἰδίου ἔτους, κατάρθωσε νὰ διασχίσῃ τὰς τάξεις τῶν ἐχθρῶν καὶ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν...

3ον.

ΑΝΔΡΑΓΑΘΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ

1. Ὁ Καραϊσκάκης ἀρχιστράτηγος. Εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν ἡ Ἐπανάστασις εἶχε σβήσει εἰς ὅλην σχεδὸν τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Μόνον τὴν Ἀκρόπολιν κατεῖχον ἀκόμη οἱ Ἕλληνες, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ἐπολιόρκει ὁ Κιουταχῆς. Τοιοῦτοτρόπως ἐκινδύνευε καὶ τὸ τελευταῖον προπύργιον τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Ἀπελπισία καὶ φόβος εἶχε καταλάβει ὅλους τοὺς Ἕλληνας. Δι' αὐτὸ ἡ τότε Κυβέρνησις διὰ νὰ δώσῃ νέαν ζωὴν εἰς τὸν ἀγῶνα, διώρισε ἀρχιστράτηγον τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος τὸν Γεώργιον Καραϊσκάκην. Εἰς αὐτὸν δὲ τῶρα ἐστηρίζοντο ὅλαι αἱ ἐλπίδες τοῦ ἔθνους... Ὁ Καραϊσκάκης ἐγεννήθη εἰς ἕν χωρίον τῆς Ἀρτης, τὴν Σκουληκάριαν. Ἦτο δὲ κοντὸς καὶ ἀσθενικός, ἀλλὰ ζωηρὸς καὶ ριψοκίνδυνος, μὲ μάτια ζωηρὰ καὶ ἔξυπνα. Πρὸ πάντων δὲ εἶχε ἀπὸ τὴν φύσιν ἔξοχον στρατηγικὴν εὐφυΐαν. Ὁ Καραϊσκάκης πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως εἶχε ἀκολουθήσει τὸν περίφημον θαλασσομάχον Κατσώνην. Ἐπειτα ἐπῆγε καὶ ἔγινε σωματοφύλαξ τοῦ Ἀλῆ - πασᾶ. Ἀλλὰ

ὅταν ἤρχισε ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις, ὁ Καραϊσκάκης ὑψωσε τὴν ἐπαναστατικὴν σημαίαν εἰς τὰ Τζου-

Καραϊσκάκης.

μέρκα τῆς Ἠπείρου καὶ ἀπὸ τότε ἤρχισε τοὺς ἥρωϊκοὺς ἀγῶνάς του κατὰ τῶν Τούρκων. Κατ' ἀρχὰς δὲν εἶχε δεῖξει καλὴν διαγωγὴν, διότι δὲν εἶχεν ἐνοήσει τὴν

μεγάλην σημασίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἡ Ἐπανάστασις. Βραδύτερον ὅμως ἐξύπνησαν ἐντός του αἱ μεγάλοι καὶ πατριωτικαὶ σκέψεις, αἱ ὁποῖαι τὸν μετέβαλον καὶ τὸν ἔκαμαν ἄλλον ἄνθρωπον. Τώρα λοιπόν, ὅτε ἐκινδύνευεν ἡ Ἐπανάστασις, τὰ μάτια καὶ αἱ ἐλπίδες ὄλων ἐστράφησαν εἰς τὸν Καραϊσκάκη· καὶ δι' αὐτὸ ἡ Κυβέρνησις τὸν διώρισε ἀρχιστράτηγον. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως ἦτο τότε ὁ Ἄνδρῆας Ζαΐμης, εἰς ἀπὸ τοὺς πρώτους προεστῶτας τῆς Πελοποννήσου, ὁ ὁποῖος εἶχε προσωπικὴν ἔχθραν μὲ τὸν Καραϊσκάκη. Ἐν τούτοις χάριν τῆς Πατρίδος ἐδέχθη νὰ τὸν διορίσῃ, ἀφοῦ μάλιστα εἶπε: «ἄς σωθῆ ἡ Πατρίς μου, κι ἄς ὑψωθῆ ὁ ἐχθρὸς μου!». Ὄταν δὲ ὁ Καραϊσκάκης κατέβη μετὰ τὸν διορισμὸν του εἰς τὸ Ναύπλιον, διὰ νὰ λάβῃ διαταγὰς ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν, ὁ Ζαΐμης λησμονῶν κάθε ἔχθραν, τὸν ἀγκάλιασε καὶ τοῦ εἶπε: «συμπολίτα, ἄς λησμονήσωμεν τὰς ἔχθρας μας κι ἄς φροντίσωμεν νὰ σώσωμεν τὴν Πατρίδα». Ὅμοια λόγια εἶχεν εἶπη καὶ ἄλλοτε εἰς τὰ παλαιὰ χρόνια ὁ Ἀριστείδης πρὸς τὸν Θεμιστοκλέα, ὀλίγον πρὸ τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας.

2. Πανωλεθρία τῶν Τούρκων εἰς τὴν Ἀράχωβαν. Ὁ Καραϊσκάκης, ἀφοῦ συνήθροισε 4000 ἄνδρας, ἔφυγε ἀπὸ τὸ Ναύπλιον καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Ἐλευσίνα, ὅπου εὕρισκετο καὶ ἄλλο Ἑλληνικὸν στράτευμα. Ἐπειτα προχωρήσας κατέλαβε τὸ Χαϊδάρι, χωρίον ἀπέχον μίαν ὥραν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας. Ἐκεῖ δέ, ἀφοῦ ἔκαμε τὴν πρώτην μάχην μὲ τὸν Κιουταχῆν, τὸν ἐνίκησε καὶ τὸν ἔτρεψεν εἰς φυγὴν. Ἐπειτα ὁ Κιου-

Νίκη εις τὴν Ἀράχωβα.

ταχῆς ὀρμήσας κατ' αὐτοῦ με περισσοτέρας δυνάμεις, τὸν ἠνάγκασε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἐλευσίνα. Ἄλλ' ἀπὸ τότε καὶ ὁ Καραϊσκάκης δὲν ἔπαυσε νὰ τὸν ἐνοχλῆ με κάθε τρόπον καὶ νὰ τὸν βλάπτῃ με κάθε μέσον.

Ὁ Καραϊσκάκης ἐπειδὴ ἔβλεπε ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν ἦσαν τακτικὸς στρατός, διὰ τὴν κάμη ἐπιθέσεις καὶ οὕτω λύση τὴν πολιορκίαν, τοῦ ἦλθε εἰς τὸν νοῦν ἓν' ἔξοχον στρατηγικὸν σχέδιον. Ἐσκέφθη δηλαδὴ τὴν κόψη κάθε συγκοινωνίαν τοῦ Κιουταχῆ μετὰ τὴν Στερεάν Ἑλλάδα, ὥστε τὴν μὴ ἡμπορῆ νὰ λαμβάνη τροφὰς καὶ πολεμφοδία ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν Εὐβοίαν. Τοιοῦτοτρόπως δὲ ὑπελόγιζε, ὅτι ὁ Κιουταχῆς θὰ ἠναγκάζετο νὰ λύση τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως. Δι' αὐτὸ ἔστειλε ἔμπρὸς τὸν Κωλέττην, διὰ τὴν καταλάβη τὴν Ἀταλάντην, ἀλλ' αὐτὸς ἐνίκηθη ἀπὸ τὸν Μουσταφάμπεην καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ ὀπίσω, χωρὶς τὴν κάμη τίποτε. Ἐπειτα ἀπὸ τὴν νίκην αὐτὴν ὁ Μουσταφάμπεης ἔσπευσε νὰ καταλάβῃ τὴν Ἀμφισσαν, διὰ τὴν ἐλευθερώσῃ τοὺς Τούρκους, οἱ ὅποιοι ἦσαν κλεισμένοι εἰς τὸ φρούριόν της. Τότε ὁ Καραϊσκάκης, ὁ ὅποιος εὕρισκετο εἰς τὸ Δίστομον, ἀποστέλλει κατ' αὐτοῦ τὸν Γ σ ρ δ ι κ ι ὡ τ η ν Γ ρ ἰ β α ν καὶ τὸν Γ ε ὡ ρ γ ι ο ν Β ά γ ι α ν ἵνα ἀνακόψουν τὴν πορείαν αὐτοῦ. Ἀλλὰ μόλις οὗτοι κατέλαβον τὴν Ἀράχωβαν, ἐπέρχεται κατ' αὐτῶν ὁ Μουσταφάμπεης μετὰ 2500 Τουρκαλβανούς. Οἱ Ἕλληνες ἀνθίστανται γενναίως. Ἐν τῷ μεταξύ ὅμως καταφθάσας ὁ Καραϊσκάκης, τὸν περικυκλώνει ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη. Οἱ Τούρκοι τότε περιῆλθον εἰς φοβερὰν θέσιν. Ὑπέφερον ἀπὸ τὴν πείναν καὶ ἀπὸ τὸ ψῦχος, πολλοὶ δὲ ἀπέθνησκον. Καὶ ἐπειδὴ καμμία ἐλπίς δὲν ὑπῆρχε πλέον, διὰ τὴν σωθοῦν, ὅσοι ἔζησαν ἀπεφάσισαν νὰ φύγουν τὴν νύκτα τῆς 21 Νοεμβρίου. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες οἱ ὅποιοι τὸ εἶχον ἐννο-

Ἀττικήν. Ὁ Καραϊσκάκης πράγματι ἦλθε εἰς τὴν Ἐλευσίνα καὶ ἔπειτα διηυθύνθη εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ μὲ 1000 ἄνδρας κατέλαβε τὸ Κερατσίνι. Ἐκεῖ ὅμως, πρὶν ὀχυρωθῆ καλῶς, ὤρμησε κατ' αὐτοῦ πολὺς Τουρκικὸς στρατός· ὁ Καραϊσκάκης τότε μὲ τὴν ἀνδρείαν του κατώρθωσε νὰ τὸν ἀπωθήσῃ. Τὴν ἄλλην ἡμέραν ὁ ἴδιος ὁ Κιουταχῆς ὀδηγῶν 3000 ἄνδρας πεζοὺς, 400 ἵππεις καὶ 6 κανόνια, ὤρμησε κατὰ τοῦ Καραϊσκάκη, ἀλλ' ἔπειτα ἀπὸ φονικὴν μάχην, ἣ ὁποία διήρκεσε πολλὰς ὥρας, ὁ Κιουταχῆς ἐνικήθη καὶ ἐτράπη εἰς αἰσχρὰν φυγὴν... Ἡ περίφημος αὐτὴ νίκη τοῦ Καραϊσκάκη ἀνεπτέρωσε τὸ φρόνημα τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐπολλαπλασίασε τὰς ἐλπίδας των. Δι' αὐτὸ ἐντὸς ὀλίγου συνεκεντρώθησαν ὀλόγουρά του 12.000 ἄνδρες, οἱ ὅποιοι ἐστρατοπέδευσαν εἰς τὸ Φάληρον. Ἄλλ' εἰς τὸ μεταξύ ἡ Τετάρτη Ἐθνικὴ Συνέλευσις διώρισε ἀρχηγὸν ὅλων τῶν δυνάμεων τῆς ξηρᾶς τὸν Ἄγγλον Τζώρτζι καὶ ναύαρχον ὅλων τῶν δυνάμεων τῆς θαλάσσης τὸν λόρδον Κόχραν - περίφημον καὶ γνωστὸν καὶ ἀπὸ ἄλλους πολέμους. Ὁ Μιαούλης τότε, χωρὶς καμμίαν δυσἀρέσκειαν, ἔγινε εἰς ἀπλοῦς πλοίαρχος διὰ τὸ συμφέρον τῆς Πατρίδος. Ἐπειτα δὲ ἡ Συνέλευσις ἐψήφισε ὡς Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος τὸν Ἰ. Καποδίστριαν, ὁ ὅποιος κατήγετο ἀπὸ τὴν Κέρκυραν καὶ εἶχε χρηματίσει Ὑπουργὸς τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας.

2. Θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη. Ὁ Καραϊσκάκης ἐπέμενε εἰς τὸ ἀρχικόν του σχέδιον· ἠθέλε δηλαδὴ νὰ κόψῃ κάθε συγκοινωνίαν τοῦ Κιουταχῆ μὲ τὴν Θεσσαλίαν καὶ τοιουτοτρόπως ἐμποδίζων αὐτὸν

Ἄνδρέας Μιαούλης.

νὰ λαμβάνη ὅπιο ἐκεῖ τροφὰς καὶ πολεμεφόδια, τὸν ἀναγκάσῃ νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως. Ἄλλὰ τὸ σχέδιόν του δὲν ἔγινε δεκτόν. Ἐγινε δεκτὴ ἡ

γνωμη του ναυάρχου Κόχραν, ο οποίος ήθελε να γίνει γενική επίθεση την 23 'Απριλίου. Δι' αυτό κάθε συμπλοκή είχε απαγορευθῆ, προτοῦ ἔλθῃ ἡ ἡμέρα διὰ τὴν γενικὴν ἐπίθεσιν. Ἄλλὰ τὴν 22 'Απριλίου μερικοὶ Κρητικοὶ καὶ Ὑδραῖοι συνεπλάκησαν μὲ τοὺς Τούρκους. Ὁ Καραϊσκάκης, ὁ ὁποῖος ἔκειτο κλινήρης τὴν ἡμέραν ἐκείνην μὲ δυνατὸν πυρετόν, ἐταράχθη ἀπὸ τοὺς πυροβολισμοὺς καὶ ἐσηκώθη νὰ ἴδῃ τί συνέβαινεν. Ὅταν ὅμως εἶδε τοὺς Ἕλληνας καταδιωκομένους ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἵππευσεν ἀμέσως καὶ ὤρμησεν ἀκράτητος ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν. Οἱ Τούρκοι τότε ἐτράπησαν εἰς φυγὴν· ἀλλ' ἐνῶ ὁ Καραϊσκάκης ἐπέστρεφε εἰς τὴν σκηνὴν του, εἷς Τούρκος κρυμμένος ἐντὸς χάνδακος τὸν ἐπυροβόλησε καὶ τὸν ἐπλήγωσε εἰς τὴν κοιλίαν. Ἡ πληγὴ ἦτο θανατηφόρος· ἀλλὰ ὁ γενναῖος ἀνὴρ κατώρθωσε ν' ἀναβῆ ἐπάνω εἰς τὸν ἵππον του καὶ νὰ φθάσῃ πάλιν εἰς τὴν σκηνὴν του. Ἐκεῖ ἡ κατάστασίς του ἐχειροτέρευσε καὶ τότε οἱ σύντροφοὶ του τὸν μετέφερον εἰς τὸ πλοῖον τοῦ Τζώρτζι· ἀλλὰ κατὰ τὴν νύκτα τῆς 22 'Απριλίου τοῦ 1827 ἀπέθανε ὁ μεγαλύτερος ἥρωας καὶ στρατηγὸς τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος Καραϊσκάκης. Τὴν ἄλλην ἡμέραν ἐτάφη εἰς τὴν Σαλαμίνα μὲ μεγάλας τιμάς. Ὁ θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη ἦτο μεγάλη συμφορὰ διὰ τὴν Ἑλλάδα (Λόγοι τῶν Τούρκων διὰ τὸν Καραϊσκάκην!) καὶ ἐν φοβερὸν κτύπημα διὰ τὴν Ἐπανάστασιν, τοῦ ὁποῖου τὰ ἀποτελέσματα δὲν ἄργησαν νὰ φανοῦν.

3. Καταστροφὴ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸ Φάληρον. Ὁ ἀρχιστράτηγος Τζώρτζι, ἐξ οἰτίας

τοῦ θανάτου τοῦ Καραϊσκάκη, ἀνέβαλε διὰ μίαν ἡμέραν τὴν ἐπίθεσιν· ὥρισε δηλαδὴ νὰ γίνη τὴν 24 Ἀπριλίου. Τὴν νύκτα λοιπὸν ἐξῆλθον ἀπὸ τὰ πλοῖα 3000 Ἕλληνες· ἀλλ' ὅταν τὰ μεσάνυκτα ἐξῆλθον εἰς τὸ Φάληρον, δὲν εἶχον καμμίαν τάξιν καὶ κανὲν σχέδιον. Ἐβόδιζον δὲ τόσον ἀτάκτως, ὥστε ἓν μέρος τῶν Ἑλλήνων ἦτο πλησίον τῆς Ἀκροπόλεως, ἄλλοι ὀπίσω καὶ ἄλλοι εὐρίσκοντο ἀκόμη εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Φαληρου! Πρὸς τούτοις ἦσαν καὶ ἄνευ ἀρχηγοῦ. Ὁ ἀρχηγὸς ἔμενε εἰς τὰ πλοῖα! Ὁ Κιουταχῆς τοὺς παρηκολούθει καὶ παρετῆρει τί θὰ κάμουν οἱ Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι ἦσαν εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ εἰς τὸ Κερασίσι. Ὄταν εἶδε, ὅτι αὐτοὶ δὲν ἐκινήθησαν καὶ ἐνόησε, ὅτι ἡ ἀταξία ἐκείνη δὲν ἦτο σχέδιον στρατηγικόν, ὥρμησε κατ' ἐπάνω των μὲ ὄλον του τὸ στράτευμα. Οἱ Ἕλληνες τότε διεσκορπίσθησαν καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Οἱ Τοῦρκοι τοὺς κατεδίωξαν μέχρι τῆς θαλάσσης. Εἰς τὴν μάχην αὐτὴν οἱ Ἕλληνες ἔπαθον τρομερὰν καταστροφὴν - καταστροφὴν, τὴν ὁποῖαν δὲν εἶχον πάθει ποτέ εἰς ὅλην τὴν Ἐπανάστασιν!... Ἡ πεδιάς ὅλη ἐστρώθη ἀπὸ πτώματα! Περισσότεροι τῶν 1500 ἀνδρῶν ἐφονεύθησαν, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ πολλοὶ ὀπλαρχηγοί. Ἐπειτα ἀπὸ τὴν καταστροφὴν αὐτὴν ὁ ἄλλος στρατὸς τῶν Ἑλλήνων διελύθη· οἱ δὲ κατέχοντες τὴν Ἀκρόπολιν παρέδωσαν αὐτὴν εἰς τὴν Κιουταχῆν, μὲ τὴν συμφωνίαν νὰ φύγουν ἐλεύθεροι μὲ τὰ ὄπλα των καὶ τὰ πράγματά των. Ἐπειτα δὲ ἀπὸ τὴν παράδοσιν τῆς Ἀκροπόλεως ἡ ἐπανάστασις ἔσβησε εἰς τὴν

Στερεάν Ἑλλάδα καὶ ὀλόκληρος ὑπετάχθη καὶ πάλιν εἰς τοὺς Τούρκους.

2ον.

ΕΠΕΜΒΑΣΙΣ ΤΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΑΓΩΝΑ.

1. Ἡ ἀπόφασις τῶν Δυνάμεων. Κατ' ἀρχὰς ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις δυσηρέστησε τὰς Κυβερνήσεις τῶν Δυνάμεων τῆς Εὐρώπης· διότι τὴν Εὐρώπην τότε ἐκυβέρνηον βασιλεῖς καὶ διπλωμάται ἀπολυταρχικοί, οἱ ὅποιοι δὲν ἠθέλον νὰ δώσουν κανὲν προνόμιον καὶ καμμίαν ἐλευθερίαν εἰς τοὺς λαούς. Ἐνόμισαν λοιπόν, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις θὰ ἐγένετο παράδειγμα καὶ θὰ ἐξήγειρε τοὺς λαούς τῆς Εὐρώπης, οἱ ὅποιοι ἐστέναζον ὑπὸ τὴν δουλείαν ἢ τὴν ἀπολυταρχίαν. Δι' αὐτὸ προσεπάθουν μὲ κάθε τρόπον νὰ τὴν σβήσουν. Ἄλλ' οἱ ἡρωϊκοὶ ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων, αἱ σφαγαὶ καὶ αἱ ἀγριότητες τῶν Τούρκων ἢ ἡρωϊκὴ πτωχία τοῦ Μεσολογγίου, ἐκίνησαν τὸν θαυμασμόν καὶ τὴν συμπάθειαν ὅλου τοῦ κόσμου. Καὶ πρώτη ἡ Ρωσσία προσεπάθησε νὰ περιορίσῃ τοὺς Τούρκους. Ἄλλ' ἡ Αὐστρία, ἡ ὁποία ἐμίσει κάθε ἐλευθερίαν, συνεκράτει ὅσον ἠδύνατο τὴν Ρωσίαν καὶ προσεπάθει νὰ δώσῃ καιρὸν εἰς τὴν Τουρκίαν νὰ καταπνίξῃ τὴν Ἐπανάστασιν. Ἄλλὰ μετ' ὀλίγον ἔγινε πρωθυπουργὸς τῆς Ἀγγλίας ὁ φιλέλληνας Κάνιγκ, ὁπότε ἡ Ἀγγλικὴ πολιτικὴ ἐτάχθη ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Τότε ὁ Κάνιγκ, μαζί μὲ τὴν Ρωσσίαν, προσεπάθησε νὰ πεί-

ση τὴν Τουρκικὴν Κυβέρνησιν νὰ δώσῃ τὸ δικαίωμα εἰς τὰς Δυνάμεις νὰ κανονίσουν τὰ πράγματα. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ Σουλτᾶνος, ὄχι μόνον δὲν τοὺς ἤκουσε, ἀλλὰ καὶ διέταξε τοὺς στρατηγοὺς του νὰ ἐξακολουθήσουν τὸν πόλεμον μὲ μεγαλυτέραν ὀρμὴν καὶ ἐπιμονήν, ἡ Ρωσία καὶ ἡ Ἀγγλία ὑπέγραψαν ἐν Πιερουπόλει τὸν Μάρτιον τοῦ 1826 πρωτόκολλον, διὰ τοῦ ὁποίου συμφώνουν νὰ ζητήσουν καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη νὰ καταπαύσουν τὸν πόλεμον. Τὸ πρωτόκολλον αὐτὸ τὸ παρεδέχθη κατόπιν καὶ ἡ Γαλλία καὶ τοιοῦτοτρόπως τὸν Ἰούλιον τοῦ 1827 ἔγινε νέα συνθήκη ἀπὸ τὰς τρεῖς Δυνάμεις. Τότε κάθε μία ἀπὸ τὰς Δυνάμεις αὐτὰς ἔστειλε εἰς τὰ Ἑλληνικὰ ὕδατα ἀπὸ μίαν μοῖραν στόλου. Τὰς διέταξαν δέ, ἀφοῦ ἐνωθοῦν, ν' ἀναγκάσουν τὸν αἰμοβόρον Ἰμπραῖμ νὰ σταματήσει τὰς ἐχθροπραξίας. Ὁ Ἀγγλικὸς στόλος ναύαρχον εἶχε τὸν Κοδριγκτῶν, ὁ Γαλλικὸς τὸν Δεριγνύ καὶ ὁ Ρωσικὸς τὸν Χέϋδεν. Ὁ Κοδριγκτῶν ἦτο ἀνώτερος ἀπὸ τοὺς ἄλλους δύο κατὰ τὸν βαθμὸν.

2. Ἡ ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου. Οἱ τρεῖς λοιπὸν οὔτοι ναύαρχοι, ἀφοῦ ἤνωσαν τοὺς στόλους των, ἔπλευσαν εἰς τὴν Πύλον, εἰς τὸν λιμένα τῆς ὁποίας εἶχε ἀγκυροβολήσει ὁ Τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος. Ἐκεῖ δὲ ἔκαμαν γνωστὴν εἰς τὸν Ἰμπραῖμ τὴν ἀπόφασιν τῶν Δυνάμεων. Ὁ Ἰμπραῖμ ὅμως δὲν ἔδωσε προσοχὴν εἰς τὴν ἀπόφασίν των. Δι' αὐτὸ οἱ στόλοι τῶν Δυνάμεων εἰσῆλθον εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυαρίνου, διὰ νὰ ἐκδιώξουν τὸν Τουρκοαιγυπτιακὸν στόλον. Ἀλλὰ μὲ ἐκπληξίν των οἱ ναύαρχοι τὸν εὔρον παρα-

Ν. Γκινοπούλου. Ἱστορία τοῦ Νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ. Ἔκδ. Α' 10

τεταγμένον εἰς μάχην, ὁ δὲ ναύαρχός του μάλιστα διέταξε τὸν Κοδριγκτῶνα νὰ ἐξέλθῃ ἀμέσως ἀπὸ τὸν λιμένα! Ὁ Κοδριγκτῶν ὅμως ἀπήντησε μὲ ὑπερφάνειαν: «ἐγὼ ἦλθον ἐδῶ νὰ δώσω καὶ ὄχι νὰ λάβω διαταγὰς!» Τότε οἱ Τοῦρκοι ἐπυροβόλησαν μίαν βάρκαν Ἀγγλικὴν καὶ ἐφόνευσαν ἕνα ἀξιωματικὸν καὶ 5 ναύτας· ἔπειτα ἐπυροβόλησαν ἄλλην βάρκαν καὶ τελευταίως τὴν ἰδίαν Ἀγγλικὴν ναυαρχίδα. Ὁ Κοδριγκτῶν τότε δὲν ἠδυνήθη νὰ κρατηθῇ καὶ διέταξε: «Πῦρ!» Ἀμέσως τότε ἤρχισε εἰς φοβερὸς ἀγὼν, ὁ ὁποῖος διήρκεσε 4 ὀλοκλήρους ὥρας! Οἱ Τουρκοαιγύπτιοι ἔπαθον φοβερὰν καταστροφὴν. Ὅλα σχεδὸν τὰ πλοῖά των κατεστράφησαν καὶ 6000 ἄνδρες ἐφονεύθησαν. Ὁ λιμὴν τοῦ Νουαρίνου ἐγέμισε ἀπὸ πτώματα, συντρίμματα καὶ ναυάγια... Εἰς ἱερὸς ἀγὼν ἐθριάμβευσεν...

Ἡ περίφημος αὐτὴ ναυμαχία, ἡ ὁποία ἐγίνε τὴν 8 Ὀκτωβρίου τοῦ 1827, ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα εἰς μίαν κρίσιμον στιγμὴν καὶ ἔθεσε τὸν θεμέλιον λίθον τῆς ἐλευθερίας τῆς!...

3ον.

Ο ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

1. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ναυμαχίας τοῦ Νουαρίνου. Ἡ ναυμαχία τοῦ Νουαρίνου εἶχε μεγάλα ἀποτελέσματα διὰ τὴν Ἑλλάδα· ἡ καταστροφὴ τοῦ Τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου ἐθύμωσε καὶ ἐφανάτισε τοὺς Τούρκους τόσο, ὥστε ἤρχισαν νὰ δει-

κνύουν μεγάλην θρασύτητα εἰς τοὺς Εὐρωπαίους. Δι' αὐτὸ οἱ πρέσβεις τῶν Δυνάμεων ἠναγκάσθησαν νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἡ δὲ Ρωσία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας. Ὁ Ρωσικὸς στρατὸς ἐνίκησε τοὺς Τούρκους καὶ ἔφθασε μέχρι τῆς Ἀδριανουπόλεως. Τότε ὁ Σουλτᾶνος ἠναγκάσθη νὰ ἀποσύρῃ τὸν περισσότερον στρατὸν του ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ καὶ οἱ στόλοι τῶν Δυνάμεων ἀπέκλεισαν τὴν Πελοπόννησον καὶ ἀπέκοψαν κάθε συγκοινωνίαν τοῦ Ἰμπραῖμ μὲ τὴν Αἴγυπτον, ἡ δὲ Γαλλία ἔστειλε εἰς τὴν Πελοπόννησον 16 χιλιάδας στρατὸν μὲ τὸν στρατηγὸν Μαϊζῶνα, ὁ ὁποῖος ἐξηνάγκασε τὸν Ἰμπραῖμ νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐντροπιασμένος... Τώρα πλέον ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Ἑλλάδος ἦτο εὐκολωτέρα καὶ τὴν συνεπλήρωσε ὁ Καποδίστριας, τὸν ὁποῖον ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευσις τῆς Τροιζῆνος εἶχε ψηφίσει, καθὼς εἶδομεν, κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος.

2. Ὁ Καποδίστριας εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Καποδίστριας ἦτο τότε ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ρωσίας· μόλις δὲ ἔμαθε ὅτι ἐξελέγη Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος, παρήτησε χάριν τῆς πατρίδος τὴν λαμπρὰν του θέσιν καὶ τὴν 8 Ἰανουαρίου 1828 ἀπεβιβάσθη εἰς τὸ Ναύπλιον, ὅπου τὸν ὑπεδέχθησαν μὲ χαρὰν καὶ ἐνθουσιασμόν. Διότι ὁ Καποδίστριας εἶχε μεγάλην ὑπόληψιν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ὅλοι τὸν ἐσέβοντο καὶ ἐπίστευον, ὅτι θὰ σώσῃ τὸν τόπον καὶ θὰ φέρῃ εἰς αὐτὸν τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν ὁμόνοιαν. Ἀλλὰ τὸ ἔργον του ἦτο πολὺ δύσκολον. Ὁ Καποδίστριας εὔρε τὴν Ἑλλάδα

ήρημωμένην ἔπειτα ἀπὸ ὀκτώ ἐτῶν πόλεμον. Ἡ γῆ εἶχε μείνει ἀκαλλιέργητος. Πτωχεία καὶ ἀναρχία ἐβασίλευε πανταχοῦ. Ἡ Στερεὰ Ἑλλάς, κατεστραμμένη καὶ

Καποδίστριας.

αὐτή, εὐρίσκετο ἀκόμη εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων. Μὲ ὅλα αὐτὰ ὁ Καποδίστριας δὲν ἀπηλπίσθη. ἤρχισε τὸ ἔργον του μὲ θάρρος καὶ μὲ ζῆλον πατριωτικόν. Ἰδιαιτέρως ἐφρόντισε διὰ τὴν μόρφωσιν τοῦ λαοῦ, ὁ

ὁποῖος εὐρίσκετο εἰς μεγάλην ἀμάθειαν καὶ μὲ ἦθη ἐξη-
 γριωμένα. Ἰδρυσε πολλὰ δημοτικά σχολεῖα, διδα-
 σκαλεῖα καὶ ὀρφανοτροφεῖα εἰς τὴν Αἰγίναν, σχολὴν
 στρατιωτικὴν καὶ ναυτικὴν, καὶ γενικῶς καθετί, τὸ
 ὁποῖον ἦτο χρήσιμον διὰ νὰ προαχθῇ τὸ ἔθνος καὶ νὰ
 κλείσουν αἱ πληγαὶ τοῦ ἀπὸ τὸν πολυχρόνιον πόλεμον.
 Πρὸ πάντων ἠθέλησε νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν τάξιν καὶ τὴν
 ὑπακοὴν εἰς τοὺς νόμους καὶ τὴν ἀρχήν: νὰ εἶναι ὅλοι
 οἱ πολῖται ἴσοι πρὸ τῶν νόμων.

3. Δολοφονία τοῦ Καποδίστριου.
 Ἄλλ' ἐνῶ ὁ καλὸς Κυβερνήτης εἰργάζετο μὲ ζῆλον διὰ
 τὴν ἀνόρθωσιν τοῦ ἔθνους, οἱ Τούρκοι κατεῖχον ἀκόμη
 τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ ἐξηκολούθουν τὸ καταστρε-
 πτικόν των ἔργον. Δι' αὐτὸ ὁ Καποδίστριας παρήγγει-
 λε εἰς τὸν Τζώρτζ, ὁ ὁποῖος εὐρίσκετο εἰς τὴν Δυτικὴν
 Ἑλλάδα, νὰ φροντίσῃ νὰ τὴν ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τοὺς
 Τούρκους· εἰς δὲ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἔστειλε
 τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην μὲ ὀκτῶ χιλιάδας στρατόν.
 Ὁ Τζώρτζ τότε κατέλαβε τὸ Μεσολόγγι καὶ ἐξεδί-
 ωξε τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, ὁ δὲ
 Ὑψηλάντης ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἐπροχώρησε εἰς τὴν
 Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ ἐνίκησε τοὺς Τούρκους τὴν 12
 Σεπτεμβρίου 1829 εἰς τὴν Πέτραν τῆς Βοιωτίας - εἰς
 μίαν νικην τελειωτικὴν, ἣ ὁποία ἔδωκε τὴν ἐλευθερίαν
 εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Δη-
 μήτριος Ὑψηλάντης ἔδωκε λαμπρὸν τέλος εἰς τὸν ἀγῶ-
 να τῆς ἐλευθερίας, τὸν ὁποῖον ὀκτῶ χρόνους πρότερον
 μὲ τόσας ἐλπίδας καὶ τόσας ἀτυχίας εἶχε ἀρχίσει ὁ ἀ-
 δελφός του Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν... Ὁ

δὲ Καποδίστριας, ἀφοῦ ἀπηλλάγη ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἐπεδόθη μὲ μεγαλυτέραν δραστηριότητα εἰς τὸ ἔργον του. Ἄλλ' ἢ αὐστηρά του διοικήσις καὶ πρὸ πάντων ὁ αὐταρχικός του χαρακτήρ, ἠνάγκασε πολλοὺς προκρίτους καὶ ὄπλαρχηγοὺς νὰ ἐξεγερθοῦν. Διὰ τοῦτο ὁ Καποδίστριας εὐρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ τιμωρήσῃ μερικοὺς ἐξ αὐτῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν Πέτρο μπεην Μαυρομιχάλην, τὸν ὁποῖον καὶ ἐφυλάκισε Ἄλλ' αὐτὸ οἱ Μαυρομιχαλαῖοι τὸ ἐθεώρησαν οἰκογενειακὴν προσβολὴν καὶ δύο ἐξ αὐτῶν, ὁ ἀδελφός του Κωνσταντῖνος καὶ ὁ υἱός του Γεώργιος, παρεφύλαξαν τὸν Καποδίστριαν εἰς τὸ Ναύπλιον καὶ τὴν πρωΐαν τῆς 27 Σεπτεμβρίου 1831 τὸν ἐδολοφόνησαν τὴν στιγμὴν, καθ' ἣν εἰσήρχετο εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος, διὰ νὰ ἀκούσῃ τὴν θείαν λειτουργίαν...

III.

ΕΛΕΥΘΕΡΑ ΧΡΟΝΙΑ—ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΟΘΩΝΟΣ ΚΑΙ ΓΕΩΡΓΙΟΥ—ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ

Iον.

Η ΕΛΛΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΜΕ ΤΟΝ ΟΘΩΝΑ.

1. Ἡ Ἑλλάς βασιλείον ἀνεξάρτητον. Ἡ δολοφονία τοῦ Καποδιστρίου ἦτο μεγάλη συμφορὰ διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἀμέσως ἤρχισε πάλιν ὁ ἐμφύλιος

πόλεμος. Φοβερὰ ἀταξία καὶ ἀναρχία ἐβασίλευε πανταχοῦ. Αὐτὸ ἠνάγκασε τὰς τρεῖς προστάτιδας Δυνάμεις νὰ σπεύσουν νὰ τακτοποιήσουν τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος, διὰ νὰ μὴν τὴν ἐρημώσῃ ὁ ἀδελφικὸς πόλεμος· Ὄρισαν λοιπὸν ὀριστικῶς τὰ σύνορα αὐτῆς, δηλαδὴ τὴν γραμμὴν ἢ ὁποῖα ἤρχιζεν ἀπὸ τὴν Ἄρταν καὶ ἔτελείωνε εἰς τὸν Βόλον καὶ διώρισαν βασιλέα τῆς τὸν Ὀθωνα, δευτερότοκον υἱὸν τοῦ φιλέλληρος βασιλέως τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκου. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ἑλλὰς ἔγινε βασιλείον ἀνεξάρτητον.

2. Β α σ ι λ ε ἰ ἄ τ ο ὦ Ὀ θ ω ν ο ς. Ὁ Ὀθων ἔφθασε εἰς τὸ Ναύπλιον, τὸ ὁποῖον ἦτο τότε ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος, τὴν 25 Ἰανουαρίου 1833. Ὁ λαὸς τὸν ὑπεδέχθη μὲ μεγάλην χαρὰν καὶ μὲ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς. Ὅλοι ἤλπιζον ὅτι ὁ Ὀθων, ὄχι μόνον θὰ ἀπήλλασσε τὸν τόπον ἀπὸ τὸν ἀδελφικὸν πόλεμον καὶ ἀπὸ τὴν ἀναρχίαν, ἀλλὰ καὶ θὰ τὸν ἐθεράπευε ἀπὸ τὴν πτωχείαν καὶ τὰς ἄλλας πληγὰς, τὰς ὁποίας εἶχε προξενήσει ὁ πόλεμος. Ὁ Ὀθων, ὅταν ἦλθε εἰς τὴν Ἑλλάδα ἦτο ἀνήλικος, δι' αὐτὸ διωρίσθησαν 3 ἄνδρες Βαυαροί, διὰ νὰ κυβερνήσουν τὴν Ἑλλάδα μέχρι τῆς ἐνηλικιώσεώς του. Ἡ κυβέρνησις αὐτὴ διήρκεσε μέχρι τῆς 20 Μαΐου 1837 καὶ ὀνομάζεται ἀ ν τ ι β α σ ι λ ε ἰ ἄ . Οἱ τρεῖς ὅμως αὐτοὶ ἄνδρες ἀπέτυχον εἰς τὴν διοίκησίν των, διότι δὲν ἐγνώρισαν οὔτε τὸν χαρακτῆρα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, οὔτε ἀντελήφθησαν τὴν κατάστασιν τοῦ τόπου, ὁ ὁποῖος μόλις εἶχεν ἐξέλθει ἀπὸ τὴν δουλείαν καὶ ἔπειτα ἀπὸ ἓνα μακρὸν πόλεμον. Δι' ὅλα αὐτὰ ἐδημιουργήθη κατ' αὐτῶν

μεγάλη αντιπολίτευσις καὶ ὁ λαὸς ἐμίσησε τοὺς ξένους. Τὴν 20 Μαΐου ὁμως τοῦ 1835 ὁ Ὅθων ἐνηλικιώθη καὶ ἀνέλαβε ὁ ἴδιος τὴν κυβέρνησιν τοῦ τόπου μὲ πρωτεύουσαν τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἀπὸ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1835 εἶχε μεταφέρει τὴν πρωτεύουσαν τοῦ βασιλείου. Ὁ Ὅθων ἦτο ἄνθρωπος ἀγαθὸς καὶ ἠγάπησε θερμῶς τὴν Ἑλλάδα ὡς νέαν του πατρίδα. Ἐπροστάτευσεν τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα καὶ ἵδρυσεν κατὰ τὸ 1837 τὸ Πανεπιστήμιον. ἠθέλε νὰ ἐλευθερώσῃ καὶ τοὺς ἄλλους ὑποδούλους Ἑλληνας, διὰ νὰ μεγαλώσῃ τὴν Ἑλλάδα. Καὶ εἶχε ἓν μέγα ὄνειρον - νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὴν Εὐρώπην καὶ νὰ φορέσῃ τὸ στέμμα τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου... Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκυβέρνηεν καὶ αὐτὸς ἀπολυταρχικῶς, δηλαδὴ χωρὶς Βουλὴν, καθὼς καὶ ὁ Καποδίστριας, ὁ λαὸς δυσηρεστήθη καὶ ἐδημιουργήθη μεγάλη ἄντιπολίτευσις κατ' αὐτοῦ. Ὁ λαὸς καὶ ἡ ἀντιπολίτευσις ἐζήτησαν Σύνταγμα. Ὁ Ὅθων ὁμως, ὄχι μόνον δὲν τὸ παρεχώρει, ἀλλ' οὔτε νὰ τὸ ἀκούσῃ ἠθέλε. Δι' αὐτὸ τὴν 3 Σεπτεμβρίου 1843 ὁ λαὸς καὶ ὁ στρατὸς ἐπανεστάτησαν καὶ ἠνάγκασαν τὸν βασιλέα νὰ παραχωρήσῃ τὸ Σύνταγμα. Μετ' ὀλίγον συνῆλθε ἡ πρώτη Ἐθνικὴ Συνέλευσις, ἡ ὁποία ἐψήφισεν τὸ Σύνταγμα καὶ τοιουτοτρόπως ἡ Ἑλλὰς ἔγινεν συνταγματικὴ μοναρχία, δηλαδὴ εἶχε πολίτευμα, κατὰ τὸ ὅποιον ὁ βασιλεὺς δὲν κυβερνᾷ ὅπως θέλει, ἀλλ' ὑπακούει εἰς τοὺς νόμους, τοὺς ὁποίους ἐψήφισον οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἡ παραχώρησις αὐτὴ δὲν μετέβαλε τὴν δυσἀρέσκειαν τοῦ λαοῦ. Διότι ὁ βασιλεὺς δὲν κατώρθωσε νὰ φυλάξῃ

τὸ νέον πολίτευμα, ἀλλ' ὅλον ἐν τὸ παρεβίαζε διὰ τὰ κυβερνήσεις, τὰς ὁποίας ἤθελε καὶ ἐνόθευε τὰς ἐκλογάς, διὰ τὰ ἔχη τὴν πλειοψηφίαν τῆς Βουλῆς μὲ τὸ μέρος του. Δι' αὐτὸ ἔγινε νέα ἐπανάστασις τὴν 10 Ὀκτωβρίου 1862, ἡ ὁποία ἐξεθρόνισε τὸν Ὅθωνα καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, μαζὶ μὲ τὴν βασιλίτισσαν Ἀμαλίαν καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ πάλιν εἰς τὴν πατρίδα του Βαυαρίας. Εἰς τὴν ἐξορίαν ὁ Ὅθων ἔζησε 5 χρόνια, ἐφόρει δὲ ἀκόμη τὴν Ἑλληνικὴν ἐνδυμασίαν. Καὶ ὅταν ἀπέθνησκε παρήγγειλε νὰ τὸν θάψουν μ' αὐτὴν καὶ ἐξεψύχησε μὲ τῆς Ἑλλάδος τὸ ὄνομα εἰς τὸ στόμα!...

2ον.

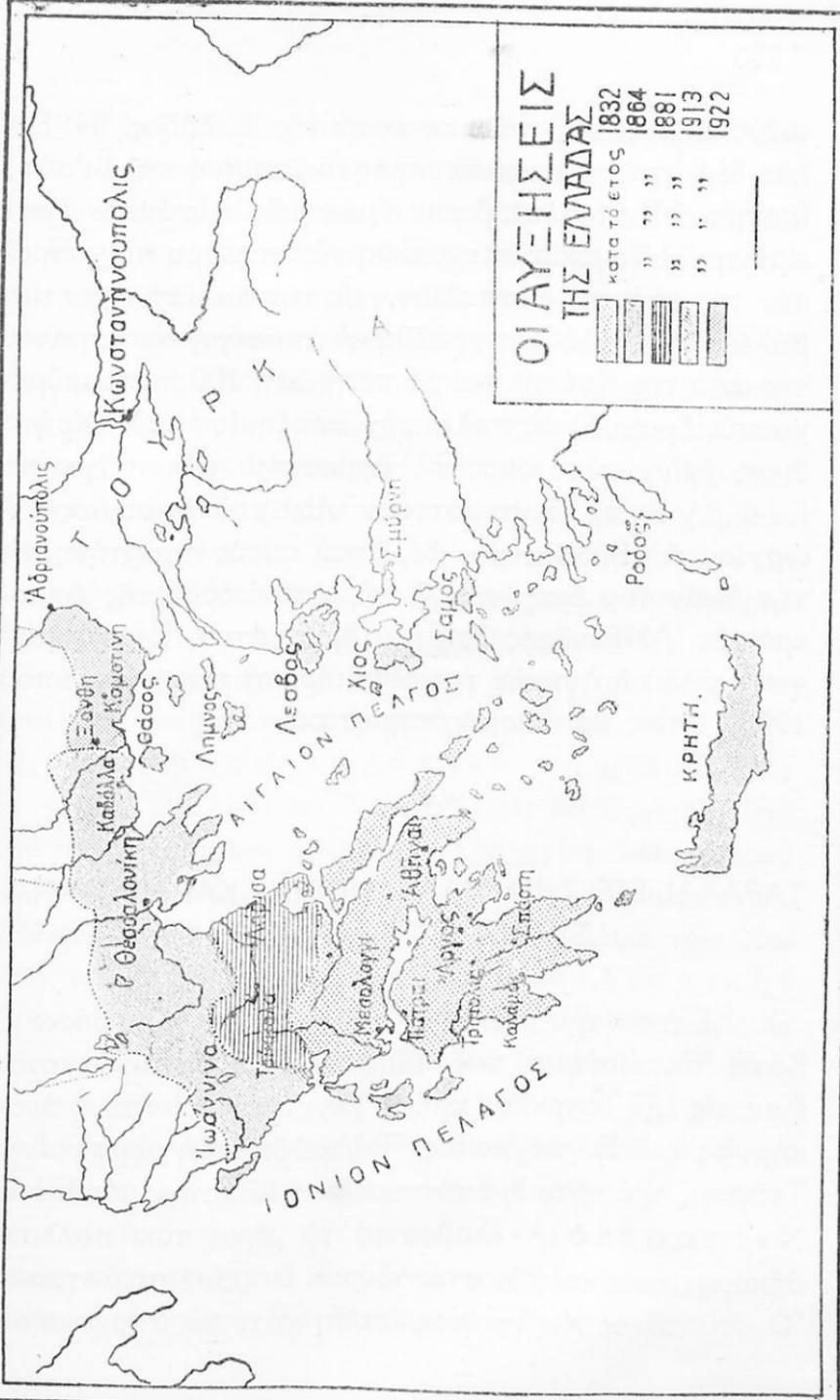
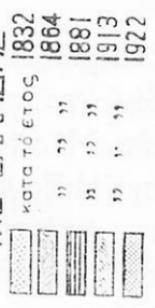
ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΟΥ Α΄.

1. Τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Γεωργίου. Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ Ὅθωνος ἡ νέα Ἔθνοςυνέλευσις συνῆλθε εἰς τὰς Ἀθήνας τὴν 18 Μαρτίου 1863 καὶ ἐψήφισε ὡς βασιλέα τῆς Ἑλλάδος τὸν Γεώργιον, δευτερότοκον υἱὸν τοῦ Χριστιανοῦ, ὅστις κατόπιν ἔγινε βασιλεὺς τῆς Δανίας. Ὁ Γεώργιος κατῆλθε εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1863 καὶ ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν τοῦ Κράτους. Τότε ἡ Ἀγγλία, ἐπειδὴ κατενόησε τὴν μεγάλην ἐπιθυμίαν, τὴν ὁποίαν εἶχον οἱ κάτοικοι τῆς Ἑπτανήσου νὰ ἐνωθοῦν μὲ τὴν μητέρα Ἑλλάδα, παρεχώρησε τὰ

Ἐπτάνησα, δηλαδή τὴν Κέρκυραν, τὴν Κεφαλληνίαν, τὴν Ζάκυνθον κ.λ.π. εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Γεώργιος ἐβασίλευσε ἀπὸ τὸ 1863 ἕως τὸ 1913, δηλαδή 50 ὀλόκληρα ἔτη. Ἐφύλαξε πιστῶς τὸ Σύνταγμα, τὸ ὁποῖον ἐψήφισεν ἡ Ἐθνοσυνέλευσις καὶ ἐκυβέρνησεν ὡς καλὸς συνταγματικὸς βασιλεύς. Ἀλλὰ πάλιν ἡ βασιλεία του δὲν ἦτο πολὺ ὁμαλὴ· διότι τὰ κόμματα ἐφιλονίκουν ἀναμεταξύ των καὶ ἠγωνίζοντο ποῖον νὰ λάβῃ τὴν ἀρχήν. Κατὰ τὸ 1881, ὅταν ἡ Τουρκία ἐνικήθη ὑπὸ τῆς Ρωσίας, ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἓν μέρος τῆς Ἠπείρου - τὴν περιφέρειαν τῆς Ἄρτης. Μετὰ τινα δὲ καιρὸν τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους ἀνέλαβε εἰς μεγάλος πολιτικός, ὁ Χαρίλαος Τρικούπης. Αὐτὸς προσεπάθησε νὰ θέσῃ εἰς τάξιν τὰ οἰκονομικά, διωργάνωσεν τὸ πολεμικὸν ναυτικὸν τῆς Ἑλλάδος, ἔκαμε δρόμους καὶ σιδηροδρόμους καὶ ἠγωνίσθη νὰ μεταβάλλῃ τὴν χώραν ἀπὸ χώραν πρωτόγονον, εἰς χώραν προωδευμένην, Εὐρωπαϊκὴν.

2. Ἡ Κρήτη καὶ Ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος. Ἀλλὰ κατὰ τὸ 1897 ἔγιναν εἰς τὰ Χανιά τῆς Κρήτης μεγάλαι ταραχαί, κατὰ τὰς ὁποίας οἱ Τουρκοκρῆτες ἔσφαξαν πολλοὺς Χριστιανούς. Τότε ἡ Κρήτη, ἡ ὁποία εἶχε κάμει πολλὰς ἐπαναστάσεις πρότερον διὰ νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἐπανεστάτησε πάλιν καὶ ἐκήρυξε τὴν ἑνωσίν της μὲ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις τότε παρασυρθεῖσα ὅπρὸ τὴν γνώμην τοῦ λαοῦ ἔστειλε στρατὸν καὶ τὴν κατέλαβεν, ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως Γεωργίου. Ἡ Τουρκία ὁμως

ΟΙ ΔΙΑΔΕΞΕΙΣ ΤΗΣ ΕΝΝΑΔΑΣ

εὐθύς ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Ἑλλάς δὲν ἦτο τότε καλῶς προητοιμασμένη καὶ δι' αὐτὸ ἐνικήθη. Μὲ τὴν ἐπέμβασιν ὅμως τῶν Δυνάμεων ἔγινε εἰρήνη. Ἡ Τουρκία ὑπεχρεώθη νὰ ἀποσύρῃ τὸν στρατὸν της ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχεν εἰσβάλει καὶ ἡ Ἑλλάς ὑπεχρεώθη νὰ ἀποσύρῃ τὸν στρατὸν της ἀπὸ τὴν Κρήτην καὶ νὰ πληρώσῃ 100 ἑκατομμύρια χρυσᾶς δραχμᾶς ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν. Ἡ Κρήτη ὅμως ἔγινε αὐτόνομος μὲ ἀρμοστήν τὸν πρίγκηπα Γεώργιον, δευτερότοκον υἱὸν τοῦ βασιλέως Γεωργίου Α'. Βραδύτερον δέ, ὅταν αὐτὸς παρητήθη, εἰς τὴν θέσιν του διωρίσθη ὁ τῶρα πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας Ἀλέξανδρος Ζαΐμης. Ἀπὸ τότε ἡ Κρήτη ἡσύχασε· ἀλλὰ ἡ ἡσυχία της δὲν διήρκεσε παρὰ μέχρι τοῦ 1908, ὅπως θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

3ον.

ΤΑΡΑΧΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΑΛΚΑΝΙΚΗΝ ΚΑΙ Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΓΟΥΔΙ

1. Ἐπανάστασις τῶν Νεοτούρκων. Κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1908 ἐν σπουδαῖον γεγονός ἐγινε εἰς τὴν Τουρκίαν· καὶ τὸ γεγονός αὐτὸ ἦτο ἡ ἀνακήρυξις τοῦ Συντάγματος. Πολλοὶ δηλαδὴ μορφωμένοι Τοῦρκοι, οἱ ὅποιοι διὰ τὰς νέας τῶν ιδέας ὠνομάσθησαν Νεότουρκοι, ἔλαβον μὲ τὸ μέρος τῶν πολλοὺς ἀξιωματικοὺς καὶ τὸν στρατὸν καὶ ἔκαμαν ἐπανάστασιν. Ὁ σουλτᾶνος Χαμίτ ἠναγκάσθη τότε νὰ ὑποχωρήσῃ

καὶ διὰ φερμανίου ἀνήγγειλε τὴν ἐπαναφορὰν τοῦ Συντάγματος. Τὸ ἄλλο ἔτος ὅμως, δηλαδὴ τὸν Μάρτιον τοῦ 1909, οἱ φίλοι τοῦ παλαιοῦ πολιτεύματος, οἱ Παλαϊότουρκοι, ἔκαμαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀντεπανάστασιν, διὰ νὰ φέρουν πάλιν τὸ ἀπολυταρχικὸν πολίτευμα. Τότε οἱ Νεότουρκοι μετὰ στρατεύματά των εἰσῆλθον εἰς τὴν Πόλιν, κατεβίβασαν ἀπὸ τὸν θρόνον τὸν Χαμίτ καὶ ἔκαμαν Σουλτᾶνον τὸν ἀδελφόν του Μωάμεθ τὸν Ε΄. Ἐλαβον ἔπειτα ὅλην τὴν ἐξουσίαν εἰς τὰς χεῖράς των καὶ ἤρχισαν νὰ κάμνουν ὅ,τι αὐτοὶ ἤθελον. Ἀπὸ τὴν ἐπανάστασιν αὐτὴν ὠφελήθησαν δύο χῶραι: Ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Βουλγαρία. Ἡ Αὐστρία τότε προσήρτησε εἰς τὸ κράτος τῆς τὴν Βοσνίαν καὶ τὴν Ἐρζεγοβίνην καὶ ἡ Βουλγαρία ἐκηρύχθη βασιλείον ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὴν Τουρκίαν.

2. Ἡ Κρήτη κηρύττει τὴν ἔνωσιν μετὰ τὴν Ἑλλάδα. Τότε ἠθέλησε νὰ ὠφελῆθῃ ἀπὸ τὴν περίστασιν καὶ ἡ Κρήτη. Ἐξηγέρθη λοιπὸν καὶ ἐκήρυξε τὴν ἔνωσιν τῆς μετὰ τὴν Ἑλλάδα. Ὑψωσε τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν εἰς τὸ φρούριον Φιρκᾶ τῶν Χανίων καὶ διώρισε προσωρινὴν Ἐκτελεστικὴν Ἐπιτροπήν, διὰ νὰ κυβερνήσῃ τὴν νῆσον εἰς τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως τῆς Ἑλλάδος Γεωργίου. Οἱ Νεότουρκοι ὅμως ἤρχισαν νὰ φοβερίζον τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ ἀπαιτοῦν νὰ ἀποδοκιμάσῃ τὸ τόλμημα τῆς Κρήτης. Ἡ Ἑλλάς πάλιν δὲν ἠδύνατο νὰ δεχθῇ τὴν ἔνωσιν, διότι δὲν ἦτο ἕτοιμος πρὸς πόλεμον. Ἀπὸ τὰ κομματικὰ πάθη ὁ στρατὸς καὶ ὁ στόλος τῆς δὲν εὑρίσκοντο εἰς καλὴν κατάστασιν. Τὸ ἀντίθετον οἱ Νεότουρκοι εἶχον

διοργανώσει τὸν στρατὸν τῶν καὶ ἦσαν δυνατώτεροι τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Δι' αὐτὸ ἡ Ἑλλάς ἠναγκάσθη νὰ μὴ δεχθῆ τὴν ἔνωσιν τῆς Κρήτης καὶ νὰ πάθῃ πολλοὺς ἐξευτελισμοὺς ἀπὸ τοὺς Τούρκους...

3. Ἡ ἐπανάστασις τοῦ Γουδί. Οἱ ἐξευτελισμοὶ ὅμως αὐτοὶ ἐπλήγωσαν βαθεῖα τὴν ἔθνικὴν φιλοτιμίαν καὶ ὅλοι κατενόησαν τὴν ἀνάγκην, ὅτι ἔπρεπε νὰ διορθωθῆ ἡ κατάστασις αὐτή. "Ὅλοι ἐκατηγόρουν τοὺς πολιτικούς, ὅτι διὰ τὰ κομματικὰ πάθη καὶ συμφέροντά τῶν παρημέλησαν νὰ διοργανώσουν τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον καὶ δὲν ἐφρόντιζον διὰ τὰ ἔθνικα συμφέροντα. Τότε οἱ ἀξιωματικοί, οἱ ὁποῖοι ἠσθάνθησαν περισσότερο τὴν ἔθνικὴν ταπείνωσιν. Ἰδρυσαν τὸν Στρατιωτικὸν Σύνδεσμον καὶ τὴν 15 Αὐγούστου τοῦ 1909 ἐξῆλθον μαζὶ μετὰ τὸν στρατὸν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας καὶ ἦλθον καὶ κατεσκήνωσαν εἰς τὸ Γουδί, μίαν τοποθεσίαν ἔξωθεν τῶν Ἀθηνῶν καὶ κάτωθεν τοῦ Ὑμηττοῦ. Ἐκαμαν ἀρχηγὸν τὸν συνταγματάρχην Νικόλαον Ζορμπᾶν καὶ ἐζήτησαν ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν νὰ διορθωθοῦν αἱ δημόσιαι ὑπηρεσίαι καὶ πρὸ πάντων νὰ ἀναδιοργανωθῆ ὁ στρατὸς καὶ ὁ στόλος, διὰ νὰ ὑπερασπίσῃ τὰ ἔθνικα συμφέροντα. Ἡ Κυβέρνησις τότε παρητήθη καὶ πρωθυπουργὸς ἔγινε ὁ Κυριακούλης Μαυρομιχάλης, ὁ ὁποῖος ἐδέχθη νὰ κάμῃ ὅ,τι ἐζήτησαν οἱ ἀξιωματικοί. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ἐπανάστασις ἐπεκράτησε. Ὁ λαὸς ἔπειτα μετὰ μεγάλα συλλαλητήρια καὶ διαδηλώσεις ἐπεδοκίμασε τὴν στάσιν τῶν ἀξιωματικῶν. Ἀπὸ τότε λοιπὸν ἤρχισε ἡ ἔθνικὴ ἀνόρθωσις." Ἦρχισε

δηλαδή ἡ διοργάνωσις τοῦ στρατοῦ, ἔγιναν παραγγελίαι πολεμικῶν πλοίων, διορθώθησαν αἱ διάφοροι ὑπηρεσίαι τοῦ κράτους καὶ ἐψηφίσθησαν πολλοὶ νόμοι σύμφωνοι μὲ τὰς ἀξιώσεις τοῦ «Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου». Ἄλλὰ δὲν ἦτο δυνατὸν διὰ πολὺν καιρὸν νὰ διατηρηθῆ ἡ ἐπιβολὴ καὶ κηδεμονία αὐτῆ τοῦ Στρατιωτικοῦ συνδέσμου ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς Βουλῆς. Ὁ σύνδεσμος ἔπρεπε νὰ διαλυθῆ, διὰ νὰ λάβῃ πάλιν τὸ κράτος τὸν κανονικὸν του δρόμον. Οἱ ἀξιωματικοὶ ὅμως δὲν ἤθελον νὰ διαλύσουν τὸν σύνδεσμον, διότι ἐφοβοῦντο μήπως ἀρχίσουν πάλιν αἱ κομματικαὶ φιλονικίαι καὶ σταματήσῃ ἡ ἀνόρθωσις. Εὐτυχῶς ὁ «Στρατιωτικὸς σύνδεσμος» προσεκάλεσε διὰ σύμβουλόν του ἀπὸ τὴν Κρήτην τὸν ἰκανὸν πολιτικὸν Ἑλευθέριον Βενιζέλον, ὁ ὁποῖος ἐπρότεινε μίαν λύσιν, τὴν ὁποίαν ἐδέχθησαν ὅλοι: νὰ διαλυθῆ ὁ Σύνδεσμος, ἀλλὰ νὰ γίνουν ἐκλογαὶ Ἐθνοσυνελεύσεως καὶ νὰ ἀναθεωρηθῆ τὸ Σύνταγμα. Μὲ νέας ἐκλογὰς ὁ Βενιζέλος ἔγινε πρωθυπουργός. Ἀνεθεώρησε τὸ Σύνταγμα, διωργάνωσε τὸν στρατὸν, ἐτακτοποίησε τὰς διαφόρους ὑπηρεσίας καὶ τοιοιτοτρόπως ἠτοίμασε τὸ ἔθνος διὰ νὰ ὑπερασπίσῃ τὰ δίκαιά του, ὅταν θὰ ἦρχετο ἡ κατάλληλος στιγμή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΚΑΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΕΘΝΙΚΑ
ΑΤΥΧΗΜΑΤΑ

Ιον.

ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ ΛΑΩΝ ΜΕ ΤΟΥΣ
ΤΟΥΡΚΟΥΣ

1. Αίτια τοῦ πολέμου. Τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ συντάγματος εἰς τὴν Τουρκίαν τὴν ἐχαιρέτισαν ὄχι μόνον οἱ Τοῦρκοι, ἀλλὰ καὶ οἱ Χριστιανοί, διότι ἐνόμισαν, ὅτι θὰ ἀπηλλάσσοντο ἀπὸ τὴν τυραννίαν τοῦ Χαμίτ καὶ θὰ ἔβλεπον καλυτέρας ἡμέρας. Ἀλλὰ ἡ ἐλπίς αὕτη διεψεύσθη. Διότι οἱ Νεότουρκοι ὄχι μόνον ἰσονομίαν καὶ ἰσοπολιτείαν δὲν παρεχώρησαν εἰς τοὺς Χριστιανούς, ἀλλὰ τὸ ἀντίθετον, ἐζήτησαν μὲ κάθε τρόπον νὰ ἀφομοιώσουν ὅλους τοὺς λαούς, οἱ ὅποιοι ἔζων εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ νὰ ἐξαφανίσουν τὸν ἐθνισμόν των. Μετεχειρίσθησαν μάλιστα πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν κάθε μέσον, δηλαδὴ φυλακίσεις, ἐξορίας, καταπατήσεις, προνομίων - καὶ μὲ λίγα λόγια κάθε αὐθαιρεσίαν! Ἡ κατάστασις ὁμως αὕτη ἠνάγκασε τὰ τέσσαρα Βαλκανικὰ κράτη, τὴν Ἑλλάδα, Σερβίαν, Βουλγαρίαν καὶ Μαυροβούνιον νὰ ἔλθουν εἰς μυστικὴν συνεννόησιν καὶ νὰ κάμουν συμμαχίαν, διὰ νὰ κτυπήσουν, ἂν χρειασθῇ, τὴν Τουρκίαν. Εὐθύς δὲ μετὰ τοῦτο οἱ τέσσαρες σύμμαχοι ἐζήτησαν ἀπὸ τὴν Τουρκίαν νὰ καλυτερεύσῃ τὴν θέσιν τῶν Χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι ἔζων εἰς τὴν χώραν

της. Ἐπειδὴ ὁμως ἡ Τουρκία δὲν ἐδέχθη τοῦτο, οἱ σύμμαχοι τῆς ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον τὴν 4 Ὀκτωβρίου 1912.

2. Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ Βαλκανικοῦ πολέμου. Τότε δὲ οἱ στρατοὶ τῶν τεσσάρων συμμάχων εἰσήλασαν εἰς τὸ Τουρκικὸν ἔδαφος καὶ ἐνίκησαν τοὺς Τούρκους πανταχοῦ. Οἱ Σέρβοι τοὺς ἐνίκησαν εἰς τὸ Κουμάνοβον καὶ εἰς τὸν Περλεπέν καὶ ἐκυρίευσαν τὰ Σκόπια καὶ τὸ Μοναστήρι. Τὸ μικρὸν Μαυροβούνιον ἐκυρίευσεν τὴν Σκόδραν καὶ οἱ Βούλγαροι ἐνίκησαν τοὺς Τούρκους εἰς τὰς Σαράντας Ἐκκλησίας καὶ εἰς τὸ Λουλλέ Μπουργκάς. Ἐξαιρετικὰ ἐπιτυχῆς κατὰ τὸν πόλεμον αὐτὸν ἦτο καὶ ἡ δρᾶσις τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἐνίκησε τοὺς Τούρκους εἰς δύο σπουδαίας μάχας, τὸ Σαραντάπορον καὶ τὰ Γιαννιτσά. Ἐκυρίευσεν φρούρια, τὰ ὁποῖα ἔθεωροῦντο ἀπόρητα ὅπως τὸ Μπιζάνι· ἐκυρίευσεν ἄπειρον πολεμικὸν ὑλικόν, συνέλαβε ἄνω τῶν 70 χιλιάδων αἰχμαλώτων καὶ ἐκυρίευσεν τὰς δύο μεγάλας πρωτεύουσας τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἠπείρου, τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὰ Ἰωάννινα, εἰς τὰς ὁποίας αἰῶνας πρότερον ἐστρέφοντο τὰ δακρυσμένα μάτια τοῦ Ἕθνους.... Ὅμοίως θριαμβευτικὴ ἦτο ἡ δρᾶσις τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου μὲ τὸν γενναῖον ναύαρχον Παῦλον Κουντουριώτην, ὁ ὁποῖος εἰς δύο λαμπρὰς ναυμαχίας ἐνίκησε τοὺς Τούρκους καὶ ἔκλεισε τὸν Τουρκικὸν στόλον ἐντὸς τῶν Δαρδανελλίων· ἠλευθέρωσε τὰς Ἑλληνικὰς νήσους, τὴν Λήμνον, τὴν Θάσον, τὴν Τένεδον, τὴν Χίον, τὴν Λέσβον, Ν. Γκινοπούλου. Ἱστορία τοῦ Νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ. Ἔκδ. Α'. 11

τὴν Σάμον καὶ δὲν ἄφησε τοὺς Τούρκους νὰ μεταφέρουν στρατεύματα ἀπὸ τὴν Ἀσίαν εἰς τὸ θέατρον τοῦ πολέμου. Καὶ τοιοῦτοτρόπως ὠφέλησε πολὺ τὸν συμμαχικὸν ἀγῶνα καὶ προητοίμασε τὴν ἐπιτυχίαν του. Ἡ Τουρκία ἐνίκηθη τελειωτικῶς καὶ ἤναγκάσθη νὰ ὑπογράψῃ τὴν 17 Μαΐου τὴν *συνθήκην τοῦ Λονδίνου*. Σύμφωνα με αὐτὴν ὁ Σουλτᾶνος παρεχώρησε εἰς τοὺς συμάχους ὅλην τὴν Ἡπειρον, τὴν Μακεδονίαν καὶ μέγα μέρος τῆς Θράκης. Παρητήθη δὲ ὀριστικῶς καὶ τῶν δικαιωμάτων, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἐπὶ τῆς Κρήτης. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξύ τὴν χαρὰν τοῦ ἔθνους διὰ τὰς ἐπιτυχίας αὐτάς τὴν ἐφαρμάκωσε ὁ τραγικὸς θάνατος τοῦ βασιλέως Γεωργίου, ὁ ὁποῖος ἐφρονεύθη εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ὑπὸ τινος Σχινᾶ, ὀργάνου τῶν Βουλγάρων. Τότε ἀνῆλθε εἰς τὸν θρόνον ὁ υἱὸς του *Κωνσταντῖνος*.

2ον.

ΣΥΜΜΑΧΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

1. *Διαγωγή τῶν Βουλγάρων*. Οἱ Βούλγαροι δὲν ἐφάνησαν πιστοὶ σύμμαχοι· τὸ ἐναντίον ἢ κακοπιστία των - πατροπαράδοτον ἐλάττωμά των - ἐφανερῶθη εἰς πολλὰς περιστάσεις τοῦ πολέμου. Καὶ πρῶτον εἰσῆλθον με δόλον εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ἔπειτα ἦρχοντο κάθε ἡμέραν εἰς συγκρούσεις με τοὺς Ἕλληνας καὶ ἐτρώγοντο ὅλον ἐν με τοὺς Σέρβους. Ἄλλ' ὅλαυτὰ οἱ σύμμαχοι τὰ ὑπέφερον μεγαλοψύχως χά-

ριν τοῦ κοινοῦ ἀγῶνος - ἐνὸς ἀγῶνος ἱεροῦ, τὸν ὁποῖον εἶχον ἀναλάβει χάριν τῶν ὑποδούλων Χριστιανῶν. Τοὺς ἐβοήθησαν μάλιστα προθύμως καὶ εἰλικρινῶς εἰς ὅλας τὰς περιστάσεις. Ἄλλὰ κατὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ ἡ διανομή, οἱ Βούλγαροι ἐφάνησαν ἄπληστοι καὶ ἄδικοι καὶ ἤθελον νὰ πάρουν μέρη, τὰ ὁποῖα ἀνῆκον εἰς τοὺς συμμάχους των. Τότε οἱ Ἕλληνες, οἱ Σέρβοι καὶ οἱ Μαυροβούνιοι ἤναγκάστησαν νὰ συνεννοηθοῦν ἀναμεταξύ των καὶ νὰ κάμουν μυστικὴν συνθήκην.

2. Πόλεμος μετὰ τοὺς Βουλγάρους. Ἐξαφνα ὅμως τὴν 17 Ἰουνίου οἱ Βούλγαροι ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Σέρβων εἰς τὴν Γευγελῆν, κατὰ δὲ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Νιγρίταν, μετὰ τὸν σκοπὸν νὰ διασπάσουν τὴν ἐπαφὴν τῶν δύο συμμάχων. Ἄλλὰ μόλις ἔγινε γνωστὸν αὐτό, ἀμέσως οἱ Ἕλληνες περιεκύκλωσαν τοὺς Βουλγάρους, οἱ ὁποῖοι εὕρισκοντο εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ παραδοθοῦν. Τὴν ἄλλην ἡμέραν ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἐπροχώρησε μετὰ τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον καὶ κατεσύντριψε τοὺς Βουλγάρους εἰς δύο μεγάλας μάχας, τοῦ Κιλκίς καὶ τοῦ Λαχανᾶ· ἔπειτα τοὺς κατεδίωξε καὶ τοὺς ἠνάγκασε νὰ φθάσουν ἕως τὰ παλαιὰ των σύνορα. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ ὁ Ἑλληνικὸς στόλος κατέλαβε τὴν Καβάλλαν καὶ τὰ παράλια μέρη τῆς Θράκης. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος οἱ Σέρβοι, τοὺς ὁποῖους ἐβοήθηον οἱ Μαυροβούνιοι, ἐνίκησαν καὶ αὐτοὶ τοὺς Βουλγάρους εἰς πολλὰς μάχας καὶ τοὺς κατεδίωξαν ἕως τὴν παλαιὰν Βουλγαρίαν. Συγχρόνως δὲ οἱ Ρουμᾶνοι ἐπροχώρησαν ἐντὸς τοῦ Βουλγαρικοῦ

ἐδάφους καὶ ἔφθασαν ἕως τὴν πρωτεύουσαν αὐτῶν Σόφριαν, χωρὶς νὰ ἀπαντήσουν καμμίαν ἀντίστασιν. Ἀκόμη καὶ οἱ Τοῦρκοι ὠφελήθησαν ἀπὸ τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴν καὶ κατέλαβον πάλιν τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ ὅλην τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην.

3. Εἰρήνη τοῦ Βουκουρεστίου. Ἐπειτα ἀπὸ τὰ παθήματα αὐτὰ οἱ Βούλγαροι ἀπηλπίσθησαν καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ζητήσουν εἰρήνην. Καὶ πράγματι τὴν 17 Ἰουλίου ἔγινε εἰς τὸ Βουκουρέστιον μία συνδιάσκεψις ἀπὸ τοὺς πρωθυπουργοὺς τῆς Ἑλλάδος, τῆς Σερβίας, τῆς Ρουμανίας καὶ τοῦ Μαυροβουνίου, οἱ ὅποιοι μὲ τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Βουλγαρίας συνῆψαν τὴν συνθήκην τοῦ Βουκουρεστίου, συνθήκην βαρεῖαν καὶ πολὺ ταπεινωτικὴν διὰ τὴν Βουλγαρίαν (1913). Συμφώνως μὲ τὴν συνθήκην αὐτὴν ἡ Ρουμανία ἔλαβε τὴν Δοβρουτσάν, ἡ Σερβία πολλὰ μέρη τῆς βορείου Μακεδονίας, τὰ ὅποια εἶχον καταλάβει πρότερον οἱ Βούλγαροι, καὶ ἡ Ἑλλὰς ἔλαβεν τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν μέχρι τοῦ ποταμοῦ Νέστου καὶ τοῦ ὄρους Μπέλες, τὴν Ἠπειρον καὶ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου. Ἐπειτα δὲ δι' ἰδιαιτέρας συνθήκης ἡ Βουλγαρία ἔδωκε εἰς τὴν Τουρκίαν τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Βουλγαρία ἔχασε ὅ,τι ἐκέρδισε μὲ τὸν βαλκανικὸν πόλεμον καὶ ἐτιμωρήθη δικαίως διὰ τὴν ἀπιστίαν καὶ τὴν πλεονεξίαν τῆς. Ἡ Ἑλλὰς ἐξῆλθε ἀπὸ τὸν πόλεμον αὐτὸν πολὺ ὠφελημένη, διότι σχεδὸν ἐδιπλασιάσθη καὶ ἔγινε κράτος ἰσχυρὸν καὶ ἀξιοσέβαστον εἰς τὴν Βαλκανικὴν.

3ον

Ο ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

1. ΑΪΤΙΑ ΤΟῦ ΠΟΛΕΜΟΥ. Ὁ Βαλκανικὸς πόλεμος ὅμως ἔγινε ἀφορμὴ νὰ ξεσπάσῃ μία φοβερὰ καταστροφή εἰς τὸν κόσμον, ὁ Εὐρωπαϊκὸς πόλεμος. Ἡ Αὐστρία δηλαδὴ ἀφ' ἑνὸς ἐζημιώθη πολὺ μὲ τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους, διότι ἔχασε τὴν εὐκαιρίαν νὰ καταλάβῃ τὴν Θεσσαλονίκην καὶ διότι ἡ Σερβία ἐμεγάλωσε καὶ ἔγινε ἐπικίνδυνος γείτων. Δι' αὐτὸ δὲν ἀπέβλεπε εἰς ἄλλο τι, παρὰ πῶς νὰ εὕρῃ ἀφορμὴν νὰ τὴν ταπεινώσῃ. Ἡ Γερμανία ἀφ' ἑτέρου, ἡ ὁποία εἶδε μὲ ἀνησυχίαν τὴν καταστροφὴν τῆς Τουρκίας καὶ εἶχε σκοπὸν νὰ γίνῃ κυρίαρχος ὅλου τοῦ κόσμου, δὲν ἐζήτησε καὶ αὐτὴ ἄλλο, παρὰ τὴν εὐκαιρίαν ὅπως πραγματοποιήσῃ τὰ σχέδιά της. Καὶ ἡ εὐκαιρία δὲν ἄργησε νὰ παρουσιασθῇ καὶ εἰς τὰς δύο. Τὴν ἔδωκε δὲ εἰς Σέρβος φοιτητῆς, ὁ ὁποῖος εἰς τὸ Σεράγεβον τῆς Ἑρζεγοβίνης ἐφόνευσε, τὴν 51 Ἰουνίου 1914, τὸν διάδοχον τῆς Αὐστρίας μὲ τὴν γυναῖκά του. Τότε ἡ Αὐστρία ἔθεώρησε ὑπεύθυνον καὶ συνένοχον διὰ τὴν δολοφονίαν τὸ Σερβικὸν κράτος καὶ μὲ τὰς ἀξιώσεις, τὰς ὁποίας προέβαλλε, ἐζήτησε νὰ τὸ ἐξευτελίσῃ. Ἡ Σερβία εἶναι ἀλήθεια, ὅτι ἔδειξε μεγάλην μετριοπάθειαν, ἀλλὰ ἡ Αὐστρία, τὴν ὁποίαν ἐξώθει ἡ Γερμανία, ἐφάνη σκληρὰ εἰς τὰς ἀξιώσεις της. Δι' αὐτὸ ἦναψε μετ' ὀλίγον ὁ φρικτὸς πανευρωπαϊκὸς πόλεμος—ὁ μεγαλύτερος, ἀπὸ ὅσους εἶχε ἕως τώρα ἴδει ὁ κόσμος..

2. Αἰ ἐ χ θ ρ ο π ρ α ξ ί α ι. Ὅταν ἤρχισε ὁ πόλεμος.

μέ τὸ μέρος τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Γερμανίας ἐτάχθη ἡ Βουλγαρία καὶ ἡ Τουρκία, αἱ ὁποῖαι ὡσαύτως εἶχον ζημιωθῆ ἀπὸ τὸν Βαλκανικὸν πόλεμον. Μὲ τὸ μέρος τῆς Σερβίας ἐτάχθησαν ἡ Γαλλία, ἡ Ρωσία, ἡ Ἀγγλία, ἔπειτα ἡ Ἰταλία, βραδύτερον ἡ Ἰαπωνία καὶ ἡ Ρουμανία καὶ τελευταίως αἱ Ἑνωμένοι πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς. Τοιοῦτοτρόπως ὁ πόλεμος ἀπὸ Εὐρωπαϊκὸς ἔγινε παγκόσμιος. Ἡ Ἑλλάς κατὰ τὴν ἀρχὴν δὲν ἔλαβε μέρος εἰς τὸν πόλεμον οὔτε μὲ τὸ ἔν οὔτε μὲ τὸ ἄλλο μέρος - ἔμεινε οὐδετέρα. Ἀλλ' εἰς τὸ ζήτημα αὐτὸ ὁ πρωθυπουργὸς Βενιζέλος δὲν εὐρέθη σύμφωνος μὲ τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον. Καὶ ἀφοῦ δὲν ἠδυνήθη νὰ τὸν πείσῃ νὰ ταχθῆ μὲ τὸ μέρος τῶν προστατῶν καὶ τῶν φυσικῶν συμμάχων τῆς Ἑλλάδος, ἔκαμε τὴν ἐπανάστασιν τῆς Θεσσαλονίκης μαζί μὲ τὸν ναύαρχον Κορυτιώτην καὶ τὸν στρατηγὸν Δαγκλήν. Τοιοῦτοτρόπως ἐχωρίσθη ἡ Ἑλλάς εἰς δύο ἀντίπαλα μέρη καὶ ἤναψαν τὰ πολιτικὰ πάθη καὶ τὰ μίση. Τότε ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία ἠνάγκασαν τὸν Κωνσταντῖνον νὰ παραιτηθῆ καὶ εἰς τὸν θρόνον ἀνῆλθε ὁ δευτερότοκος υἱὸς του Ἀλέξανδρος. Μετὰ τοῦτο τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἑλλάδος ἀνέλαβε ὁ Βενιζέλος καὶ τότε ὀλόκληρος ἡ Ἑλλάς ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος τῶν φυσικῶν τῆς συμμάχων.

2. Ἀποτελέσματα τοῦ πολέμου. Ὁ πόλεμος αὐτὸς διήρκεσε περισσότερον ἀπὸ τέσσαρα ἔτη καὶ εἶχε πολλὰς περιπετείας. Κατ' ἀρχὰς ἡ Γερμανία, ἡ ὁποία ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ἦτο προητοιμασμένη διὰ πόλεμον, ἔδειξε μεγάλην ὀρμὴν καὶ ἀντοχήν. Ἀλλὰ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ νικήσῃ, διότι ὅλος ὁ κόσμος ἦτο

ἀντίθετός της. Τιοιουτοτρόπως ἐνίκηθησαν πρῶτον οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Τοῦρκοι, ἔπειτα οἱ Αὐστριακοὶ καὶ οἱ Γερμανοί. Τότε ἠναγκάσθησαν νὰ ζητήσουν εἰρήνην καὶ νὰ δεχθῶν ὅλους τοὺς ὅρους τῶν συμμάχων. Ἡ Γερμανία ὑπεχρεώθη νὰ διαλύσῃ τὸν στρατὸν της, νὰ δώσῃ πάλιν εἰς τὴν Γαλίαν τὴν Ἀλσατίαν καὶ Λωρραίνην, τὰς ὁποίας τῆς εἶχεν ἀφαιρέσει κατὰ τὸ 1870, καὶ νὰ πληρώσῃ μεγάλην πολεμικὴν ἀποζημίωσιν. Ἡ Βουλγαρία ἐξηυτελίσθη, ἡ δὲ Αὐστρία καὶ ἡ Τουρκία σχεδὸν διελύθησαν, διότι ἠλευθερώθησαν ὅλοι οἱ λαοί, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ὑποτεταγμένοι εἰς αὐτούς. Ἡ Ἑλλάς, ἡ ὅποια ἐκέρδισε πολλὰς νίκας καὶ ἔγραψε νέας σελίδας δόξης κατὰ τὸν πόλεμον αὐτόν, ηὐτύχησε νὰ ἴδῃ πραγματοποιούμενα τὰ μεγάλα της ὄνειρα. Διότι παρεχωρήθη εἰς αὐτὴν ἡ Ἰωνία καὶ ὀλόκληρος ἡ Θρῆκη μέχρι τῆς Κωνσταντινουπόλεως - τῆς πόλεως, ἡ ὅποια συνέκέντρωνε τοῦ Ἕθνους τὰς ἐλπίδας καὶ τὰ ὄνειρα...

4ον.

Ἡ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΚΑΙ ΤΑ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΟΝ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

1. Ἐπαναστασις τοῦ Κεμάλ. Ἄλλ' ὑπῆρχε καὶ ἐν μέρος τῶν Τούρκων, τὸ ὁποῖον μὲ τὸν Μουσταφᾶ Κεμόλ, ἓνα ἱκανὸν καὶ τολμηρὸν ἀξιωματικόν, εἶχεν ἐπαναστατήσῃ καὶ δὲν ἤθελε νὰ παραχωρηθῶν τὰ μέρη αὐτὰ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς πολλὰς φορὰς ἐνίκησε τὸν Κεμάλ καὶ τὸν περιώρισε

εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἄλλ' αἱ διαιρέσεις καὶ τὰ κομματικὰ πάθη δὲν εἶχον παύσει εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οὔτε αἱ μεγάλαι ἐθνικαὶ ἐπιτυχίαι δὲν ἐπέφερον τὴν ἔνωσιν καὶ τὴν ὁμόνοιαν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων. Ὁ δὲ Βενιζέλος, ἀφοῦ ὑπέγραψε τὴν *συνοθήκην τῶν Σεβρῶν* (28 Ἰουλίου 1920), ἡ ὁποία ἦτο εἰς θρίαμβος διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἀπεφάσισε νὰ κάμῃ ἐκλογάς. Ἐξαφνα ἀπέθανε ἀπὸ τυχαῖον δυστύχημα ὁ βασιλεὺς Ἀλέξανδρος καὶ ὁ θρόνος ἔμεινεν χωρὶς βασιλέα. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς ἐκλογάς, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν τὴν 1 Νοεμβρίου 1920, ὁ Βενιζέλος ἀπέτυχε· ὁ λαὸς τὸν ἀπεδοκίμασε μὲ μεγάλην πλειοψηφίαν, ὥστε δὲν ἐξελέγη οὔτε ὁ ἴδιος βουλευτής. Τότε ὁ Βενιζέλος ἔφυγε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, τὴν δὲ ἐξουσίαν ἔλαβε τὸ ἀντίθετον κόμμα, τὸ ὁποῖον ἐπανέφερε τὸν Κωνσταντῖνον εἰς τὸν θρόνον. Αἱ Δυνάμεις ὅμως, αἱ ὁποῖαι εἶχον προκαλέσει τὴν ἐκθρόνισίν του, ἐθεώρησαν αὐτὸ ὡς πρᾶξιν ἐχθρικήν. Δι' αὐτὸ ἔπαυσαν νὰ θεωροῦν τὴν Ἑλλάδα σύμμαχον καὶ ἔπαυσαν πλέον νὰ τὴν ὑποστηρίζουν. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ἑλλάς ἠναγκάσθη νὰ ἐξακολουθήσῃ μόνη τῆς τὸν ἀγῶνα εἰς τὴν Ἀσίαν, χωρὶς καμμίαν βοήθειαν καὶ χωρὶς τὴν χρηματικὴν ὑποστήριξιν τῶν Εὐρωπαίων.

2. Οἱ Τοῦρκοι νικοῦν. Οἱ Τοῦρκοι τότε ἔλαβον θάρρος καὶ ἤρχισαν νὰ ἐτοιμάζουσι τὸν στρατὸν των. Τὸ Ἑλληνικὸν ἐπιτελεῖον, διὰ νὰ μὴ τοὺς δώσῃ καιρὸν νὰ ὀργανωθοῦν καλύτερα, ἔκαμε μεγάλην ἐπίθεσιν. Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἔδειξε μεγάλην ἀντοχήν καὶ κατέλαβε πολλὰς πόλεις - τὸ Ἐσκί Σεχίρ,

τὸ Ἄφιόν - Καραχισάρ κλπ. Οἱ Τοῦρκοι ὑπεχώρησαν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Οἱ Ἕλληνες ἔκαμαν τότε ἓν μέγα λάθος νὰ τοὺς καταδιώξουν εἰς τὸ ἐσωτερικόν, εἰς μέρη ἄγνωστα καὶ ἐπικίνδυνα καὶ νοσηρὰ καὶ ἔφθασαν ἕως τὴν Ἄγκυραν. Ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ τὴν κυριεύσουν καὶ δι' αὐτὸ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιστρέψουν πάλιν κουρασμένοι καὶ μὲ χαμῆνον τὸ ἠθικόν. Οἱ Τοῦρκοι τότε εὔρον τὴν περίστασιν νὰ κάμουν ἰσχυρὰν ἐπίθεσιν. Καὶ ὁ Ἑλληνικὸς στρατός, ὁ ὁποῖος 10 ὀλόκληρα χρόνια ἐπολέμησε μὲ ἀνδρείαν καὶ ἐνίκησε πανταχοῦ, τὸν Αὐγουστον τοῦ 1922 ἐκουράσθη, ἔχασε τὴν τάξιν καὶ τὴν πειθαρχίαν του, καὶ χωρὶς νὰ νικηθῆ, ὑπεχώρησε ἀτάκτως! Χιλιάδες ἐφονεύθησαν καὶ χιλιάδες συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι. Ὅσοι δὲ διεσώθησαν εἰσῆλθον εἰς τὰ πλοῖα καὶ ἔφυγον ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ στρατὸς ἄφησε εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων τοὺς δυστυχισμένους Ἕλληνας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῶν ὁποίων ἄλλοι ἐσφάγησαν, ἄλλοι ἠχμαλωτίσθησαν καὶ ἄλλοι ἔφθασαν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐλεεινοὶ καὶ ἀξιολόγωτοι· ἄφησε εἰς τὰς χεῖρας τῶν καὶ τὰς ἑλληνικωτάτας ἐκεῖνας χώρας - χώρας τόσων ἀγώνων, παθημάτων καὶ κατορθωμάτων...

3. Νέα ἐπανάστασις. Δημοκρατία εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ τραγικὴ αὕτη καταστροφὴ ἐπλήγωσε τὴν φιλοτιμίαν μερικῶν ἀξιωματικῶν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου καὶ μὲ ἀρχηγοὺς τοὺς συνταγματάρχας Γονατᾶν καὶ Πλαστήραν ἔκμαναν νέαν στρατιωτικὴν ἐπανάστασιν, ἣ ὁποία διέλυσε τὴν

Βουλὴν τῆς 1 Νοεμβρίου καὶ ἠνάγκασε τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον νὰ παραιτηθῆ. Τότε ἀνῆλθε εἰς τὸν θρόνον ὁ υἱὸς του Γεώργιος μὲ τὸ ὄνομα Γεώργιος Β'. Ἐπειτα ἡ ἐπανάστασις διωργάνωσε τὸν στροτόν, τὸν ἔβαλε εἰς τάξιν καὶ πειθαρχίαν καὶ τοιουτοτρόπως ἐπρόλαβε τὴν τελείαν καταστροφὴν τοῦ ἔθνους. Μὲ τὰς ἐνεργείας δὲ αὐτὰς καὶ μὲ τὴν διπλωματικὴν ἰκανότητα τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς Ἑλλάδος Βενιζέλου, κατώρθωσε νὰ ἐπιτύχη μίαν ἔντιμον εἰρήνην. Ἄλλ' ὑπεχρεώθη νὰ δώσῃ πάλιν εἰς τὴν Τουρκίαν μὲ τὴν συνθήκην τῆς Λωζάνης (24 Ἰουλίου 1923) ὀλόκληρον τὴν ἀνατολικὴν Θράκην ἕως τὸν Ἐβρον ποταμόν, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τότε ἔγινε σύνορον μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ τῆς Τουρκίας. Βραδύτερον ἔγιναν νέαι ἐκλογαὶ καὶ ἡ Ἐθνοσυνέλευσις κατήργησε τὴν βασιλείαν καὶ ἐψήφισε τὴν δημοκρατίαν τὴν 25 Μαρτίου 1924. Τὴν ἀπόφασιν αὐτὴν ἐπεκύρωσε κατόπιν καὶ ὁ λαὸς μὲ τὸ δημοψήφισμα τῆς 13 Ἀπριλίου 1924. Προσωρινὸς πρόεδρος τῆς δημοκρατίας ἔγινε ὁ ἔνδοξος ναύαρχος Παῦλος Κουντουριώτης. Καὶ τοιουτοτρόπως μὲ τὴν θέλησιν ὅλων τῶν Ἑλλήνων, ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὴν πρώτην τὴν παλαιάν της πατρίδα, ἡ Δημοκρατία.

Ἡ Ἑλλάς ὑπὸ τὸ νέον πολίτευμα ἔκαμε μεγάλας προόδους κοὶ ἐξεπλήρωσε σπουδαῖα καθήκοντα. Περιέθαλψε καὶ ἀποκατέστησε τὰ θύματα τῆς Μικρασιατικῆς συμφορᾶς, ὡσὰν ἀληθινὴ μητέρα· ἐξύψωσε τὴν γυναῖκα διὰ τῆς παραχωρήσεως πολιτικῶν δικαιωμάτων· ἔκτισε ὑπὲρ τὰς 4000 νέα σχολικὰ κτίρια καὶ ἱδρυσεν τὸ ἔθνικὸν θέατρον, διὰ τοῦ ὁποῖου ἔδωσε καὶ

εἰς τὸν λαὸν ἀκόμη καλλιτεχνικὴν τροφήν. Ἡ Κυβέρνησις Βενιζέλου (1928) κατώρθωσε νὰ λύσῃ πολλὰ σπουδαῖα καὶ δύσκολα ζητήματα μετὰ τοὺς γείτονας - νὰ ἀποκαταστήσῃ τὰς σχέσεις καὶ τὰς φιλίας καὶ νὰ ἐπαναδώσῃ εἰς τὸ κράτος τὸ παλαιὸν του κῦρος. Συνῆψε συνθήκας φιλίας καὶ μὴ ἐπιθέσεως μετὰ τοὺς Σέρβους, μετὰ τοὺς Ρουμάνους καὶ πρὸ πάντων μετὰ τοὺς Τούρκους, μετὰ τοὺς ὁποίους μᾶς ἐχώριζαν αἰώνων πάθη καὶ μίση, ἀγῶνες καὶ αἵματα... Ἡ νέα κυβέρνησις Τσαλδάρη (1933) συνεχίζει φιλοτίμως τὸν ἀγῶνα τῆς ἐθνικῆς ἀναγεννήσεως καὶ ἀκολουθεῖ τὴν ἰδίαν γραμμὴν εἰς τὰ ἐξωτερικὰ ζητήματα καὶ τὰς σχέσεις μετὰ τοὺς γειτονικοὺς λαούς. Ἀνενέωσε καὶ ἐστήριξε ἐπὶ εὐρυτέρων βάσεων τὸ Ἑλληνοτουρκικὸν σύμφωνον καὶ τελευταίως τῇ πρωτοβουλίᾳ τῆς Ἑλλάδος, ὑπεγράφη ἐν Ἀθήναις (τῇ 9 Φεβρουαρίου 1934) τὸ περίφημον Βαλκανικὸν σύμφωνον, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὸν μεγαλύτερον ἱστορικὸν σταθμὸν τῶν νεωτέρων χρόνων. Δι' αὐτοῦ τὰ τέσσαρα Βαλκανικὰ κράτη, ἡ Ἑλλάς, ἡ Τουρκία, ἡ Ρουμανία καὶ ἡ Σερβία ἐγγυῶνται ἀμοιβαίως τὸν σεβασμὸν τῶν ὑφισταμένων συνθηκῶν καὶ τὴν ἐξασφάλισιν τῶν Βαλκανικῶν συνόρων. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ἑλλάς ὑπὸ τὸ νέον πολίτευμα ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς εἰρήνης καὶ ἔγινε πρωτοπόρος εἰς τὴν συναδέλφωσιν τῶν λαῶν, οἱ ὅποιοι ζοῦν εἰς τὴν Βαλκανικὴν - τὴν κοινὴν τῶρα ὄλων μας μητέρα καὶ πατρίδα...

ΤΕΛΟΣ

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

	Σελίς
Ἄλωσις τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων Μαΐου 29	1453
Ἐπανάστασις τῆς Πελοποννήσου ἐπὶ Αἰκατερίνης	1770
Δευτέρα ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων. Κατσώνης	1788
Γαλλικὴ Ἐπανάστασις	1789
Πρῶτος πόλεμος τοῦ Ἀλῆ κατὰ τοῦ Σουλίου	1791
Δεύτερος πόλεμος τοῦ Ἀλῆ κατὰ τοῦ Σουλίου	1792
Τρίτος πόλεμος τοῦ Ἀλῆ κατὰ τοῦ Σουλίου	1800
Καταστροφή τοῦ Σουλίου	1803
Ἰδρυσις τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας	1814
Ἡ ἐπανάστασις ἐν Μολδοβλαχίᾳ 22 Φεβρουαρίου.....	1821
Κατάληψις τῶν Καλαμῶν 23 Μαρτίου	»
Υψωσις τῆς σημαίας τῆς Ἐπαναστάσεως ὑπὸ τοῦ Παλαι- ῶν Πατρῶν 25 Μαρτίου	»
Ἀπαγχονισμὸς τοῦ Πατριάρχου 10 Ἀπριλίου	»
Μάχη τῆς Ἀλαμάνος. Θάνατος τοῦ Διάκου 22 Ἀπριλίου .	»
Μάχη παρὰ τὸ χάνι τῆς Γραβιάς 8 Μαΐου.....	»
Μάχη Βαλτετσίου 12 καὶ 13 Μαΐου.....	»
Καταστροφή εἰς τὸ Δραγατσάνι 7 Ἰουνίου	»
Μάχη Βασιλικῶν 26 Αὐγούστου	»
Ἄλωσις τῆς Τριπόλεως 23 Σεπτεμβρίου	»
Καταστροφή τῆς Χίου 30 Μαρτίου	1922
Μάχη εἰς τὸ Πέτα 4 Ἰουλίου	»
Καταστροφή τοῦ Δράμαλι 26 Ἰουλίου	»
Πρῶτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου 22 Ὀκτωβρίου.....	»
Μάχη παρὰ τὸ Καρπενήσι. Θάνατος τοῦ Μάρκου Μπό- τσαρη 9 Αὐγούστου	1823
Ἀφίξις Βύρωνος εἰς τὸ Μεσολόγγι 24 Δεκ)βρίου	»
Ἐπέμβασις τῶν Αἰγυπτίων εἰς τὸν Ἑλλ. ἀγῶνα Μάρτιος.	1824
Καταστροφή τῶν Ψαρῶν 21 Ἰουνίου	»
Ναυμαχία Γέροντα 29 Αὐγούστου	»
Ὁ Ἴμπραῖμ εἰς τὴν Πελοπόννησον 11—12 Φεβ)ρίου	1825
Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου 15 Ἀπριλίου	»
Μάχη εἰς τὸ Μανιάκι. Θάνατος Παπαφλέσσα 20 Μαΐου	»
Ἐξοδος τοῦ Μεσολογγίου 10 Ἀπριλίου	1826
Φονικὴ νύκτα τῆς Ἀραχώβης 24 Νοεμβρίου	»
Ἐκλογή Καποδιστρίου ὡς κυβερνήτου 30 Μαρτίου	1827
Θάνατος Καραϊσκάκη 22 Ἀπριλίου	»
Καταστροφή εἰς τὸ Φάληρον 24 Ἀπριλίου	»
Ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου 8 Ὀκτωβρίου	»

	Σελίς
Ὁ Καποδίστριας εἰς τὸ Ναύπλιον 3 Ἰανουαρίου	1828
Ὁ Μαιζὼν εἰς τὴν Πελοπόννησον 17 Αὐγούστου.....	»
Πρωτόκολλον Λονδίνου 10 Μαρτίου	1829
Μάχη τῆς Πέτρας. Δ. Ὑψηλάντης 12 Σεπ)βρίου	»
Δολοφονία τοῦ Καποδιστρίου 27 Σεπ)βρίου	1831
Κάθοδος τοῦ Ὁθωνος εἰς τὸ Ναύπλιον 25 Ἰανουαρίου	1833
Ἀνακήρυξις τοῦ Συντάγματος 3 Σεπ)βρίου	1843
Ἐξωσις τοῦ Ὁθωνος Ὀκτώβριος	1862
Κάθοδος τοῦ Γεωργίου εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὀκτώβριος	1863
Παραχώρησις τῆς Θεσσαλίας εἰς τὴν Ἑλλάδα	1881
Ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος	1897
Ἐπανάστασις τοῦ Γουδι 15 Αὐγούστου	1909
Βαλκανοτουρκικὸς πόλεμος 4 Ὀκτωβρίου	1912
Συμμαχικὸς πόλεμος Ἰούνιος	1913
Εἰρήνη Βουκουρεστίου Ἰούλιος	»
Παγκόσμιος πόλεμος.....	1914 - 1918
Συνθήκη Σεβρῶν Ἰούλιος	1920
Μκρασιατικὴ καταστροφή Αὐγούστος	1922
Δημοκρατία ἐν Ἑλλάδι 25 Μαρτίου.....	1924
Ὑπογραφὴ Βαλκανικοῦ συμφώνου 9 Φεβ)ρίου	1934

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I.

Ἡ δουλεία εἰς τὴν Ἑλλάδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Οἱ Τοῦρκοι καὶ ἡ Εὐρώπη.

	Σελίς
1ον. Ἀγῶνες τῶν Τούρκων μὲ τοὺς Οὐγγρους καὶ τοὺς Αὐστριακοὺς	3
2ον. Βενετία καὶ Ρωσία	5

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Οἱ Ἕλληνες κατὰ τὰ χρόνια τῆς δουλείας.

1ον. Ταπεινώσεις καὶ ἐξευτελισμοὶ τῶν Ἑλλήνων	6
2ον. Ἄλλαι καταπιέσεις καὶ παθήματα τῶν Ἑλλήνων	7

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Ὁργάνωσις τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ. Σελι

1ον. Διάσωσις τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνισμοῦ καὶ τῆς Θρησκείας	11
2ον. Ὁργάνωσις τῶν πεζικῶν δυνάμεων τῶν Ἑλλήνων ..	15
3ον. Ὁργάνωσις τῶν ναυτικῶν δυνάμεων τῶν Ἑλλήνων.	18
4ον. Τὰ γράμματα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας	21

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Προετοιμασία διὰ τὴν Ἐπανάστασιν.

1ον. Ἐπαναστατικὰ κινήματα τῶν Ἑλλήνων	23
2ον. Πρόδρομοι τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως	27
3ον. Οἱ Σουλιῶται καὶ ὁ Ἄλῃ - πασσᾶς	33
4ον. Δεύτερος πόλεμος τοῦ Ἄλῃ κατὰ τῶν Σουλιωτῶν....	35
5ον. Καταστροφή τοῦ Σουλίου	37

II.

Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Πρῶτον ἔτος τῆς Ἐπαναστάσεως (1821).

1. Ἐναρξις τῆς Ἐπαναστάσεως.

1ον. Τὸ κίνημα τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν ..	42
2ον. Δύο δραστήρια μέλη τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας	51
2. Ἡ Ἐπανάστασις εἰς τὴν Πελοπόννησον	
1ον. Ἡ ἔκρηξις τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Πελοπόννησον.	55
2ον. Σφαγαὶ καὶ ἀγριότητες τῶν Τούρκων	60
3ον. Αἱ πρῶται νίκαι τῶν Ἑλλήνων	65
4ον. Πολεμικὸν σχέδιον τοῦ Κολοκοτρῶνη	70
3. Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ τὰς νήσους.	
1ον. Ἡ Ἐπανάστασις εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Στερ. Ἑλλάδα.	73
2ον. Τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς	80
3ον. Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Δυτικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα....	83
4ον. Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὰς νήσους	85

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Δεύτερον ἔτος τῆς Ἐπαναστάσεως (1822).

1ον. Νέοι ἀγῶνες τῶν Σουλιωτῶν μετὰ τοὺς Τούρκους. Πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου	89
2ον. Ἐκστρατεία τοῦ Δράμαλη εἰς τὴν Πελοπόννησον ..	94

3ον. 'Ο κατὰ θάλασσαν ἀγὼν κατὰ τὸ 2ον ἔτος τῆς Ἐπαναστάσεως	101
4ον. Ἀνδραγαθήματα τοῦ Κανάρη	105

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Τρίτον ἔτος τῆς Ἐπαναστάσεως (1823)

1ον. Νεαὶ ἐκστρατεῖαι τῶν Τούρκων	110
2ον. Ὁ Φιλελληνισμός	113

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Τέταρτον καὶ πέμπτον ἔτος τῆς Ἐπαναστάσεως (1824-25).

1ον. Παρέμβασις τῶν Αἰγυπτίων εἰς τὸν Ἑλλην. ἀγῶνα ..	117
2ον. Ὁ Ἰμπραῖμ εἰς τὴν Πελοπόννησον	121
3ον. Ἀγῶνες Ἰμπραῖμ καὶ Κιουταχῆ μετὰ τοὺς Ἕλληνας	124

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Ἐκτον ἔτος τῆς Ἐπαναστάσεως (1826).

1ον. Αἱ τελευταῖαι ἡμέραι τοῦ Μεσολογγίου	127
2ον. Ὁ Ἰμπραῖμ εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ὁ Κιουταχῆς εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα	132
3ον. Ἀνδραγαθήματα τοῦ Καραϊσκάκη	134

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

Ἐβδομον, ὄγδοον καὶ ἕνατον ἔτος τῆς Ἐπαναστάσεως (1927, 1828, 1829).

1ον. Τελευταῖοι ἀγῶνες τοῦ Καραϊσκάκη ἐναντίον τῶν Τούρκων	139
2ον. Ἐπέμβασις τῶν Δυνάμεων εἰς τὸν Ἑλλην. ἀγῶνα ..	144
3ον. Ὁ Καποδίστριας εἰς τὴν Ἑλλάδα	146

III.

Ἐλευθερα χρόνια μέχρι σήμερον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Βσιλεία τοῦ Ὁθωνος καὶ Γεωργίου μέχρι τῶν Βαλκανικῶν πολέμων.

1ον. Ἡ Ἑλλάς βασιλεῖον μετὰ τὸν Ὁθωνα	150
2ον. Βσιλεία Γεωργίου τοῦ Α'	153
3ον. Ταραχαὶ εἰς τὴν Βαλκανικὴν καὶ ἡ Ἐπανάστασις τοῦ Γουδί	156

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Τελευταῖοι πόλεμοι καὶ τελευταῖα ἔθνικὰ
ἀτυχήματα. Σελίς

1ον. Πόλεμος τῶν Βαλκανικῶν λαῶν μετὰ τοὺς Τούρκους....	160
2ον. Συμμαχικὸς πόλεμος.....	162
3ον. Ὁ Εὐρωπαϊκὸς πόλεμος.....	165
4ον. Ἡ Μικρασιατικὴ καταστροφή καὶ τὰ μέχρι σήμερον γεγονότα.....	167

ΠΙΝΑΞ ΕΙΚΟΝΩΝ

1. Αἰκατερίνη ἡ μεγάλη	25
2. Ὁ Μέγας Ναπολεὼν	28
3. Ρήγας Φεραῖος.....	29
4. Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης	44
5. Καταστροφή τοῦ Ἱεροῦ λόχου	46
6. Ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος θέτει πῦρ εἰς τὰ πιθάρια.....	48
7. Παπαφλέσσας	52
8. Κολοκοτρώνης	54
9. Πετρόμπεης	56
10. Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς	58
11. Ἡ ἀπαγχόνισις τοῦ Πατριάρχου.....	63
12. Νικηταρᾶς	69
13. Αθανάσιος Διακός.....	75
14. Ὁ Διακός εἰς Ἀλαμάναν	77
15. Ὀδυσσεὺς Ἀνδρουτσός	81
16. Μαυροκορδάτος	91
17. Μᾶρκος Μπότσαρης	92
18. Δημήτριος Ὑψηλάντης	95
19. Ὁ Κολοκοτρώνης εἰς τὰ Δερβενάκια	97
20. Ὁ Νικηταρᾶς εἰς τὰ Δερβενάκια	99
21. Μιαούλης	102
22. Κανάρης.....	105
23. Ὁ Κανάρης πυρπολεῖ τὴν ναυαρχίδα.....	107
24. Βύρων	115
25. Κίτσος Τζαβέλλας.....	128
26. Καραϊσκάκης	135
27. Νίκη Ἀραχῶβης	137
28. Ἀνδρέας Μιαούλης.....	141
29. Καποδίστριας	148

ΧΑΡΤΑΙ

Χάρτης τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως	61
Αἱ αὐξήσεις τῆς Ἑλλάδος.....	155

0020561200

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Υπουργείον
Παιδείας και Θρησκευμάτων

Τμήμα διδακτικών βιβλίων

Έν Αθήναις τῆ 20 Αύγουστου 1934

Αριθ. } Πρωτ. 51231,51232
 } Διεκπ.....

ΥΠΟΥΡΓΙΚΗ ΑΠΟΦΑΣΙΣ ΚΑΙ ΕΓΚΡΙΣΙΣ
Περὶ ἐγκρίσεως διδακτικῶν βιβλίων πρὸς χρῆσιν τῶν
μαθητῶν τῶν δημοτικῶν σχολείων.

Ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Κ. Α. Π.

Πρὸς
τὸν κ. Νικόλαον Γκινόπουλον

Ἀνακοινοῦμεν ὑμῖν ὅτι διὰ ταῦταριθμοῦ ὑπουργικῆς ἀποφάσεως, στηριζομένης δὲ εἰς τὸ ἀρθρ. 4 τοῦ νόμου 5911 καὶ τὴν ἀπόφασιν τῆς οἰκείας κριτικῆς ἐπιτροπῆς, τὴν περιλαμβανομένην εἰς τὴν ὑπ' ἀριθ. 1ην πράξιν αὐτῆς ἐνεκρίθη ὡς διδακτικὸν βιβλίον πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τῆς ΣΤ' τάξεως τῶν δημοτικῶν σχολείων τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «ΙΣΤΟΡΙΑ ΝΕΩΤΕΡΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ βιβλίον σας διὰ μίαν τετραετίαν ἀρχομένην ἀπὸ τῆς 15ης Σεπτεμβρίου 1934 ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ συμμορφωθῆτε ἐπακριβῶς πρὸς τὰς ὑποδείξεις τῆς ἀρμοδίας κριτικῆς ἐπιτροπῆς.

Ἐντολῆ τοῦ Ὑπουργοῦ

Ὁ Τμηματάρχης

Ν. Σμυρνῆς

ΤΙΜΗ ΑΔΕΤΟΥ ΔΡ. 14.50 (ΔΕΔΕΜΕΝΟΝ ΔΡ. 3 ΕΠΙ ΠΛΕΟΝ)

Αριθ. ἀδείας διατάγματος 58513-29-9-34

Τὰ διδακτικά βιβλία τὰ πωλούμενα μακρὰν τοῦ τόπου τῆς ἐκδόσεως τῶν ἐπιτρέπεται νὰ πωλῶνται ἐπὶ τιμῆ ἀνωτέρᾳ κατὰ δέκα πέντε τοῖς ἑκατὸν τῆς κανονισθείσης πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς δαπάνης συσκευῆς καὶ τῶν ταχυδρομικῶν τελῶν. (Ἄρθρον 6 Διατάγματος «περὶ τοῦ τρόπου τῆς διατιμῆσεως διδακτικῶν βιβλίων καὶ χορηγίας ἀδείας κυκλοφορίας αὐτῶν» 24-1-34).